

С.В. Албул, С.В. Андрусенко,
Р.В. Мукоїда, Д.О. Ноздрін

ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Серія: Теорія і практика ОРД

навчальний посібник

за загальною
редакцією С.В. Албула

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ НАУКОВЦІВ ТА
ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін

ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

За загальною редакцією С. В. Албула

Одеса
ОДУВС
2016

УДК 343.985(075)
ББК 67.99(4Укр)Я73
А454

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
Протокол від 31. 03. 2016 р. № 8.

Авторський колектив:

С. В. Албул – кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, заступник голови Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності;

С. В. Андрусенко – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, член Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності;

Р. В. Мукоїда – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, член Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності;

Д. О. Ноздрін – кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, член Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Рецензенти:

В. Є. Тарасенко - доктор юридичних наук, професор, член Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності, провідний науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії з питань правоохоронної діяльності ННІЗДН Одеського державного університету внутрішніх справ;

В. О. Меркулова - доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ;

М. В. Стацак - кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ, старший науковий співробітник.

Албул С. В.

А454. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. /

С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. — Одеса : ОДУВС, 2016. — 270 с. — з іл. (Серія: Теорія і практика ОРД).

ISBN 978-617-7215-48-5

В посібнику міститься стислий виклад курсу основ оперативно-розшукової діяльності. Надано орієнтовний перелік тем рефератів, питань для підсумкового контролю та тестові завдання.

Навчальний посібник буде корисним для практичних працівників правоохоронних органів України, а також курсантів, студентів та викладачів юридичних навчальних закладів.

УДК 343.985(075)
ББК 67.99(4Укр)Я73

ISBN 978-617-7215-48-5

© Албул С. В., Андрусенко С. В.,
Мукоїда Р. В., Ноздрін Д. О., 2016.
© ОДУВС, 2016.

З М І С Т

Вступ	5
Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	8
Структура навчальної дисципліни	14
Тема 1. Історія оперативно-розшукової діяльності.	
Становлення теорії оперативно-розшукової діяльності як самостійної галузі наукових знань	15
Питання для самоперевірки	39
Тема 2. Поняття, завдання та принципи	
оперативно-розшукової діяльності	40
Питання для самоперевірки	65
Тема 3. Правова основа оперативно-розшукової діяльності.	
Гарантії законності під час здійснення	
оперативно-розшукової діяльності	66
Питання для самоперевірки	76
Тема 4. Суб'єкти оперативно-розшукової діяльності та їх	
правовий статус	77
Питання для самоперевірки	110
Тема 5. Права та обов'язки підрозділів, які здійснюють	
оперативно-розшукову діяльність	111
Питання для самоперевірки	124
Тема 6. Підстави та строки проведення	
оперативно-розшукової діяльності	125
Питання для самоперевірки	144
Тема 7. Використання результатів оперативно-розшукової	
діяльності	145
Питання для самоперевірки	161
Тема 8. Інформаційно-аналітичне забезпечення	
оперативно-розшукової діяльності	162
Питання для самоперевірки	181
Тема 9. Контроль та нагляд за оперативно-розшуковою	
діяльністю	182
Питання для самоперевірки	193
Перелік тем рефератів	194
Питання для підсумкового контролю	195

Тестові завдання	197
Післямова	229
Додатки	231
Література	254
Інтернет ресурси	267

*Присвячується пам'яті
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого діяча науки і техніки України,
Члена-кореспондента Національної
академії правових наук України
полковника міліції у відставці
Берназа Василя Дмитровича*

ВСТУП

Правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у захисті прав і свобод людини та громадянина, забезпеченню правопорядку і законності, захисту прав і законних інтересів державних та недержавних організацій, боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями. У свою чергу, оперативно-розшукова діяльність – це особливий вид державної діяльності, яка здійснюється як гласно, так і негласно оперативними підрозділами спеціальних державних органів, що наділені такими повноваженнями законодавчими актами.

Протидія злочинності потребує, перш за все, сучасного та досконалого нормативно-правового забезпечення. В сучасних умовах реформування системи правоохоронних органів гостро постає питання підготовки фахівців нової формації, здатних забезпечувати права та свободи громадян, протидіяти кримінальним правопорушенням, усувати причини та умови, які їм сприяли. Питання актуалізується й тим, що з моменту набрання чинності Законом України «Про вищу освіту», вітчизняні освітяни зробили крок до формування нової парадигми освітнього процесу, яка в змозі забезпечувати належну якість освітньої діяльності, той рівень організації, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

Підготовка працівників оперативних підрозділів Національної поліції є одним з головних завдань вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання МВС України. Для випускників навчальних закладів МВС України, що готують поліцейських, навчальна дисципліна «Основи оперативно-розшукової діяльності» є однією з фахових, на

якій фактично базується практична діяльність майбутніх працівників оперативних підрозділів Національної поліції України. Тому головною метою при розробці навчального посібника було прагнення авторського колективу у доступній для читача формі відобразити основні положення оперативно-розшукової діяльності.

Роботу виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років, затвердженого Наказом МВС України від 16.03.2015 року № 275, теми наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ – «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування ОВС в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер – 0114U004015), теми наукової роботи кафедри оперативно-розшукової діяльності ОДУВС «Проблеми оперативно-розшукової протидії організованій злочинній діяльності» (державний реєстраційний номер – 0114U004019). Навчальна дисципліна «Основи оперативно-розшукової діяльності» вивчається у взаємозв'язку з конституційним, кримінальним, кримінальним процесуальним правом, криміналістикою, загальною та юридичною психологією.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи оперативно-розшукової діяльності» є формування у здобувачів вищої освіти цілісної системи знань щодо правових основ та принципів цієї діяльності, особливостей компетенції та структури оперативних підрозділів, які здійснюють протидію злочинності.

В навчальному посібнику розглянуті питання щодо поняття оперативно-розшукової діяльності, завдань, правової основи, принципів оперативно-розшукової діяльності; системи підрозділів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність; прав та обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; підстав та строків проведення оперативно-розшукової діяльності; засобів забезпечення законності та гарантій дотримання конституційних прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-розшукових заходів; системи соціально-правового захисту працівників оперативних підрозділів, яким

надано право здійснення ОРД, та громадян, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності; порядку та підстав забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у здійсненні оперативно-розшукових заходів; напрямів використання результатів оперативно-розшукової діяльності; інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності; специфіки контролю та нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю.

Навчальний посібник підготовлено колективом авторів – науковцями Одеського державного університету внутрішніх справ, які мають значний практичний досвід роботи в оперативних та слідчих підрозділах ОВС України.

Автори сподіваються, що навчальний посібник буде корисним для працівників практичних підрозділів Національної поліції України, а також курсантів, студентів та викладачів навчальних закладів, що здійснюють підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників поліції.

ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема № 1. Історія оперативно-розшукової діяльності. Становлення теорії оперативно-розшукової діяльності як самостійної галузі наукових знань

Витоки оперативно-розшукової (сискної) діяльності. Сиск античних часів. Сиск епохи феодалізму. Прийоми та засоби розшуку Київської Русі (IX – поч. XIII ст.). Розшук за часів феодальної роздробленості (поч. XIII – XIV ст.). Судочинство на українських землях за часів Великого князівства Литовського (сер. XIV – 1569 р.) та за доби Козацько-Гетьманської держави (XVII – XVIII ст.). Підгрунття наукових досліджень в галузі ОРД, розвідки та контррозвідки у 20-30-х роках XX ст. Розвиток оперативно-розшукової науки у 50-70-х роках XX ст. Об'єкт, предмет та методи теорії ОРД. Міждисциплінарні зв'язки теорії ОРД. Система теорії ОРД.

Тема № 2. Поняття, завдання та принципи оперативно-розшукової діяльності

Соціальна зумовленість оперативно-розшукової діяльності та її місце в системі протидії злочинності. Морально-етичні засади оперативно-розшукової діяльності. Оперативно-розшукова діяльність, як вид правоохоронної діяльності. Її соціальна зумовленість та необхідність.

Поняття та зміст оперативно-розшукової діяльності. Завдання оперативно-розшукової діяльності. Поняття гласних і негласних, пошукових оперативно-розшукових заходів, які здійснюються оперативними підрозділами Національної поліції України. Поняття та система принципів оперативно-розшукової діяльності.

Конституційні гарантії дотримання прав і свобод громадян. Поняття та сутність принципу права на свободу й особисту недоторканність. Поняття та сутність принципу недоторканності житла. Поняття та сутність принципу таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Поняття та сутність принципу поваги до гідності особи. Поняття та сутність

принципу невтручання в особисте і сімейне життя людини. Поняття та сутність принципу презумпції невинуватості.

Етичні і правові гарантії дотримання законності, конституційних прав та свобод громадян під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Гарантії законності у використанні інформації та результатів оперативно-розшукової діяльності. Порядок поновлення порушених прав і відшкодування матеріальних та моральних збитків.

Загальні принципи оперативно-розшукової діяльності. Поняття та сутність принципів верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини. Спеціальні принципи оперативно-розшукової діяльності. Поняття та сутність принципів поєднання гласних і негласних заходів в ОРД, конспірації, конфіденційності негласного співробітництва, наступальності, плановості, взаємодії.

Тема 3. Правова основа оперативно-розшукової діяльності. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

Система, структура та побудова нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності. Законодавчі та підзаконні нормативні акти, що регламентують роботу оперативних підрозділів Національної поліції України, їх права та обов'язки. Конституція України, Закони України, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, відомчі нормативні акти та їх роль у правовому регулюванні оперативно-розшукової діяльності. Рішення Європейського суду з прав людини щодо застосування спеціальних засобів розслідування та їх значення для вдосконалення нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності. Міжнародно-правові стандарти у правовому регулюванні оперативно-розшукової діяльності.

Етичні та правові гарантії дотримання законності, конституційних прав та свобод громадян під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Гарантії законності у використанні інформації та результатів оперативно-розшукової діяльності. Оператив-

но-розшукові ситуації, у яких суттєво обмежуються конституційні права та свободи громадян. Порядок поновлення порушених прав і відшкодування матеріальних та моральних збитків.

Тема № 4. Суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, та їх правовий статус.

Підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Характеристика оперативних підрозділів Національної поліції України, їх система, структура, функції, права та обов'язки. Компетенція працівників оперативних підрозділів Національної поліції України. Співвідношення термінів «суб'єкти оперативно-розшукової діяльності» та «сили оперативно-розшукової діяльності». Працівники оперативних підрозділів та особи, залучені до виконання завдань ОРД на конфіденційній основі.

Соціальний та правовий захист працівників оперативних підрозділів, пільги у питаннях соціально-побутового та фінансового забезпечення. Соціальні гарантії, що надаються працівникам оперативних підрозділів та їх близьким у разі загрози їх життю, здоров'ю у зв'язку зі здійсненням оперативно-розшукової діяльності.

Основи використання та гарантії державного захисту осіб, які конфіденційно залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Умови звільнення від відповідальності негласних працівників, які заподіяли шкоду правам, свободам людини, інтересам держави під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Соціальні гарантії, пільги, що надаються таким особам, якщо настала інвалідність або смерть у зв'язку з виконанням завдань оперативно-розшукової діяльності.

Тема № 5. Права та обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Загальна характеристика прав та обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Характеристика та компетенція окремих оперативно-розшукових підрозділів. Фактичні передумови, правові засади і напрями взаємодії органів

і підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, між собою та з іншими державними органами (внутрішня та зовнішня взаємодія). Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю.

Тема № 6. Підстави та строки проведення оперативно-розшукової діяльності

Підстави проведення оперативно-розшукової діяльності. Порядок заведення оперативно-розшукової справи. Строки ведення оперативно-розшукових справ, порядок їх продовження. Припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи. Підстави та порядок закриття оперативно-розшукової справи. Порядок отримання дозволу слідчого судді на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання отриманої інформації. Дотримання режиму секретності під час проведення оперативно-розшукових заходів.

Тема № 7. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності

Визначення результатів оперативно-розшукової діяльності, їх характеристика і види. Основні напрями використання результатів оперативно-розшукової діяльності: як приводи та підстави для початку досудового розслідування; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; для попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України; для розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальними органами України та членів їх сімей; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів; для інформування державних органів.

Умови, порядок і способи використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві. Оформлення результатів оперативно-розшукової діяльності. Прийняття рішення про їх реалізацію.

Легалізація оперативно-розшукової інформації та її розсекречування. Порядок передачі матеріалів оперативно-розшукової діяльності органам досудового розслідування. Особливості перевірки і оцінки результатів оперативно-розшукової діяльності слідчим. Способи їх використання для вирішення завдань кримінального судочинства.

Тема № 8. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності

Оперативно-розшукова інформація: вихідні положення та пізнавальне значення. Автоматизовані інформаційно-пошукові системи: поняття, принципи функціонування та їх місце у системі інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. Види АПС.

Аналітична (кримінальна) розвідка. Інформація кримінальної розвідки. Об'єкти, що обліковуються в АПС оперативно-розшукового призначення. Підрозділи, що забезпечують поповнення оперативної інформації в АПС, та підрозділи, що безпосередньо формують та обслуговують автоматизовані інформаційно-пошукові системи. Порядок доступу та використання в оперативно-службовій діяльності інформації, що міститься в АПС оперативно-розшукового призначення.

Тема № 9. Контроль та нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю

Конституційно-правові норми про судовий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю, форми цього контролю з боку судових органів. Положення ст. 247 Кримінального процесуального кодексу України щодо повноважень слідчого судді, який надає дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Відомчий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю.

Форми та методи відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю.

Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. Повноваження прокурорів, які виконують функції нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. Форми та методи прокурорського нагляду за дотриманням законності в оперативно-розшуковій діяльності. Правова основа відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю. Форми відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Спеціальність 081 Право Освітній ступінь: Бакалавр	Вільного вибору студента	
Модулів –1		Рік підготовки:	
Змістових модулів –1		4-й	5-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 60		7-й	9-10 –й
		Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	2 год.
		Лабораторні	
	Самостійна робота		
	24 год.	52 год.	
	Індивідуальні завдання:		
	Вид контролю: залік		

ТЕМА 1.

**ІСТОРИЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЯК САМОСТІЙНОЇ ГАЛУЗІ НАУКОВИХ
ЗНАНЬ**

Витоки оперативно-розшукової (сискної) діяльності своїми коріннями заглиблюються у далеку давнину, коли наші пращури для забезпечення власної безпеки, добування їжі тощо навчилися отримувати необхідну інформацію, в тому числі таємну, використовуючи різноманітні форми маскуванню своїх намірів. Можна з упевненістю припустити, що серед перших об'єктів розвідувально-розшукової діяльності були секрети добування вогню, вичинки шкур, виготовлення зброї тощо. Як свідчать стародавні джерела, розшук злочинців, викрадених тварин та предметів злочинного посягання здійснювався теж ще за часів общинно-родового ладу.

На сьогодні оперативно-розшукова діяльність Національної поліції як суспільно корисна державно-правова функція ґрунтується на міцних наукових засадах, що складаються з правових концепцій, теорій, системи поглядів і наукових положень.

1.1. Історія оперативно-розшукової діяльності

Виділяється декілька етапів розвитку оперативно-розшукової діяльності. *Сиск античних часів та епохи феодалізму*. Про значне поширення у стародавні часи розвідувально-розшукових заходів свідчить найдавніше джерело людської цивілізації – Біблія. В історичних (або міфологічних) текстах окремих книг, що складають Священне Писання, є епізоди, пов'язані зі стародавнім сиском, тобто, говорячи сучасною термінологією, з оперативно-розшуковою діяльністю.

Таємним агентом римлян виступав у стані Ісуса Христа й Іуда Іскаріот, який за допомогою умовного сигналу – поцілунку, дав змогу римлянам впізнати і заарештувати свого вчителя – Ісуса Христа. За цю послугу Іуда одержав тридцять срібних монет. Згодом вислів «тридцять сребрянників» стало синонімом зрадництва.

Одним із перших розробників стратегії і тактики розшукової (розвідувальної) діяльності був прославлений полководець і теоретик військового мистецтва Китаю Сунь-Цзи. Його знаменитий трактат «Мистецтво війни», написаний на початку V ст. до н.е., був класичним посібником щодо реалізації агентурного методу боротьби. Обґрунтовуючи необхідність агентурної діяльності, Сунь-Цзи класифікував шпигунів на п'ять категорій: шпигуни місцеві, шпигуни внутрішні, шпигуни зворотні, шпигуни смерті і шпигуни життя.

«Місцевими шпигунами» автор називав тих місцевих жителів ворожої держави, які надавали необхідну інформацію під час знаходження там армії. До «внутрішніх шпигунів» належали агенти чужої держави, які були на службі у ворога. «Зворотний шпигун» – це агент ворога, який проник до військового табору, викритий контррозвідкою, перевербований і використаний проти держави, яка його спочатку направляла. «Шпигунами смерті» вважалися агенти, яких засилали до стану ворога з такими дорученнями, виконання яких спричиняло смерть (наприклад, повідомлення ворогу неправдивих відомостей тощо). До «шпигунів життя» належали свої агенти, які засилалися до ворога з розвідувальною метою і від яких вимагалось обов'язково принести необхідні розвіду-

вальні дані. Зазначимо, що ця класифікація агентів, незважаючи на тривалий час, що пройшов після виходу цього трактату, існує і сьогодні. Змінилися лише професійні терміни. Зокрема, перша категорія – це інформатори, друга – агенти у стані ворога із числа його громадян, третя – подвійні агенти, тобто перевербовані агенти ворога, четверта – диверсанти і п'ята – розвідники.

Слід згадати й видатного китайського мислителя Шан-Яна, який ще у IV-III столітті до н.е. пропонував для управління державою систему розподілу населення на певні групи родин, члени яких були б зобов'язані стежити один за одним та повідомляти владі про порушення закону. Шан-Ян запевнював, що введення такої тотальної системи спостереження та збирання відомостей буде сприяти стримуванню громадян від вчинення злочинів.

Охорона публічного порядку і боротьба зі злочинністю завжди були пріоритетними напрямками діяльності держави з моменту її виникнення. У Стародавньому Римі розшук злочинців і попереднє дізнання проводив слідчий – квестор з кримінальних справ, який призначався царем. У розпорядженні квестора був фахівець з торгур – квестіонарій, послуги якого застосовувалися у разі відмови злочинця розповідати про свої лиходіяства.

У Стародавній Греції функції з охорони публічного порядку і боротьби зі злочинністю виконували наглядачі за дотриманням правил торгівлі, збирачі податків, митники, міська варта, наглядачі за публічними жінками тощо. При цьому, діючи відкрито і офіційно, вони користувалися конфіденційними джерелами для збирання необхідної інформації щодо скоєних злочинів і розшуку злочинців.

У *Київській Русі* (IX – поч. XIII ст.) не було спеціалізованих органів охорони правопорядку з чіткими функціями боротьби зі злочинністю. Захист правопорядку офіційно належав князеві та його дружині, тивунам, тисяцьким, посадникам (намісникам) та волосним, вотчинникам та сільській громаді-общині.

За княжої доби існували певні прийоми та засоби розшуку злодіїв, які своїми діями завдавали шкоди сородичам або «гостям» (іноземцям). Перші згадки про це зустрічаються за часів князів

Олега та Ігоря (перша половина X ст.), у договорах з Візантією. У них чітко прописані дії сторін стосовно вбивства греком слов'янина, розшук винуватця, компенсація за вбитого з майна вбивці тощо.

Різні форми розшуку пізніше знайшли своє правове закріплення в законодавчих актах. Так, у «Руській Правді» (XI ст.) згадуються такі види розшуку як «звід» і «гоніння сліду». Сутність «звіду» полягала в ініціативному розшуку потерпілим передбачуваного злочинця і викраденого майна, шляхом «заклича» – публічної заяви про злочин в громадських місцях і зводин (очної ставки) різних людей для з'ясування походження майна, на яке претендує потерпілий. Другим видом розшуку було «гоніння сліду», суть якого полягала в розшуку злочинця по залишених ним слідах.

За часів *феодалної роздробленості Київської Русі* (поч. XIII – XIV ст.) на землях сучасної України, поряд із панівним змагальним (позовно-обвинувачувальним) судовим процесом починають зароджуватися елементи розшукового (інквізиційного) процесу, відповідно до якого у справах про злочини проти княжої влади розшукові, слідчі й судові функції виконували князі та уповноважені ними особи.

Судочинство на українських землях за часів *Великого князівства Литовського* (сер. XIV – 1569 р.) в основних рисах мало чим відрізнялося від судочинства Київської Русі. Формами розшуку тут залишалися давньоруські «звід» і «гоніння сліду», а «заклич» називався «поволанням». Коли ж опитування населення та обшук («трус») не давали бажаних результатів, а сам потерпілий не міг вийти на слідів злочинця, то вдавалися до «прослуху» – більш широкого розголошення про факт злочину. Судово-розшукові функції покладалися як на сільську копу, так і державних службовців – вижа, возного, діцького, а також сока – особу, яка за певну винагороду надавала відомості про злочинця, викрадені речі або збіглих селян. Говорячи сучасною мовою, це був приватний детектив. Його наймав потерпілий у справах про крадіжки з осіб, що заслуговували довіру і не були представниками уряду. Головне

завдання сока – розшук злочинця, викрадених речей та збирання доказів. На суді він виступав як свідок – обвинувач.

За доби *Козацько-Гетьманської держави* (XVII – XVIII ст.) слідство, в тому числі і розшукові функції, покладалися на потерпілого (позивача), судові органи і органи адміністрації. В практиці сотенних і полкових судів існували так звані «розищики», а також «осавули», які проводили слідчо-розшукові дії, а потім виступали на суді офіційними свідками. У процесі розшуку проводилися опитування населення, обшуки («трус села»), установлювалися довірчі стосунки з особами, які володіли інформацією, а також здійснювалося зовнішнє і внутрішнє спостереження за козаками.

Сиск періоду *станово-представницької монархії в Російській імперії та абсолютизму*. У період російської держави (XV – поч. XVI ст.) розшук і затримання злочинців покладаються на представників державної влади – «особливих обищиків» (сищиків), яких відряджали «у разі множення в якій-небудь місцевості розбоїв і татей (крадіжок)». Саме з того часу виникає свого роду державна розшукова служба, а «особливих обищиків» треба вважати першими сищиками в Росії. Центральною поліцейсько-судовою установою в Російській державі з 1539 р. став Розбійний приказ, діяльність якого була тісно пов'язана з губними органами. У Москві і московському повіті (XVI ст.) поліцейські функції здійснював Земський приказ, який не тільки відав збором податків, наглядом за порядком і впорядкуванням столиці, але і переслідував злочинців («лихих людей»).

У 1669 р. була створена посада сищика і регламентувалася вона Указом Сенату від 12.10.1711 р. «Про безперешкодний розшук, переслідування сищиками лиходіїв, розбійників і їх спільників», сищикам було наказано «за тими злодіями і розбійниками в погоню гоняти і таких розбійників і лиходіїв ловити». У спеціальній інструкції сищикам, зокрема, дозволялося «оглядати, чи не має у кого фальшивих паспортів», а також застосовувати тортури. Разом з тим, їм заборонялося страчувати злочинців і «вступати в приватні і неналежні їм справи». Діяльність інституту сищиків припинилася за часів імператора Петра III. Їх функції були пере-

дані місцевим поліцейським органам – губернським, провінційним і воєводським канцеляріям.

Заслуговують на увагу методи, якими користувалися сищики і губні старости в розкритті злочинів. Так, зокрема, перед початком розшуку проводився так званий «великий повальний обшук», мета якого полягала в отриманні відомостей про осіб, які займалися в даній місцевості крадіжками і розбоєм. Названі при головному обшуку «лихі люди» (злочинці) доставлялися в губну хату або вживалися заходи щодо їх затримання. Окрім губних старост і сищиків, розшук злочинця міг проводити і сам потерпілий. Якщо злочинець був йому відомий, то потерпілому видавалася «погонна грамота», яка надавала право вимагати у місцевої влади допомоги при затриманні злочинця. Для розшуку власників викраденого майна складалися і публікувалися списки вилучених у злочинців речей. Під час допитів підозрюваних дуже широко застосовувалися тортури до повного особистого визнання, що вважалося «царицею доказів». Для отримання необхідної інформації про злочинців застосовувалися також такі заходи, як таємне вивідання, використання таємних підсильщиків. Так, царським указом (1695 р.) воєводам наказувалося «про злодіїв і розбійників провідати таємно всякими засобами».

За часів царювання Петра I розшукові функції виконували різні урядові установи: Петербурзька поліцейська канцелярія (з 1715 р.), яка поклала початок створенню в Росії регулярної поліції, Таємна канцелярія розшукових справ (з 1718 р.) – у політичних справах, Контора розшукових справ (з 1724 р.) тощо. У 1719 р. губернаторам наказувалося «тримати таємних підсильщиків, щоб між людьми не було якого-небудь пустування».

У 1763 р. в Петербурзі була встановлена Розшукова експедиція (1763 р.), яку можна вважати першою спеціальною кримінально-розшуковою установою в Росії. Їй доручалося вести «справи татейні, розбійні і убивчі». Проте діяльність цієї експедиції була недовгою, і вже у 1782 р. її функції перейшли частково до Палати кримінальних справ, а частково до слідчого відділення Управи благочинія.

Єдина система розшуку, слідства і суду в губерніях була встановлена законодавчими актами імператриці Катерини II. Розшуківі обов'язки у кримінальних справах в повітах покладалися на капітана-справника, а в містах – на городничих і підпорядковану їм поліцію. Прийнятий у 1782 р. Статут благочинія або поліцейський, остаточно відокремив судову владу від слідчо-розшукової і передав останню у ведення загальної поліції.

Сиск XIX – початку XX століть. Значне зростання злочинності у великих містах в середині XIX ст. і відсутність дієвих заходів щодо боротьби з нею, примусило уряд створити у 1866 р. сискну частину при канцелярії Петербурзького градоначальника. Її особовий склад був невеликим і складався з начальника, його помічника, 4 чиновників з особливих доручень, 12 поліцейських наглядачів (сищиків) і 20 вільнонайманих агентів. Першим керівником Петербурзької сискної поліції став І. Д. Путілін, який за довгі роки служби зарекомендував себе талановитим організатором сиску. Основою організації роботи сискної частини став територіальний принцип: чиновники з особливих доручень закріплювалися за поліцейськими частинами (відділеннями), а поліцейські наглядачі – за ділянками. У результаті уся територія міста перебувала під наглядом сискних агентів.

Слідом за Петербургом сискні частини почали створюватися і в інших великих містах – Києві, Одесі, Ризі, Тифлісі, Баку, Москві, Ростові-на-Дону, але єдиної загальнодержавної кримінально-розшукової системи не існувало.

Структурно сискні відділення склалися із чотирьох підрозділів – столів: 1) особистого затримання; 2) спостереження; 3) розшуку; 4) довідково-реєстраційного бюро, яке було головною частиною внутрішньої організації сискної поліції.

Організація роботи чинів сискної поліції будувалася, як правило, за територіальним (районним) принципом, незважаючи на те, що Інструкція чинам сискної поліції від 09.08.1910 р. рекомендувала лінійний принцип, тобто спеціалізацію з окремих видів професійної злочинності. Встановлювалося три категорії спеціалізації:

- 1) вбивства, розбої, грабежі і кримінальні підпали;
- 2) крадіжки і професійні злочинні організації (зломщики, конокради, кишенькові, магазинні, залізничні та інші);
- 3) шахрайства, фальшивомонетництво, підробка документів, різного роду афери, контрабанда, продаж жінок в публічні будинки і за кордон.

У сискиних відділеннях великих міст, створювалися так звані «летючі загони». На них покладалися обов'язки з несення постійних чергувань на вокзалах і ринках, у театрах і ломбардах, інших місцях скупчення громадян, а також проведення обходів і облав на злочинців.

Основними методами діяльності розшукової поліції були використання таємної агентури і зовнішнє спостереження. Один із параграфів вищеназваної Інструкції свідчив, що «чини сискиних відділень мають систематичний нагляд за злочинними і розбещеними елементами шляхом таємної агентури і зовнішнього спостереження». Таємна агентура (негласні працівники) вербувалися серед злочинного світу, повій, скупників краденого, власників злодійських кубел. Департамент поліції наказував мати агентів не тільки при місцевому сискиному відділенні, але й у містах повітів, а також у місцях значного скупчення людей – вокзалах, ринках, готелях, розважальних закладах тощо. Головне їх завдання – «проводити негласний розшук за гарячими слідами, не чекаючи прибуття чинів поліції». Про роль таємної агентури зі злочинного середовища в розкритті неочевидних злочинів згадував і колишній начальник Харківської сискиної поліції В.В. Фон-Ланге. У своїх спогадах він, зокрема, писав: «...Найбільшу користь у справі розшуку можуть дати ті ж злочинці, які виявляються на стороні агентів і які, знаходячись у колі своїх товаришів, дізнаються про вчинені ними злочини і збут краденого, повідомляють відомості працівникам сискиного відділення. Таких агентів необхідно старанно приховувати...».

Винагороду за надану оперативну інформацію агенти могли отримувати або окремо за кожне виконане завдання, або у вигляді щомісячної оплати. Останню форму рекомендувалося використо-

увати тільки відносно осіб, які не належали до злочинного елементу і заслугоували повної довіри. Але навіть у цих випадках пропонувалося віддавати перевагу відрядній формі оплати. Пояснювалося це тим, що постійний дохід через певний час породжує в агентів-інформаторів спокусу видавати себе за осіб, що перебувають на поліцейській службі.

Після падіння самодержавства у лютому 1917 р. сискні відділення, на відміну від загальної і політичної поліції, не були ліквідовані новою владою.

В Україні перша спроба створити спеціалізований підрозділ по боротьбі з кримінальною злочинністю була зроблена у березні 1873 р. При Київській міській поліції було сформовано сискну частину у вигляді експерименту, за рахунок коштів міської Думи. Проте, не дивлячись на позитивні результати і набутий досвід, цей підрозділ через рік був ліквідований у зв'язку з припиненням фінансування. Через сім років, розпорядженням Київського губернатора від 14 (26).06.1880 р. при міській поліції знов було створено сискну частину, особовий склад якої налічував 17 осіб і складався головним чином із городових, відряджених із міських поліцейських частин.

До кінця XIX століття Київське сискне відділення, як зазначалося в одному з архівних документів, «ледь животіло». Діловодство відділення складалося з двох книг: настольного реєстру для запису «темних осіб» і розшукового алфавіту, а єдиним технічним засобом був фотоапарат, якого придбали в кінці 90-х років. Підняття авторитету київської сискної поліції багато в чому сприяв завідувач сискною частиною Г. М. Рудий (1901-1907 рр.) – один з новаторів розшукової справи. Після призначення на цю посаду він здійснив службове відрядження до Лондона і Парижу, де ознайомився з організацією й діяльністю кримінальних поліцій Англії та Франції. Повернувшись до Києва, він реорганізував міську сискну поліцію за західноєвропейським зразком: створив при сискній частині антропометричний, фотографічний та довідковий відділи; організував постійні чергування чинів поліції і агентів з метою прийняття заяв й повідомлень про пригоди та

проведення розшуку по «гарячих слідах»; запровадив карткову систему нагляду за злочинним елементом, а також добився виділення додаткових коштів і збільшення кількості співробітників на 14 осіб та значного розширення приміщення сискної частини. Він також ставив питання про створення курсів з підготовки фахівців карного розшуку, видання спеціальної поліцейської газети, проведення з'їздів (нарад) сискних чинів з метою обміну досвідом тощо. Таким чином, уже на початку ХХ ст. Київська сискна поліція не поступалася за своїм впорядкуванням жодній з правильно організованих у Європі сискних поліцій.

Восени 1903 р. Г. М. Рудий за дорученням київського поліцейського майстера В. І. Цихоцького відвідав Дрезденську виставку благоустрою міст, поліцейські управління Дрездена, Берліна та Відня, де ознайомився з найважливішими вдосконаленнями у сфері кримінальної поліції (дактилоскопією, слідчою валізою, застосуванням собак-шукачів тощо), а також постановкою розшукової справи в цих містах. Після повернення він підготував для керівництва доповідну записку, в якій виклав власний проект організації дактилоскопічних бюро. Як прихильник нового методу ідентифікації особи, Г. М. Рудий, у січні 1904 р. вперше запровадив при антропометричному кабінеті дактилоскопічне бюро. Він першим у Російській імперії почав застосовувати «валізу сищика» для виявлення і дослідження слідів злочину, знайдених на місці пригоди, а також був ініціатором закупки в Німеччині службово-розшукових собак, які вперше у вітчизняній поліцейській практиці почали застосовуватися для розшуку злочинців.

Цей видатний діяч поліції став автором Інструкції чинам Київської сискної поліції (1905 р.) – першого нормативно-правового акту, який не тільки регламентував загальні аспекти організації і діяльності сискного відділення, але й був універсальним практичним посібником криміналіста. В Інструкції підкреслювалося, що сискні чини зобов'язані завжди діяти «цілком таємно і надто обачливо, ...все знати, все бачити» і водночас намагатися не бути ніким поміченими, зберігати ввірену їм службу таємницю і нікому з сторонніх осіб не розповідати про цілі і плани своїх служ-

бових дій і «взагалі бути надто стриманими і тактичними».

Відзначаючи роль таємної агентури щодо попередження, виявлення і розкриття злочинів, Інструкція, зокрема, вимагала: «Необхідно пропустити через фільтр дізнання всякі одержувані по справі агентурні відомості, якими б вони дивними не здавалися і ті з них, які виявляться достовірними, покласти в основу дізнання». Зазначимо, що департаментська Інструкція чинам сискних відділень (1910 р.) з'явилася на п'ять років пізніше за Київську і за своїм обсягом і змістом набагато поступалася останній. Таким чином, Г. М. Рудий не випадково вважається «батьком» вітчизняної дактилоскопії, службового собаківництва, «слідчої валізи», першої Інструкції чинам сискної поліції, а також родоначальником експертно-криміналістичної служби.

Заслужують на увагу і новації щодо організації розшукових підрозділів в Катеринославській губернії (Дніпропетровськ). Саме тут ще до видання закону про організацію сискної частини вперше почали створювати сискні команди у повітах. Досвід Катеринославської губернії щодо створення розшукових команд у повітах був запозичений земством Полтавської губернії, та поширився на інші повіти губерній.

Адміністрація Катеринославської губернії першою стала ініціатором ще однієї новації в розшуковій справі – створення єдиної централізованої системи кримінального розшуку в губернському масштабі. У 1913 р. в Катеринославі було організовано губернське розшукове відділення. На території України сискні відділення існували у Києві, Одесі, Харкові – 1-го розряду, Катеринославі, Севастополі, Миколаєві – 2-го розряду, Житомирі, Кам'янці-Подільському, Полтаві, Кременчуці, Севастополі, Херсоні, Бердичеві, Єлисаветграді (Кіровоград), Керчі, Ялті – 3-го розряду і в Чернігові – 4-го розряду. Після Лютневої революції 1917 р. вони продовжували діяти під різними назвами – кримінально-розшукова міліція, судова міліція, кримінально-розвідувальні відділення, кримінально-розшукові комісаріати тощо. Ці підрозділи були децентралізовані і підпорядковувалися різним органам влади на місцях.

У травні 1918 р. Міністерство юстиції підняло питання про створення кримінальної міліції. 9 серпня 1918 р. Рада міністрів України ухвалила Закон про статус Української державної варти, згідно з яким у губерніях, отаманствах і повітах створювалися карно-освідомчі відділи, тимчасово підпорядковані МВС. Міністр внутрішніх справ І. О. Кістяківський своїм Циркуляром від 13.08.1918 р. дозволяв губернським старостам і міським отаманам видавати з державних коштів винагороду особам, згодним за гроші повідомляти цінну інформацію для боротьби з кримінальними злочинцями та повстанцями.

Карно-розшукові відділи були автономними, їх начальники призначалися за згодою прокурора відповідного окружного суду і безпосередньо підпорядковувались у губерніях губернському старості, в отаманства – міському отаману, у повітах – повітовому старості. Загальне керівництво здійснював інспекторський відділ Державної варти, у функціональні обов'язки якого було включено також реєстрацію злочинців, організацію антропометричних, фотографічних і дактилоскопічних кабінетів, нагляд за ними на місцях тощо. За підрахунками дослідників, загальна чисельність карно-розшукової варти в Українській Державі становила близько 4 тис. осіб

За часів *Директорії УНР* карно-розшукові відділи увійшли до складу народної міліції, а загальне керівництво ними здійснював Адміністративно-політичний департамент МВС.

Правовою базою організації карного розшуку *радянської України* став декрет Ради Народних Комісарів УРСР «Про організацію судово-карного розшуку» від 16 квітня 1919 р., який не тільки юридично закріпив правове положення вже діючих у деяких містах карно-розшукових установ, а й визначив їх єдину на території республіки організацію. На відміну від РРФСР та інших радянських республік в Україні ця організація мала свої особливості: карний розшук УРСР був підпорядкований НКЮ і складався із судово-карного розшуку, в обов'язки якого входило застосування оперативно-розшукових заходів, та судово-карної міліції, на яку покладалося здійснення дізнання.

Першим відомчим нормативним актом, який сконцентрував у собі правові, організаційні і тактичні засади діяльності агентурного апарату карного розшуку, була Інструкція з організації таємної агентури в установах карного розшуку, затвердженій НКВС УРСР 02.01.1922, в якій зокрема, зазначалося, що таємна агентура складається з таємних розвідників та негласних інформаторів. Інструкція розкривала поняття «таємний розвідник» і «негласний інформатор», визначала коло осіб, які можуть бути залучені до конфіденційного співробітництва, регламентувала їх функціональні обов'язки, указувала на різноманітні форми конспірації, забороняла співробітникам таємних частин застосовувати провокацію тощо. До Інструкції додавалися анкета і підписка-зобов'язання інформатора.

За способом діяльності розвідка поділялася на зовнішню і внутрішню. У боротьбі з бандитизмом, наприклад, зовнішня розвідка полягала у збиранні розвідниками оперативної інформації як серед населення, так і по можливості, від самих учасників банд. Внутрішня розвідка здійснювалася, як правило, у тих випадках, коли інформація, добута зовнішньою розвідкою, вимагала повноти і уточнення. З цією метою розвіднику давалося завдання зблизитися з бандою або увійти до її складу, робити все необхідне, щоб сприяти скорішій її ліквідації. З цією метою вони повинні були своєчасно повідомляти озброєному загоні, що переслідував банду, про розташування останньої, її озброєння, боєздатність, про способи і можливості її несподіваного захоплення.

У липні 1922 р. в результаті подальших організаційних пошуків карний розшук було виділено зі складу міліції у самостійний орган, що безпосередньо підпорядковувався НКВС УРСР за повної адміністративно-господарської автономії. Але в серпні 1923 р. Укрцентррозшук і Головніліцію знову було об'єднано в Головне управління міліції і розшуку УРСР. Після цього карний розшук став складовою частиною міліції і більше як самостійний орган не існував. Основними напрямками діяльності карного розшуку в цей період були боротьба з бандитизмом, дезертирством, фальшивомонетництвом, конокрадством, самогоноварінням, дитячою

безпритульністю тощо. Серед основних методів оперативно-розшукової діяльності, якими користувалися працівники карного розшуку, були: обходи, облави, засідки, обшуки, особистий пошук, внутрішнє (агентурне) і зовнішнє спостереження тощо.

У період *Другої світової війни* діяльність апарату карного розшуку була направлена головним чином на охорону тилу, боротьбу з бандитами, дезертирами, мародерами та іншими злочинцями; оперативне обслуговування установ виконання покарань, а також надання допомоги органам державної безпеки у боротьбі з ворожою агентурою та диверсійними групами, що діяли в радянському тилу.

У *післявоєнні часи* основні напрями діяльності карного розшуку визначалися оперативною обстановкою, яка склалася на той час у державі. Зокрема, на нього, як і раніше, покладалися функції щодо попередження, припинення і розкриття злочинів; боротьба з бандитизмом, дитячою безпритульністю; вилучення зброї у населення; розшук осіб, які втратили зв'язок зі своїми родичами під час війни; надання допомоги іншим міліцейським службам в охороні громадського порядку, державної власності та приватного майна громадян; у дотриманні паспортної і дозвільної систем, а також у виконанні інших завдань щодо зміцнення правопорядку.

Значне зростання у післявоєнний період бандитських проявів зумовило керівництво МВС СРСР здійснити реформування оперативних підрозділів. Циркуляром від 03.12.1946 р. працівники карного розшуку районної ланки в оперативному відношенні підпорядковувалися створеним управлінням (відділам) боротьби з бандитизмом. Їх основним завданням було розслідування злочинів, розшук і затримання злочинців, які скоїли вбивства, розбої, збройні і групові грабежі, а також оперативна робота щодо запобігання цим злочинам.

Наступна серйозна реорганізація карного розшуку була здійснена в 1949 р., коли провідні міліцейські служби були передані з МВС до Міністерства державної безпеки (МДБ) з метою розширення функцій міліції щодо забезпечення державної безпеки. У складі Головного управління міліції МДБ було організовано

три управління: міліцейської служби; карного розшуку; боротьби з розкраданням соціалістичної власності і спекуляцією, а також створені політичний відділ і НДІ криміналістики. В апаратах карного розшуку було запроваджено інститут сищиків, покликаний підвищити ефективність боротьби зі злочинними елементами, які активізувалися у воєнні та післявоєнні роки. Карний розшук перейменовувався на карний сиск, а його діяльність регламентувалася наказом МДБ СРСР «Про перебудову карного розшуку і заходи щодо посилення боротьби з кримінальною злочинністю» від 19 січня 1951 р.

У 1953 р. союзні і республіканські Міністерства державної безпеки і внутрішніх справ були об'єднані в єдине союзно-республіканське міністерство внутрішніх справ. Карний розшук у 1954 р. отримав свою попередню назву, а інститут сищиків було ліквідовано.

Першою спробою легалізувати поняття оперативно-розшукової діяльності на законодавчому рівні (до цього вона регламентувалася виключно відомчими нормативними актами) стало прийняття Верховною Радою СРСР 25.12.1958 р. Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, де ст. 29 визначала органи міліції органом дізнання і надавала їм право застосовувати необхідні оперативно-розшукові заходи з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. Ця норма Основ, хоча і мала обмежене та непевне формулювання, була запозичена Кримінально-процесуальними кодексами союзних республік, прийнятими у 1960-1961 роках. Зокрема, в КПК УРСР можливість проведення оперативно-розшукової діяльності органами дізнання закріплювалося у ст. 103, яка передбачала, що «на органи дізнання покладається вжиття оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили».

Друга половина *60-70-х років ХХ століття* характерна для апаратів карного розшуку значною роботою щодо перебудови їх діяльності з урахуванням завдань, які стали перед державою і органами внутрішніх справ в умовах проголошення курсу на демократизацію суспільного життя. Незважаючи на те, що рівень злочинності в державі у порівнянні з 50-ми роками значно знизився,

проблема боротьби зі злочинністю залишалася досить гострою. Особливу турботу суспільства викликали хуліганські прояви і злочинність неповнолітніх, а також значна кількість злочинів, учинених рецидивістами та особами, які ніде не працювали і не навчалися. Напрямки роботи карного розшуку, організація і тактика його практичної діяльності, розстановка сил і засобів, правові основи служби були визначені низкою законодавчих і відомчих нормативних актів, виданих у цей період.

За період *незалежності України* оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ, а наразі й Національної поліції, з урахуванням досвіду минулого ефективно сприяє інтересам протидії злочинності в умовах розбудови демократичного суспільства.

Таким чином на всіх історичних етапах розвитку країни оперативно-розшукова діяльність була та залишається дієвим засобом боротьби з кримінальною злочинністю, ефективним інструментом захисту прав та інтересів людини, власності, суспільства і держави.

1.2. Становлення теорії оперативно-розшукової діяльності як самостійної галузі наукових знань

Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції України як суспільно корисна державно-правова функція ґрунтується на наукових засадах, що складаються з правових концепцій, теорій, системи поглядів і наукових положень.

Свого часу в рамках кримінально-процесуальної науки виникла наука криміналістика, а потім з останньої виділилася теорія оперативно-розшукової діяльності. Незважаючи на те, що як вид правоохоронної діяльності розшук з'явився значно раніше криміналістики, тим не менше, формування останньої в самостійну науку відбулося раніше теорії оперативно-розшукової діяльності. Криміналістика як наука сформувалася в XIX ст., а теорія оперативно-розшукової діяльності як самостійна галузь знань була визнана завдяки зусиллям вчених радянського періоду розвитку країни, а також нинішнього покоління.

Основи майбутніх наукових досліджень і узагальнень у галузі оперативно-розшукової діяльності, контррозвідки і розвідки закладалися в 20-30-х роках ХХ ст. Поряд із питаннями кримінального розшуку в ці роки було розпочато поглиблену розробку організації і тактики оперативно-розшукової діяльності по боротьбі з розкраданнями державного і громадського майна, пов'язана з утворенням в системі міліції виділених із карного розшуку апаратів по боротьбі з розкраданням соціальної власності (БРСВ) (1937 р.).

До першої половини 50-х років у зв'язку з воєнним періодом і обстановкою підвищеної секретності представники правових наук були позбавлені можливості брати участь у дослідженнях оперативно-розшукових проблем. Поштовхом до самостійного розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності та визнання її як самостійної навчальної дисципліни послужив післявоєнний розвиток кримінально-процесуального законодавства, науки кримінального права, кримінального процесу і криміналістики.

Вирішальний внесок у справу становлення теорії оперативно-розшукової діяльності зробила створена в 1954 р. Вища школа МВС СРСР, а в 1956 р. – її самостійна кафедра оперативної роботи. Під керівництвом першого начальника кафедри ОРД професора А.Г. Лекаря на потужній науковій теоретичній основі з'явилися глибокі теоретико-прикладні роботи, що поклали початок подальшим науковим дослідженням, втіленим у навчальних посібниках, методичних рекомендаціях, підручниках і монографіях у сфері оперативно-розшукової діяльності. Великий внесок у розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності зробили наукові співробітники Всесоюзного науково-дослідного інституту МВС СРСР, провівши в 70-ті роки ХХ століття низку фундаментальних досліджень проблем оперативно-розшукової діяльності.

Відчутним доказом визнання оперативно-розшукової діяльності як самостійної галузі знання, безсумнівно, стало видання у 1965 р. першого в історії СРСР підручника «Основи оперативно-розшукової діяльності органів міліції УРСР», а також у 1966 р. видання Вищою школою МОГП СРСР фундаментального підручника – «Основи оперативно-розшукової діяльності органів

охорони громадського порядку» під редакцією комісара міліції А. Я. Кудрявцева. У подальшому зусиллями видатних вчених у сфері оперативно-розшукової діяльності (В.М. Аتماжитов, І.І. Басецький, В.П. Бахін, А.Ф. Возний, Д.В. Гребельський, В.А. Лукашов, А.Г. Лекарь, С.С. Овчинський, П.А. Олійник, В.Г. Самойлов та ін.) було проведено ряд глибоких фундаментальних досліджень у сфері оперативно-розшукової діяльності, що забезпечили не тільки вдосконалення її організації і тактики, але і перше в історії її законодавче регулювання.

У період незалежності України суттєвий внесок у розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності в Україні зробили К.В. Антонов, О.М. Бандурка, В.І. Василичук, М.П. Водько, М.Л. Грібов, О.Ф. Долженков, Е.О. Дідоренко, В.П. Захаров, В.А. Іщенко, А.М. Кислий, Я.Ю. Кондратьєв, О.Є. Користін, І.П. Козаченко, М.В. Корнієнко, С.І. Мінченко, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, М.Б. Саакян, О.П. Снігерьов, В.Є. Тарасенко, Р.В. Тарасенко, І.Ф. Хараберюш, В.В. Шендрик, О.М. Юрченко, О.О. Юхно.

Прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також результати багаторічних теоретичних досліджень у цій сфері, інтереси практики боротьби зі злочинністю створили на теперішній час основу єдиної для всіх українських правоохоронних органів і спецслужб науки про ОРД. Сформована оперативно-розшукова теорія – галузь наукових знань, яка покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю всіх оперативно-розшукових органів системою наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективної організації та здійснення оперативно-розшукових заходів, створення правових, організаційних, інформаційних, методичних, кадрових та ресурсних передумов і умов їх успішної діяльності.

Як і будь-яка наука, теорія оперативно-розшукової діяльності має свій предмет, об'єкт і методи дослідження.

Предмет теорії оперативно-розшукової діяльності становлять певні закономірності об'єктивної дійсності, які вивчає юридична наука в цілому. Його зміст складають:

- закономірності, які проявляються в системі відносин (правових, інших), що складаються у сфері ОРД;
- заходи боротьби зі злочинністю, що здійснюються із застосуванням оперативно-розшукових сил, засобів і методів;
- дослідження правових основ ОРД, вивчення оперативно-розшукової практики (закономірний зв'язок між таємним характером вчинюваних злочинів і необхідністю використання для їх попередження і розкриття, негласних оперативно-розшукових засобів і методів), закономірностей, що виникають і проявляються в організації ОРД;
- закономірності, які проявляються в процесі отримання, перевірки, фіксації та використання оперативно-розшукової інформації.

Діалектичний взаємозв'язок існує між способами дій злочинців з підготовки, учинення злочинів, приховування слідів протиправних дій і тактичних прийомів їх виявлення і розкриття. Проте методи виявлення, попередження і розкриття злочинів розробляються не тільки теорією оперативно-розшукової діяльності, але й кримінальним процесом, криміналістикою, кримінологією та іншими юридичними науками.

Теорія оперативно-розшукової діяльності досліджує такі організаційні форми діяльності оперативних підрозділів, як вивчення і оцінка оперативної обстановки; підбір, розстановка і використання негласних працівників в аспекті ОРД з точки зору їх відповідності висновкам про стан оперативної обстановки; фінансове та матеріально-технічне забезпечення; внутрішню і зовнішню взаємодію суб'єктів ОРД та ін. Ґрунтуючись на емпіричних даних, теорія оперативно-розшукової діяльності розробляє науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності ОРД з метою виявлення, попередження і розкриття злочинів.

Об'єкт пізнання теорії оперативно-розшукової діяльності становлять:

- злочинність як соціально-правове явище;
- оперативно-розшукова діяльність як один із видів суспільної практики боротьби зі злочинністю;
- правове регулювання оперативно-розшукової діяльності.

Метод теорії оперативно-розшукової діяльності – це систе-

ма пізнавальних прийомів, що використовуються як для побудови самої теорії, так і для застосування теорії в практиці пізнання її предметної галузі – оперативно-розшукової діяльності. У сучасній системі юридичних наук сформульовано таке визначення теорії ОРД.

Теорія оперативно-розшукової діяльності – це наука, що досліджує закономірності механізму вчинення злочинів та протидії кримінального середовища, виникнення інформації про злочин і його учасників, збору, оцінки та використання фактичних даних про них, розробляє правові, організаційні, методичні та тактичні основи ефективного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів по боротьбі зі злочинністю. Результати теоретичних досліджень у цій сфері та інтереси практики боротьби зі злочинністю створили на теперішній час основу єдиної для всіх українських правоохоронних органів і спецслужб науки про ОРД.

Оперативно-розшукова теорія – галузь наукових знань, яка покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю всіх оперативно-розшукових органів системою наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективної організації та здійснення оперативно-розшукових заходів, створення правових, організаційних, інформаційних, методичних, кадрових та ресурсних передумов і умов їх успішної діяльності.

Теорія ОРД склалася як самостійна галузь наукового знання в результаті диференціації системи наук кримінального циклу. Розвиваючись у рамках криміналістики, теорія ОРД почала формувати специфічну систему знань, що вивчають таємні дії злочинців, типові ознаки латентних злочинів і найбільш ефективні (переважно негласні) сили, засоби та методи, які застосовуються оперативними підрозділами для виявлення злочинів, їх попередження та розкриття, забезпечення невідворотності покарання винних у їх скоєнні.

Як наука, теорія оперативно-розшукової діяльності вивчає:

- механізм вчинення злочинів і дії осіб, які їх замислюють, підготовляють і здійснюють, а також які переховуються від слідства і суду, відбування покарання;

- усе типове, що повторюється, стійке і характерне для застосування негласних сил, засобів та методів боротьби з неочевидними злочинами, розкриття яких іншими засобами неможливо;

- номативно-правове регулювання оперативно-розшукової діяльності;

- організацію і тактику діяльності оперативних підрозділів.

Узгоджене наукове осмислення названих елементів предмета теорії ОРД зумовлено наявністю взаємозв'язку і взаємозалежності між способами вчинення злочинів, поведінкою злочинців і тактикою застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів по їх викриттю. Наприклад, отримання інформації про задуми і злочинні наміри, плани організованої групи або злочинної організації може бути забезпечене тільки засобами ОРД.

Дослідження місця теорії оперативно-розшукової діяльності в системі правових наук дозволяє констатувати таке:

- зародившись у межах кримінальної, кримінально-процесуальної і криміналістичної наук, теорія ОРД під впливом суспільних, природничих та технічних наук, досягнення і знання яких вона творчо осмислювала для вирішення своїх завдань, сформувалася в юридичну науку;

- об'єкт і предмет пізнання теорії ОРД визначається таким соціальним явищем, як злочинність. Її службова функція, вирішувани нею завдання належать до правової сфери діяльності державних органів, до правових процесів і правовідносин, що виникають при здійсненні діяльності з виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів;

- рекомендації, що розробляються теорією оперативно-розшукової діяльності для практики, мають правову основу, спрямовані на вирішення завдань кримінального судочинства, сприяючи ефективному, об'єктивному розслідуванню, судовому розгляду в кримінальних справах;

- юридичний характер теорії ОРД проявляється в нормативно-юридичній функції, властивій їй як галузі правознавства, у силу чого її наукові рекомендації враховуються в нормотворчій діяльності законодавця, в міжнаукових дисциплінарних дослі-

дженнях кримінально-правових наук.

Оскільки в ході оперативно-розшукової діяльності здійснюється пошук і фіксація фактичних даних, що відображають і відтворюють юридично значущі риси певних подій і фактів, така діяльність, безсумнівно, являє собою процес пізнання. Пізнання в цій сфері вимагають високої професійної майстерності працівників оперативних підрозділів і подолання труднощів, зумовлених особливостями вчинення злочинів, а також поведінкою і тактикою злочинців.

У зв'язку з тим, що ознаки злочинних діянь об'єктивно відображаються у зовнішньому середовищі в різних формах і зумовлюються закономірностями виникнення фактичних даних як джерел доказів, виявляючи їх у ході оперативно-розшукової діяльності, працівники оперативних підрозділів забезпечують процес встановлення істини у кримінальному провадженні, а також набувають певні знання про ознаки та мотиви злочинів, їх способи та причетних до них осіб. Отже, пізнання об'єктивної дійсності наповнює весь зміст оперативно-розшукової діяльності.

Наукові знання в теорії оперативно-розшукової діяльності за часи її становлення як науки у своїй сукупності являють собою певну систему. Систему теорії ОРД становлять:

- загальна теорія ОРД;
- оперативно-розшукова тактика;
- оперативно-розшукова методика;
- оперативна техніка.

Теорія оперативно-розшукової діяльності має свої принципи, понятійний апарат, визначення і теоретичні концепції, а також методи пізнання і прогнозування розвитку оперативно-розшукової діяльності як процесу.

Розвиваючись від загального до конкретного і від конкретного до загального, теорія оперативно-розшукової діяльності концентрує свою увагу на окремих наукових напрямках (теорія документування, вчення про оперативно-розшукові версії, вчення про оперативно-розшукову інформацію та ін.), що являють собою окремі оперативно-розшукові теорії, перелік яких поповнюється

відповідно до рівня розвитку науки та вдосконалення практики боротьби зі злочинністю.

У системі правових наук теорія оперативно-розшукової діяльності тісно пов'язана з кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою, кримінологією, психологією та іншими галузями наукових знань, що справляють суттєвий вплив на її подальший розвиток.

Теорія оперативно-розшукової діяльності розробляє методики дій працівників оперативних підрозділів, спрямованих у першому випадку – на запобігання злочину, у другому – на виявлення і викриття винних, отримання та фіксацію фактичних даних, які можуть бути доказом їхньої провини.

У своєму розвитку теорія оперативно-розшукової діяльності використовує досягнення, положення і концепції кримінально-виконавчого права, науки державного управління та адміністративного права, міжнародного права, економічних наук, природничих наук у сфері високих технологій, забезпечення інформаційної безпеки та інших галузей знань.

Наукові знання теорії оперативно-розшукової діяльності в сукупності утворюють певну систему.

Система теорії оперативно-розшукової діяльності на сучасному етапі розвитку може бути представлена таким чином: загальна теорія оперативно-розшукової діяльності; засоби оперативно-розшукової діяльності; оперативно-розшукова тактика; оперативно-розшукова методика.

До змісту загальної теорії оперативно-розшукової діяльності входять основні ідеї, принципи, поняття, категорії, визначення, терміни і теоретичні концепції, а також методи їх пізнання і розвитку. Як структурні розділи вона включає в себе ряд окремих оперативно-розшукових теорій:

- вчення про пізнавальний, діяльнісний та організаційний елементи оперативно-розшукової діяльності;
- теорія наукових методів оперативно-розшукової діяльності;
- вчення про мову і систематику оперативно-розшукової діяльності;
- вчення про оперативно-розшукову інформацію;

- вчення про оперативно-розшукові версії;
- теорія оперативного обслуговування;
- теорія документування;
- вчення про оперативні комбінації і тактичні операції.

При здійсненні досліджень щодо проблем ОРД та отримання відповідних знань використовуються підходи: гуманістичний, антропологічний, аксіологічний, психологічний, генетичний, системний та інші.

З огляду на те, що всі явища та процеси відбуваються у тісному взаємозв'язку й взаємозалежності, методологічною основою пізнання у сфері ОРД є діалектичний принцип, а також принципи об'єктивності, науковості, системності, комплексності, логічності.

Як загальнонаукові використовуються методи: концептуально-порівняльний, системно-структурний, аналітико-синтетичний, програмно-цільовий.

З міждисциплінарних методів слід назвати методи моделювання, історико-соціальний, статистичний, соціологічний, психологічний.

Використовуються, звичайно, і специфічні методи пізнання проблем оперативно-розшукової діяльності: оперативно-евристичний, ознайомчо-документальний, а також інтерв'ювання та анкетування працівників оперативних підрозділів.

Відомо, що право на самостійне функціонування науки набуває така система знань, яка своїм зосередженням має свої специфічні закономірності, які відрізняють її від інших наук. Теорія оперативно-розшукової діяльності сформувалася в самостійну галузь наукового знання під одночасним впливом загальнонаукових принципів інтеграції і диференціації системи юридичних наук.

Розвиваючись у рамках юридичних наук, теорія оперативно-розшукової діяльності сформувала власну систему специфічних знань, що вивчають закономірності прихованих дій злочинців і проблемні ситуації, пов'язані із застосуванням і використанням оперативно-розшукових засобів і методів при виявленні, попередженні та розкритті злочинних діянь, а також розшуку злочинців і осіб, зниклих без вести. Це й зумовлює самостійне місце теорії оперативно-розшукової діяльності в системі правничих наук.

Питання для самоперевірки

1. Основні історичні етапи становлення оперативно-розшукової діяльності.
2. Об'єкт, предмет та методи теорії оперативно-розшукової діяльності.
3. Міждисциплінарні зв'язки теорії оперативно-розшукової діяльності.
4. Система теорії оперативно-розшукової діяльності.

ТЕМА 2.**ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Сучасна криміногенна ситуація в Україні – якісно новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, права і свободи громадян. За останні роки відбулася трансформація організованої злочинності в нашій країні, зросла кількість організованих злочинних формувань, які мають чітку ієрархічну структуру, використовують новітні технічні засоби забезпечення протиправної діяльності, протидії правоохоронним органам.

Організовані злочинні угруповання перетворились на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів. Сьогодні динаміку і структуру злочинності, поряд із традиційними причинами й умовами, продовжують визначати криміногенні фактори, що впливають із труднощів соціального й економічного розвитку суспільства. На цьому фоні відбулося відхилення ціннісних орієнтирів окремих груп населення в бік протиправного способу життя, що призвело до зміцнення такого суспільно небезпечного явища як організована злочинність.

Наявність злочинності, її поширення серед усіх верств населення та, відповідно, її деструктивний вплив на майже всі процеси, що відбуваються в державі, спонукає правоохоронні органи постійно вдосконалювати методи та заходи протидії останній. Сьогодні в Україні відбуваються процеси розвитку та становлення правової, демократичної держави, але, нажаль, вони супроводжуються соціально-економічною та культурно-етичною кризами у суспільстві, що, в свою чергу, призводить до підвищення рівня злочинності. Проблема поширення злочинності була раніше й залишається дотепер досить актуальною для українського суспільства та потребує негайного реагування з боку вповноважених державних правоохоронних органів.

Насамперед необхідно усвідомлювати, що процес розбудови суверенної держави неможливий без ефективної роботи її правоохоронних органів, без відповідних дієвих правових інститутів, без використання усіх наявних можливостей.

2.1. Поняття та завдання оперативно-розшукової діяльності

В усі історичні періоди розвитку суспільства мабуть найбільш дієвим інструментарієм правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю була й залишається оперативно-розшукова діяльність, яка досить тривалий час регулювалася виключно відомчими нормативно-правовими актами, що мали закритий характер. Як вже зазначалося, однією з перших згадок про існування оперативно-розшукової діяльності на законодавчому рівні була ст. 29 Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік, згідно з якою на органи дізнання було покладено обов'язок «прийняття необхідних оперативно-розшукових мір з метою виявлення ознак злочинів й осіб, які їх вчинили».

З прийняттям 18 лютого 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» цей вид суспільно обумовленої діяльності отримав цілковите визнання, став легітимним. З цього часу оперативно-розшукова діяльність отримала законодавче визначення, та, відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про

оперативно-розшукову діяльність», представляє собою систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Оперативно-розшукова діяльність має виключно державно-правовий характер, що зумовлене, насамперед, її законодавчим визначенням та санкціонуванням державою. Статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко визначено обмежене коло суб'єктів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, тому лише вони мають право на здійснення такої діяльності та виступають від імені держави. При цьому всі елементи оперативно-розшукової діяльності, тобто її сили, засоби, методи, форми тощо, застосовуються виключно в порядку та межах, визначених Законом й підзаконними нормативно-правовими актами, що регулюють суспільні відносини у сфері оперативно-розшукової діяльності. Крім того, оперативно-розшукова діяльність підконтрольна державним органам та спрямована на забезпечення інтересів безпеки громадян, суспільства і держави.

Оперативно-розшукова діяльність суттєво відрізняється від будь-яких інших видів діяльності та має яскраво виражений розвідувально-пошуковий характер. Так, усі її заходи законодавчо визначаються як пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні.

Пошукові заходи – це дії працівників оперативних підрозділів щодо встановлення ще невідомих подій злочину та осіб, які причетні до їх вчинення, а також злочинів, що готуються або вчинені невстановленими особами.

Розвідувальні заходи – це дії працівників оперативних підрозділів або осіб, що конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації з метою збирання інформації про її структуру, викриття головних учасників вчинення злочинів («лідерів», організаторів, співучасників, діючих корумпованих посадових осіб у правоохоронних органах тощо), своєчасного виявлення підготовки вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів тощо.

Ефективна протидія злочинам, особливо її організованим формам, неможлива без розуміння тих процесів, які відбуваються у злочинному середовищі або навпаки створенні необхідних умов для документування фактів протиправної діяльності тощо. У зв'язку з цим органи Національної поліції України стикаються з необхідністю з'ясування умов формування та існування організованих злочинних формувань, обраних ними механізмів вчинення злочинів, рольової участі у цьому процесі кожного учасника злочинного угруповання, руху тіньових та певних легальних фінансових потоків, які є підґрунтям існування цих угруповань або, навпаки, предметом їх злочинних інтересів, функціонування інфраструктури організованої злочинності тощо.

На теперішній час серед науковців все частіше йдеться про формування системи кримінальної розвідки, під якою розуміють вид діяльності оперативних підрозділів органів Національної поліції України з пошуку, отримання, фіксації, оцінювання, прогнозування та використання інформації за допомогою системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямований на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних кримінальних загроз суспільній безпеці, захист особи, держави і суспільства від злочинності.

Контррозвідувальні заходи вживають оперативні підрозділи в межах визначеної чинним законодавством компетенції (наприклад, оперативні підрозділи Служби безпеки України). В системі Національної поліції України, як правило, ці заходи здійснюються підрозділами внутрішньої безпеки з метою попередження, виявлення та припинення будь-яких форм протидії організованих груп чи злочинних організацій оперативним підрозділам, а також виявлення корумпованих працівників Національної поліції.

У системі гласних і негласних заходів оперативно-розшукової діяльності негласні мають більш питому вагу. Це зумовлено, перш за все, тим, що, як правило, тяжкі й особливо тяжкі злочини готуються замаскованими способами, особи, які їх вчинили, переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді,

суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, розвідувально-підбивна діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України здійснюється конспіративно на професійній основі тощо. Тому й відповідні оперативні підрозділи повинні мати в своєму арсеналі достатні можливості щодо здійснення негласних заходів оперативно-розшукової діяльності, які здійснюються неочевидно, приховано як від оточуючих осіб, в тому числі й інших працівників правоохоронних органів, які не беруть в них участі, так і, в першу чергу, від об'єктів цієї діяльності, тобто осіб та груп, відносно яких вони здійснюються.

Розвиток наук, широке впровадження науково-технічних досягнень в усіх сферах боротьби з кримінальними проявами, постійне зростання науково-технічної оснащеності правоохоронних органів України привели до виникнення самостійної групи науково-технічних засобів, які отримали назву «оперативна техніка» або «оперативно-технічні засоби». Ці засоби обслуговують істотно відмінну від слідчої сферу боротьби зі злочинністю – оперативно-розшукову діяльність, у межах якої з'явилися, здобули розвиток і спеціальне нормативне закріплення. Про це свідчить, наприклад, той факт, що більша частина засобів криміналістичної техніки за необхідності може бути використана (і використовується) поза слідчими діями для досягнення завдань оперативно-розшукової діяльності. Проте далеко не всі засоби оперативної техніки застосовуються, а одержані за їх допомогою дані реалізуються в кримінальній процесуальній діяльності. Отже, можна говорити про наявність поряд з криміналістичною технікою і переважно на її основі засобів і методів оперативної техніки, які відрізняються цільовою спрямованістю, формами, специфічними ознаками і прийомами застосування, особливістю нормативної регламентації, юридичною природою одержаних за їх допомогою даних.

Традиційно під групою оперативної техніки розуміється сукупність технічних засобів і спеціальних пристроїв, які використовуються правоохоронними органами при здійсненні оперативно-розшукових заходів з метою попередження підготовлюваних, розкриття вчинених злочинів та розшуку злочинців.

Розробка технічних засобів і прийомів для оперативно-розшукової діяльності не може провадитися «за рамками» криміналістики, без урахування її положень і рекомендацій. Не можна, наприклад, кваліфіковано здійснити оперативне документування технічними засобами без знання закономірностей слідоутворення, прийомів та способів виявлення слідів, уміння правильно їх фіксувати, вивчати й використовувати.

Спеціальні оперативно-технічні засоби складають ядро оперативної техніки, їх використання обмежується тільки сферою оперативно-розшукової діяльності, на відміну від інших суміжних груп технічних засобів, застосування яких допускається (та практикується) в інших напрямках діяльності правоохоронних органів. Окремі оперативно-технічні засоби, які відрізняються конструктивною складністю або особливістю її експлуатації, доцільно застосовувати після консультації з фахівцями експертно-криміналістичних підрозділів або підрозділів оперативно-технічних заходів, або безпосередньо за їх участю.

Таким чином, під оперативною технікою (оперативно-технічними засобами) слід розуміти: сукупність спеціальних (власне оперативних), деяких видів криміналістичних та інших (у широкому розумінні) науково-технічних засобів, прийомів і методів, які використовуються органами Національної поліції для здійснення покладених на них Законом та підзаконними актами оперативно-розшукових функцій із запобігання, розкриття злочинів, розшуку злочинців та інших осіб, а також матеріальних об'єктів.

Технічні засоби оперативно-розшукового призначення (оперативна техніка) є одними з основних в оперативно-розшуковій діяльності, їх найбільш характерна і визначальна риса – це можливість застосування в розвідувально-пошуковій роботі, спрямованій на виявлення і фіксацію осіб, предметів і фактів, пов'язаних з підготуванням або вчиненням злочинів.

Оперативна техніка, що використовується в оперативно-розшукових заходах, призначена:

- для виявлення і фіксації даних, які вказують на факти злочин-

ної діяльності та причетності до неї конкретних осіб;

- для відшукування предметів, документів, які можуть використовуватися в оперативно-розшуковій діяльності, у процесі кримінального провадження;

- для здійснення заходів, спрямованих на виявлення і нейтралізацію причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Оперативна техніка як засіб оперативно-розшукової діяльності – це комплекс спеціально виготовлених або пристосованих приладів, пристроїв, апаратів, хімічних речовин, індикаторів тощо для переважно негласного (зашифрованого) застосування при здійсненні оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, їх правомірного використання з метою попередження та розкриття злочинів, розшуку зниклих злочинців і безвісно відсутніх осіб.

Застосування оперативної техніки сприяє вирішенню низки оперативно-розшукових завдань, а саме:

- виявленню і фіксації відомостей, які вказують на факти злочинної діяльності, а також осіб, причетних до неї;

- створенню умов, сприятливих для виникнення та виявлення слідів злочину і дій зловмисників;

- забезпеченню конспірації під час проведення оперативних комбінацій та інших розшукових заходів;

- документуванню протиправних дій осіб, які перевіряються з метою отримання фактичних даних, які можна використати під час кримінального провадження;

- виявленню фактів використання злочинцями технічних засобів.

Дотримання вимог законності при використанні оперативно-технічних засобів означає, що кожний прилад, пристрій, речовина, комп'ютерна програма тощо або їх сукупність можуть застосовуватися лише для забезпечення ефективності боротьби з кримінальними правопорушеннями. Порядок застосування оперативних засобів і використання отриманих результатів має відповідати вимогам нормативних актів. Крім того, специфіка проведення окремих оперативно-розшукових заходів з використанням технічних засобів не виключає вторгнення в приватне життя

людей, стосовно яких ця техніка використовується. Саме тому законодавством і відомчими нормативними актами чітко визначено умови і порядок застосування технічних засобів і підрозділи, які мають право їх використовувати в оперативно-розшуковій діяльності.

Разом із тим, категорично забороняється застосовувати такі технічні пристрої, а також хімічні, психотропні та інші речовини, що можуть завдати шкоди здоров'ю працівників, які ними користуватимуться, населенню, тваринному та рослинному світові, навколишньому середовищу.

Ініціаторами й суб'єктами негласного застосування технічних засобів в оперативно-розшукових заходах виступають працівники оперативних підрозділів, у провадженні яких знаходяться оперативно-розшукові справи або інші матеріали, якщо їх розгляд потребує проведення оперативно-розшукових заходів із використанням оперативної техніки.

У разі необхідності кваліфікованого застосування оперативної техніки до проведення оперативно-розшукових заходів залучаються фахівці – співробітники експертно-криміналістичних чи оперативно-технічних підрозділів. На період проведення оперативно-розшукового заходу ці співробітники організаційно підпорядковуються оперативним працівникам і діють під їх контролем. На них у повному обсязі поширюються вимоги щодо дотримання законності та конспірації при використанні оперативної техніки.

У випадках, коли застосування спеціальної техніки пов'язане з тимчасовим обмеженням прав людини і проводиться лише з дозволу слідчих суддів, оперативно-розшукові заходи здійснюються тільки оперативно-технічними підрозділами Національної поліції України.

Крім фахівців оперативно-технічних підрозділів, до використання окремих приладів чи пристроїв у розшукових цілях з ініціативи оперативних працівників, у разі потреби, можуть залучатися працівники інших служб Національної поліції України або представники громадськості. В окремих випадках з дозволу керівників підрозділів Національної поліції України допускається,

за певних обставин, застосування окремих видів технічних засобів негласними працівниками.

Застосування оперативної техніки (як і інших засобів ОРД) виконує допоміжну (забезпечувальну) функцію щодо негласної роботи, оперативної перевірки, інших форм і методів оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукових заходів і тактичних операцій. Разом з тим, без використання спеціальних технічних засобів проводити деякі оперативно-розшукові заходи надто важко, малоефективно або зовсім неможливо. Наприклад, без відповідної техніки важко вести спостереження в громадських місцях, здійснювати документування (фіксацію) фактів злочинної діяльності, проводити операції щодо затримання злочинців. Без спеціальних приладів, апаратури, пристроїв не можуть бути ефективними такі оперативно-розшукові заходи як дослідження предметів і документів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку тощо. Фактично безрезультатним буде спостереження у темний час доби без приладів нічного бачення, важко відшукати ретельно заховані трупи, знаряддя злочинів, коштовності, здобуті злочинним шляхом, деякі сліди злочинів.

Таким чином, значення оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції України полягає в забезпеченні ефективності роботи щодо виявлення, попередження, припинення злочинів, їх швидкого і повного розкриття, активного розшуку злочинців та інших осіб, які становлять оперативний інтерес, персоніфікації невідомих осіб.

Використання оперативної техніки сприяє створенню таких умов, за яких злочинці неминуче залишають відомості про себе і сліди своїх протиправних діянь. Така інформація, як правило, характеризується високим ступенем достовірності. Наприклад, отримання відбитків пальців, проведення кіно-, відео-, фотозйомки осіб, предметів, документів, застосування приладів звукозапису дає переконливу доказову інформацію про правопорушників й кримінальні події, дозволяє слідчим використовувати її у кримінальному провадженні.

Матеріальну частину оперативної техніки становлять спе-

ціально сконструйовані або пристосовані до потреб оперативно-розшукової діяльності апарати, прилади, пристрої, сигналізатори, хімічні речовини, індикатори, комп'ютерні програми тощо.

Різноманітні технічні засоби, що використовуються у боротьбі зі злочинністю, за суб'єктами, метою і способом застосування поділяються на спеціальні, основні й допоміжні.

До спеціальних оперативно-технічних засобів відносяться:

прилади зняття інформації з каналів зв'язку, транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних мереж; пристрої контролю за листуванням, телеграфною та іншою кореспонденцією.

Групу основних оперативно-технічних засобів становлять прилади, пристрої:

- спостереження;
- оперативного пошуку;
- виготовлення суб'єктивних портретів;
- спеціальні хімічні речовини;
- засоби оперативної сигналізації.

Допоміжні оперативно-технічні засоби – це апаратура зв'язку, спеціальний транспорт, зброя, засоби активного і пасивного захисту співробітників, засоби маскування та легендування тощо.

Відомчими нормативними актами МВС України визначено, що спеціальна й основна оперативна техніка використовується з обов'язковим дотриманням режиму секретності. У зв'язку з цим усі матеріали, отримані внаслідок її застосування, використовуються, насамперед, з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Законодавець у ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначив завданням оперативно-розшукової діяльності пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки

громадян, суспільства і держави.

У загальному сенсі під поняттям «завдання» слід розуміти обсяг роботи, який необхідно виконати для досягнення поставленої мети, задуму.

Виходячи з положень чинних нормативно-правових актів України, можна окреслити наступні завдання, що стоять перед оперативно-розшуковими підрозділами, а саме:

- виявлення, запобігання та припинення злочинів;
- встановлення осіб, які готують вчинення злочину;
- розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- встановлення місцезнаходження безвісно відсутніх осіб;
- персоніфікація невпізнаних трупів;
- забезпечення інтересів кримінального провадження;
- забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, а також осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, членів їх сімей та близьких родичів;
- забезпечення безпеки співробітників розвідувальних органів України, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;
- отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави;
- відшкодування збитків, заподіяних злочинцем;
- підтримання режиму виконання покарань;
- охорона службової та державної таємниці.

Попередження злочинності є, мабуть, одним із головних напрямів діяльності держави і суспільства в боротьбі з цим негативним явищем, найбільш ефективним та гуманним, протилежним каральному засобом підтримання правопорядку, забезпечення безпеки охоронюваних правом суспільних відносин і соціальних цінностей. Практична реалізація цього напряму полягає в безпосередньому запобіганні й припиненні злочинів, виявленні й усуненні причин і умов, що сприяють їх учиненню.

Попередження й припинення злочинів – одні з основних завдань оперативно-розшукової діяльності, що полягають у превентивному впливі на причини й умови, які сприяють вчиненню злочину, або на поведінку конкретних осіб та груп з метою недопущення вчинення ними суспільно небезпечних діянь. Ці завдання спрямовані на недопущення вчинення найбільшого числа ймовірних задуманих і таких, що готуються, злочинів.

Попередження злочину полягає в запобіганні йому ще до того, як конкретна особа (група) розпочне його конкретне вчинення. Попередити злочин означає безпосередньо вплинути оперативно-розшуковими силами, методами, засобами на особу (групу), яка має намір вчинити злочин, або на причини й умови, що сприяють його вчиненню. Підставою для попередження є відомості, отримані оперативно-розшуковим шляхом, про підготовку конкретної особи (групи) до вчинення злочину. Це завдання безпосередньо пов'язане з превентивною функцією оперативно-розшукової діяльності, контролем за девіантною поведінкою осіб тощо.

Завдання припинення злочину полягає у використанні оперативно-розшукової діяльності з метою позбавлення конкретної особи (групи) реальної можливості продовжувати вчинення злочину. Воно стосується злочинів, що вчиняються як вочевидь, так і за умов неочевидності. Способи його вирішення можуть бути різноманітними, у тому числі й з використанням матеріалів оперативно-розшукової діяльності для затримання особи, яка вчинила злочин або підозрюється у причетності до нього, на місці події, застосуванням кримінальних процесуальних запобіжних заходів після початку кримінального провадження тощо.

Розмежування понять попередження, запобігання, превенція, профілактика, усунення причин та умов злочинності (злочинів) носить здебільшого умовний характер, що викликано, насамперед, етимологічною спорідненістю цих термінів.

Так, запобігання – це дія за значенням запобігти. Запобігати – не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане.

Існує юридичний термін припинення злочину, який визнача-

ється як діяльність правоохоронних органів, громадських організацій та окремих громадян, спрямована на те, щоб не допустити продовження і завершення злочину.

Попередження злочинів за змістом слід розглядати як:

- важливий засіб соціального регулювання суспільних відносин;
- поєднання різних рівнів попередження злочинності, втілених у діяльності неоднорідних суб'єктів;
- взаємодію заходів соціально-економічного, організаційно-правового та виховного характеру;
- діяльність держави та суспільства, спрямовану проти злочинності, з метою утримання її на мінімальному рівні завдяки (шляхом) усуненню або нейтралізації причин, які її породжують.

Відповідно до ієрархії причин та умов злочинності, обґрунтовано виділяють такі рівні її попередження:

- загальносоціальний – соціально-економічна політика в цілому реалізовується у формі державних планів (програм, концепцій) економічного та соціального розвитку;
- кримінологічний (спеціально-кримінологічний) – щодо окремих видів і груп злочинної поведінки, а також щодо колективної конформної та маргінальної поведінки, у формі відомчих та міжвідомчих планів (програм) посилення боротьби зі злочинністю;
- індивідуальний – діяльність щодо конкретних осіб, поведінка яких вступає в конфлікт з нормами права, що реалізовується шляхом усунення причин та умов конкретних злочинів.

Доцільно зупинитися більш детально на законодавчій термінології щодо оперативно-розшукового попередження злочинів, а саме:

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» закладено правові засади щодо реалізації функції попередження злочинів оперативними підрозділами: «...вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень...» (п. 1 ч. 1 ст. 7). «Ці заходи (негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння

особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладання арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу) застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій...» (ч. 3 ст. 8); «оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам...» (ч. 14 ст. 9). Таким чином, у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» законодавець застосовує різні терміни щодо діяльності, пов'язаної з попередженням злочинів.

Вищеозначені завдання оперативно-розшукової діяльності також можна умовно поділити на стратегічні й тактичні. Так, стратегічні завдання полягають у забезпеченні з використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності виявлення, запобігання та припинення злочинів, встановлення та усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню. В свою чергу тактичні завдання полягають у пошуку і фіксації конкретних фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, відповідальність за яку передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Тактичні завдання оперативно-розшукової діяльності полягають у досягненні кінцевої мети, тобто у виявленні, запобіганні та припиненні злочинів або у розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, та їх затриманні. З метою реалізації тактичних завдань оперативно-розшукової діяльності, працівники відповідних оперативних підрозділів здійснюють діяльність, спрямовану на встановлення свідків та оче-

видців вчинення злочину, з'ясовують окремі обставини вчинення злочину, застосовують різні оперативно-розшукові заходи й засоби з метою виявлення фактичних даних, що містять відомості про протиправні діяння окремих осіб та груп тощо.

Стратегічні завдання оперативно-розшукової діяльності, як правило, полягають у вивченні, аналізі й оцінці оперативної обстановки, що склалася на території обслуговування (за лінією, на об'єкті), та, відповідно, виборі тих оперативно-розшукових заходів, що необхідні для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Як сукупність різноманітних умов і обставин, у яких діють оперативні підрозділи Національної поліції України, оперативна обстановка – це збірне поняття, яке, з одного боку, охоплює зовнішні умови діяльності системи органів Національної поліції України (злочинність, соціально-економічні, демографічні чинники тощо), а з іншого – внутрішні (наявність сил і засобів органів Національної поліції України, їх розміщення, професійну та психологічну підготовку працівників оперативних підрозділів, стан протидії злочинності, сприятливість умов для вирішення поставлених завдань тощо).

У спеціальній літературі зустрічаються різні, але схожі за своєю сутністю, визначення оперативної обстановки. Так, наприклад, ще наприкінці 60-х початку 70-х років минулого століття провідними фахівцями у сфері ОРД В.Г. Самойловим та Г.К. Синіловим було сформульоване визначення оперативної обстановки як сукупності умов, які складаються з особливостей території, що обслуговується органом внутрішніх справ, стану злочинності та порушень громадського порядку, а також сил і засобів протидії злочинності та результативності їх діяльності й застосування під час реалізації завдань, пов'язаних з протидією правопорушенням та злочинності.

Дещо іншим є визначення оперативної обстановки, сформульоване згодом Е.О. Дідоренком, а саме, як сукупність різноманітних явищ і процесів, що органічно пов'язані, постійно змінюються і визначають характер та інтенсивність оперативно-розшукових

зусиль служб і підрозділів органів внутрішніх справ, спрямованих на попередження (запобігання, припинення), виявлення та розкриття злочинів, розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання (курсив – наш).

Наведені та інші існуючі визначення оперативної обстановки свідчать про те, що вона є конкретною, тобто існує лише за визначених умов місця та часу, її зміст залежить від мети, обсягу та характеру інформації, яка аналізується, а також низки інших чинників. У зв'язку з цим, виправдано розрізняють загальну і спеціальну оперативну обстановку.

Так, *загальна оперативна обстановка* характеризується комплексним характером, що ґрунтується на вивченні сукупності умов, які визначають діяльність Національної поліції України на всіх напрямках роботи в масштабі країни, області, міста, району, дільниці, об'єкта, і служить основою для прийняття комплексних управлінських рішень.

У свою чергу *спеціальна оперативна обстановка* – це ситуація, обмежена напрямками оперативно-службової діяльності підрозділів Національної поліції, видами злочинів або лініями роботи оперативних підрозділів.

Уся сукупність умов, які складають оперативну обстановку, поділяється на певні групи, а саме:

- територіальні, географічні, демографічні та соціальні умови;
- кримінологічна обстановка (стан злочинності та результати протидії їй);
- наявність і ефективність використання сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності.

В свою чергу кожна з цих груп може бути поділена на відповідні елементи.

Працівники оперативних підрозділів Національної поліції України, з метою підвищення ефективності й своєчасності у реалізації завдань оперативно-розшукової діяльності, тобто у пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним

кодексом України, припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, повинні приділяти значну увагу якісному вивченню, аналізу й оцінці оперативної обстановки. Це, безумовно, сприятиме досягненню результатів у реалізації стратегічних цілей оперативно-розшукової діяльності з мінімальними витратами сил, засобів, часу, коштів тощо.

Крім цього, тактичні завдання оперативно-розшукової діяльності полягають і в ухваленні оперативно-тактичного рішення, яке повинно забезпечити виконання відповідного завдання, реалізації такого рішення та оцінюванні й використанні результатів виконання раніше прийнятого рішення.

У практичній діяльності оперативних підрозділів тактичні завдання оперативно-розшукової діяльності вирішуються сукупністю дій працівників цих підрозділів, залученням відповідних сил, використанням методів та застосуванням різноманітних засобів оперативно-розшукової діяльності.

2.2. Принципи оперативно-розшукової діяльності

У загальному сенсі принцип – це керівна ідея, основне правило поведінки, поняття, що являє собою узагальнення й розповсюдження якогось положення на всю сукупність явищ і процесів реальної дійсності, що пізнаються.

Принципи оперативно-розшукової діяльності мають визначальне значення для регулювання правових відносин, що функціонують у цій правовій сфері. Вони також мають велике значення для практики ведення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами у зв'язку з тим, що забезпечують правильне застосування правових норм, прийняття в стані оперативного ризику законних та обґрунтованих оперативних й оперативно-тактичних рішень, правильне використання результатів окремих оперативно-розшукових заходів зокрема, й оперативно-розшукової діяльності в цілому. При цьому вповноважені оперативні підрозділи й, відповідно, їх посадові особи усіх рівнів підпорядкування зобов'язані дотримуватися принципів опера-

тивно-розшукової діяльності та несуть відповідальність, згідно з чинним законодавством України, за їх порушення. Цими ж принципами повинні керуватися й інші державні органи, посадові особи, окремі громадяни у разі, якщо вони виступають суб'єктами оперативно-розшукових правовідносин.

На законодавчому рівні положеннями ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплені основні принципи оперативно-розшукової діяльності: *верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини*.

Принцип верховенства права взагалі, й в оперативно-розшуковій діяльності зокрема, означає, що у правовій державі має панувати саме право, а не інтереси осіб, у руках яких у певний момент перебуває влада. Функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону. Неухильне дотримання принципу верховенства права покликане забезпечити права і свободи людини в оперативно-розшуковій діяльності, а з боку осіб, відносно яких вона здійснюється, – повагу до законів та органів державної влади. За такого розуміння сила держави, на якій вона ґрунтується, законна лише в тому випадку, якщо вона застосовується у суворій відповідності з правом, якщо вона цілковито служить йому. Для оперативно-розшукової діяльності це особливо актуалізується у зв'язку з тим, що саме під час її ведення збільшується ймовірність незаконного вторгнення у приватне спілкування й особисте життя людини, що, в свою чергу, може призвести до порушення конституційних прав і свобод людини як об'єкта цієї діяльності. При цьому закон, зобов'язуючи окрему людину до дотримання загальноприйнятих правил поведінки, водночас чітко окреслює межі здійснення оперативно-розшукових заходів, використання сил, застосування її засобів у співвідношенні до можливого тимчасового й у виняткових випадках обмеження конституційних прав людини.

Отже, принцип верховенства права вимагає, щоб оперативно-розшукова діяльність здійснювалася на правовій основі та за умов легітимності, тобто відповідала морально-психологічному сприйняттю її громадянами, визнанню її права здійснювати

управління соціальними процесами, згоді, готовності їй підпорядковуватися.

Принцип верховенства права означає, що для правової держави необхідно, але зовсім не достатньо, щоб усі, зокрема і сама держава, дотримувались законів. Необхідно, щоб ці закони були правовими, виражали загальну і рівну для всіх міру (норму) свободи людини. Відповідно до цього принципу, правова держава надає державному застосуванню сили характер правового примусу. У правовій державі повноваження влади в цілому, а по відношенню до оперативно-розшукової діяльності, оперативних підрозділів і їх посадових осіб, зокрема, можуть здійснюватись виключно у правових рамках.

Принцип законності в оперативно-розшуковій діяльності полягає в точному й безумовному дотриманні всіма оперативними підрозділами та, відповідно, їх посадовими особами Конституції України, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», інших Законів України й підзаконних нормативно-правових актів у сфері забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави, охорони правопорядку й боротьби зі злочинністю, нормативно-правових актів суб'єктів оперативно-розшукової діяльності відомчого характеру, що регламентують питання організації й тактики проведення окремих оперативно-розшукових заходів тощо.

Цей принцип передбачає існування системи державних гарантій, які виключають можливість будь-яких зловживань під час ведення оперативно-розшукової діяльності. Такі гарантії знайшли своє відображення у ряді норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Наприклад, у положеннях ст. 9 цього Закону прямо закріплені гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, у ст. 5 чітко визначені підрозділи, уповноважені на здійснення оперативно-розшукової діяльності, у ст. 6 визначені підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, у ст. 8 регламентовані права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність тощо. Також у За-

коні України «Про оперативно-розшукову діяльність» прописані механізми ведення оперативно-розшукової діяльності в цілому й, відповідно, умови та процедурні аспекти здійснення окремих оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують конституційні права людини. Державні гарантії щодо дотримання законності в оперативно-розшуковій діяльності реалізуються шляхом здійснення судового й відомчого контролю, прокурорського нагляду за її веденням, притягненням посадових осіб оперативних підрозділів, у разі порушення ними правових норм, до різних видів юридичної відповідальності тощо. Усе це сприяє посиленню дієвості принципу законності в оперативно-розшуковій діяльності, який для неї виступає ґрунтовним принципом. При цьому решта принципів тією чи іншою мірою служать проявом принципу законності та, відповідно, порушення будь-якого з них означатиме й порушення принципу законності.

Принцип дотримання прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності означає, що уповноважені на ведення цієї діяльності оперативні підрозділи та їх посадові особи повинні суворо дотримуватися конституційних положень щодо гарантування прав, свобод, законних інтересів людини з боку держави.

Будь-які порушення конституційних прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності, ким або чим би вони не були вмотивовані, неприпустимі. У разі їх порушення працівники оперативних підрозділів мають бути притягнені до юридичної відповідальності згідно з чинним законодавством України та, відповідно до положень ч. 8 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі. При цьому, згідно з ч. 9 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати

від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії. Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені.

У зв'язку зі специфічністю завдань, що виконуються вповноваженими суб'єктами з використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності, чинним законодавством України дозволяються окремі обмеження прав і свобод людини під час ведення оперативно-розшукової діяльності, але вони мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства. Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України.

При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрозі інтересам суспільства і держави.

Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Окрім прямо задекларованих у ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» принципів, враховуючи характер цього виду державно-правової діяльності, можна виділити й низку притаманних виключно оперативно-розшуковій діяльності спеціальних принципів:

- принцип конспірації;
- принцип поєднання гласних і негласних методів, заходів та засобів;
- принцип добровільності конфіденційного співробітництва;
- принцип забезпечення безпеки гласних і негласних позаштатних працівників.

Принцип конспірації в оперативно-розшуковій діяльності означає збереження в таємниці здійснення негласних пошукових, розвідувальних й контррозвідувальних заходів, а також надання оперативно значущої інформації оперативному підрозділу особами, які конфіденційно співробітничать з ним. При цьому відомості про оперативно-розшукові заходи, що проведені, чи такі що проводяться або плануються, а також конкретні факти конфіденційного співробітництва, повинні зберігатися в таємниці не лише від об'єктів оперативно-розшукової діяльності, а й від працівників самого оперативного підрозділу, яким ці відомості не потрібні для виконання службових завдань. У разі, якщо на підставі ч. 5 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності будуть залучатися працівники інших підрозділів, перед ними, без вмотивованої необхідності, не повинні розкриватися відомості, що безпосередньо не стосуються їх участі у проведенні тих чи інших оперативно-розшукових заходів, кінцева мета заходу, сили й засоби, що задіяні під час проведення оперативно-розшукового заходу, прийняті тактичні й стратегічні рішення тощо. Ці ж положення стосуються й осіб, які конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом. При цьому, згідно з ч. 3 ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю,

що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини. Цілком зрозуміло їй те, що таким особам, які не мають допуску до державної таємниці, не повинен надаватися й доступ до неї.

Принцип поєднання гласних і негласних методів, заходів, засобів оперативно-розшукової діяльності виходить з самого визначення оперативно-розшукової діяльності як системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів. (ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Гласні і негласні методи, заходи, засоби оперативно-розшукової діяльності, та, відповідно, їх поєднання, чітко спрямовані на вирішення основного завдання цієї діяльності – боротьби зі злочинністю. Таке поєднання надає змогу оперативному підрозділу у найкоротший час, з мінімальними затратами сил та засобів, без порушення норм чинного законодавства України досягти бажаного результату.

Принцип добровільності конфіденційного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності полягає в безумовному добровільному бажанні особи конфіденційно співробітничати з оперативним підрозділом з метою боротьби зі злочинністю. Будь-який примус з боку працівників оперативного підрозділу щодо зазначеної категорії осіб є неприпустимим.

Принцип забезпечення безпеки гласних і негласних позаітатних працівників полягає в тому, що особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави. У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну такої особи, її захист забезпечується оперативним підрозділом, який, згідно з ч. 3 ст. 12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення безпеки цієї особи. До спеціальних заходів відносяться: зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Поряд із наведеними принципами в оперативно-розшуковій діяльності існують й інші принципи цієї діяльності, наприклад, такі як:

- принцип необхідності й достатності сил, методів, засобів оперативно-розшукової діяльності, який проявляється у тому, що при застосуванні наявних можливостей оперативно-розшукової діяльності працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрози інтересам суспільства і держави;

- принцип організації сил, методів, засобів оперативно-розшукової діяльності полягає в забезпеченні внутрішнього порядку й погодженості дій уповноважених суб'єктів під час ведення оперативно-розшукової діяльності, виникненні й подальшому вдосконаленні необхідного взаємозв'язку між різними оперативно-розшуковими діями, що спрямовані на вирішення конкретного завдання;

- принцип раціональності використання сил, методів, засобів оперативно-розшукової діяльності формує у суб'єктів оперативно-розшукової діяльності доцільне й вмотивоване ставлення до вибору кожної конкретної оперативно-розшукової дії або їх сукупності з мінімальними затратами будь-яких наявних ресурсів;

- принцип оптимізації сил, методів, засобів оперативно-розшукової діяльності спрямований на приведення всієї багатогранної системи оперативно-розшукових дій до оптимального, найбільш ефективного, з точки зору вимог сьогодення, стану з урахуванням розвитку теорії та передового досвіду практики ведення оперативно-розшукової діяльності;

- принцип взаємодії в оперативно-розшуковій діяльності полягає у взаємоузгодженій (за метою, характером, місцем і часом) діяльності як між працівниками одного оперативного підрозділу (у тому числі й між його керівником та працівниками), так і між працівниками різних не підпорядкованих оперативних підрозділів та інших підрозділів, державних органів, громадських організацій, окремих громадян, заснованих на законах і відомчих нормативно-правових актах та спрямованій, з урахуванням чіт-

кого розмежування компетенції, на вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності;

- принцип наступальності в оперативно-розшуковій діяльності спрямований на безперервне ініціативне проведення тих чи інших оперативно-розшукових дій, своєчасне отримання та перевірку оперативно значущої інформації, активні дії усіх уповноважених суб'єктів з використанням наявних можливостей;

- принцип цілеспрямованості в оперативно-розшуковій діяльності знаходить свій прояв у пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави;

- принцип гуманності в оперативно-розшуковій діяльності розкривається, перш за все, в тому, що сама ця діяльність беззаперечно спрямована на захист життя, здоров'я, конституційних прав і свобод людини й громадянина, забезпечення безпеки суспільства і держави. При цьому для одержання інформації та вирішення інших завдань оперативно-розшукової діяльності забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Наведені принципи оперативно-розшукової діяльності не становлять вичерпного переліку, тому в практичній діяльності оперативні підрозділи керуються й іншими загальновідомими принципами.

При вивченні сутності оперативно-розшукової діяльності необхідно виходити з того, що:

- вона соціально зумовлена, оскільки орієнтована на виконання соціально корисних завдань і є одним з різновидів правоохоронної функції держави. Виключно Україна в межах компетенції законодавчої, виконавчої та судової влади може наділяти правом здійснювати даний вид діяльності певних суб'єктів;

- оперативно-розшуковій діяльності притаманні специфічні відносини – оперативно-розшукові. Вони відрізняються від ін-

ших правовідносин насамперед суб'єктами. Такими виступають спеціально уповноважені державою органи та їх посадові особи. При цьому характерною рисою розглянутих відносин є особливий правовий статус суб'єктів, специфіка в реалізації їхніх прав та обов'язків полягає в застосуванні оперативних та оперативно-технічних засобів боротьби зі злочинністю;

- така діяльність у теперішній час має відкрите законодавче регулювання, що містить правове забезпечення дій оперативно-розшукових підрозділів.

Отже, оперативно-розшукова діяльність – це один із видів юридичної діяльності, що має державно-правовий характер, оскільки здійснюється вона виключно в інтересах і за велінням держави спеціально уповноваженими на те державними органами, має чітко виражену правову основу і спрямованість, проводиться в точній відповідності з правовими приписами держави та вимогами законності.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення оперативно-розшукової діяльності.
2. Визначте завдання оперативно-розшукової діяльності.
3. Які технічні пристрої, хімічні, психотропні та інші речовини заборонено застосовувати в оперативно-розшуковій діяльності?
4. Розкрийте значення пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів.
5. Назвіть принципи оперативно-розшукової діяльності, закріплені в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».
6. Охарактеризуйте спеціальні принципи оперативно-розшукової діяльності.

ПРАВОВА ОСНОВА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Правова основа оперативно-розшукової діяльності

Згідно з найбільш загальним визначенням, яке надається в теорії права, правове регулювання являє собою цілеспрямований вплив за допомогою правових (юридичних) засобів на поведінку людей та суспільні відносини. Сукупність правових засобів, за допомогою яких поведінка суб'єктів суспільних відносин приводиться у відповідність до потреб і дозволів, що містяться у нормах права, є механізмом правового регулювання. В теорії права поняття механізму правового регулювання розкривається як комплексне явище, складовими елементами якого є:

- норми права, які є основою механізму правового регулювання, враховуючи те, що з юридичних норм і їх змісту починається правовий вплив на суспільні відносини;
- правові відносини, тобто суспільні відносини, що здійсню-

ються в рамках визначених нормами права;

- акти реалізації прав та обов'язків – діяльність суб'єктів, що виконують приписи правових норм.

Правова основа – це правовий фундамент, спираючись на який функціонує вся оперативно-розшукова діяльність. Правова основа цього виду державно-правової діяльності розглядається як сукупність законодавчих та інших нормативно-правових актів, у рамках яких вона починається, розвивається та припиняється, й, відповідно, у рамках яких можуть і повинні діяти всі суб'єкти оперативно-розшукової діяльності та інші суб'єкти, які потрапляють або залучаються до сфери оперативно-розшукової діяльності.

Згідно з положеннями ст. 3 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять Конституція України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Податковий та Митний кодекси України, Закони України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про судоустрій і статус суддів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна.

Правова основа оперативно-розшукової діяльності має багатоврівневу структуру та умовно складається якнайменш, з чотирьох рівнів, що можуть мати власні підрівні, а саме:

- Конституція України;
- Закони України;
- інші нормативно-правові акти;
- міжнародно-правові угоди і договори.

До першого рівня відноситься Конституція України, яка включає в себе норми прямої дії та вищої юридичної сили. Цей рівень правового регулювання охоплює інститути та норми, що станов-

лять загальну основу всіх видів державної діяльності, які застосовуються в усіх сферах соціального управління, в тому числі й в оперативно-розшуковій діяльності.

Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме на запобігання та припинення протиправних посягань на основні невід'ємні права і свободи людини спрямована оперативно-розшукова діяльність, що і є свого роду гарантією з боку держави щодо їх непорушності.

Розвиваючи ідеї Основного закону, галузеве законодавство містить низку положень, які безпосередньо або опосередковано регулюють відносини у сфері оперативно-розшукової діяльності та складають наступний рівень нормативно-правової регламентації.

До цього рівня необхідно віднести, в першу чергу, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» як основний нормативно-правовий акт, що регулює оперативно-розшукові правовідносини. Він містить норми, якими регламентовано, відповідно, завдання оперативно-розшукової діяльності, поняття оперативно-розшукової діяльності, правову основу оперативно-розшукової діяльності, принципи оперативно-розшукової діяльності, підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності, підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, строки ведення оперативно-розшукових справ, закриття оперативно-розшукових справ, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності, соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів, соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, та нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

До цього ж рівня можна віднести Кримінальний, Криміналь-

ний процесуальний, Податковий та Митний кодекси України, Закони України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб».

Крім того, цей рівень включає в себе й ті Закони України, що прямо не регламентують оперативно-розшукову діяльність, однак своїми приписами або визначають межі завдань, цілей чи безпосередньо об'єктів цієї діяльності, або впливають на специфічні відносини, які виникають, розвиваються та припиняються під час здійснення оперативно-розшукової діяльності вповноваженими суб'єктами. Такими законами, наприклад, є Закон України «Про державну таємницю», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про статус суддів», Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про розвідувальні органи України», Закон України «Про контррозвідувальну діяльність», Закон України «Про Службу зовнішньої розвідки України», Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» та інші.

До третього (підзаконного) рівня правової основи оперативно-розшукової діяльності віднесено Укази Президента України, наприклад, щодо питань окремих пріоритетних напрямів та завдань боротьби зі злочинністю, організаційно-функціональних аспектів діяльності правоохоронних органів тощо та постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України про затвердження положень про нормативно-правове регулювання діяльності окремих функціональних структур, що діють у сфері боротьби зі злочинністю, та інші.

До цього ж рівня відносяться й численні нормативно-правові акти відомчого та міжвідомчого характеру на рівні наказів

(спільних наказів), доручень, вказівок, інструкцій, різноманітних приписів тощо. Зокрема, до таких можна віднести: Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів; Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні тощо.

Слід зазначити, що у зв'язку зі специфічністю оперативно-розшукової діяльності, значна кількість відомчих нормативно-правових актів здебільшого містять відомості, що становлять державну таємницю, та, відповідно, мають гриф обмеження доступу.

Четвертий рівень складають міжнародно-правові угоди і договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та які, відповідно до ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства України (наприклад, Європейська Конвенція про боротьбу з тероризмом, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності тощо).

3.2. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

Національне законодавство містить цілий комплекс положень, спрямованих на захист приватного життя та дотримання прав і свобод громадян у цій сфері. Серед законодавчих положень, які забезпечують охорону таємниць особистого життя громадян та їх недоторканність, основне місце займають норми Кримінального кодексу України, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а також інші дії, що порушують недоторканність житла громадян (ст. 162), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через

комп'ютер (ст. 163), незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації (ст. 182), незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359), а також за протиправні дії, передбачені розділом XVI Кримінального кодексу України «Злочини у сфері використання ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку».

Окрім гарантій матеріально-правового змісту, національне законодавство містить також низку гарантій процедурного характеру, які забезпечують ефективний захист приватного життя від несанкціонованого втручання.

Відповідно до положень ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такими гарантіями є:

1) *заборона проведення оперативно-розшукових заходів поза межами провадження за оперативно-розшуковими справами.* Відповідно до ч. 1, 3, 4 ст. 9 цього Закону, у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів, крім випадків, передбачених Законом (при перевірці осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, а також до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках оперативно-розшукова справа не заводиться, при цьому така перевірка повинна тривати не більше двох місяців), забороняється. Про заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу Національної поліції, органу Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України, оперативного підрозділу Державної фіскальної служби, органу або установи виконання покарань чи слідчого ізолятора. У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення опера-

тивно-розшукової справи. Про заведення оперативно-розшукової справи протягом доби письмово повідомляється прокурор. На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа;

2) *невідкладне поновлення порушених прав і відшкодування заподіяних матеріальних та моральних збитків у повному обсязі*. У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Національна поліція України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управління державної охорони України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізовує державну податкову і митну політику, центральний орган виконавчої влади, що реалізовує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Служба зовнішньої розвідки України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі;

3) *винятковий та тимчасовий характер обмежень прав і свобод людини та юридичних осіб*. Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства. Громадяни України та інші особи мають право у встановленому

законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії;

4) *відповідність оперативно-розшукових заходів ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрозі інтересам суспільства і держави.* При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрозі інтересам суспільства і держави. Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України. Спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується тяжкий або особливо тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, а також з метою отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави. Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу;

5) *цільове використання результатів оперативно-розшукової діяльності.* Забороняється передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України. Забороняється оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно

певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності. Питання оприлюднення або надання такої інформації після прийняття рішення регулюється законодавством. Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законодавством дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. Відомості, одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності, щодо підготовки до терористичних актів чи їх вчинення окремими особами та групами зберігаються до 5 років. Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, які, відповідно до законодавства України, становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають притягненню до відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини. Підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запит органів досудового розслідування, прокуратури, суду. В місцях зберігання інформації повинна бути гарантована її достовірність та надійність охорони;

б) підконтрольність та підзвітність підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Конституція України в ст. 3 наголошує: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Не піддаючи сумніву потенційну користь від покладення обов'язку щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також контролю за їх дотриманням на усі без винятку органи державної влади, у той же час слід визнати, що через специфіку сфери опе-

ративно-розшукової діяльності такі функції виконує обмежена кількість інстанцій.

При визначенні переліку суб'єктів, що контролюють або здійснюють нагляд у сфері оперативно-розшукової діяльності, доцільно враховувати положення Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Так, згідно зі ст. 6 зазначеного Закону, система цивільного контролю над воєнною організацією і правоохоронними органами держави складається з таких видів контрольної-наглядової діяльності:

- 1) парламентського контролю;
- 2) контролю, здійснюваного Президентом України;
- 3) контролю з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- 4) контролю з боку судових органів та нагляду з боку органів прокуратури;
- 5) громадського контролю.

При цьому законом визначено й самих суб'єктів контролю, якими є:

- 1) Верховна Рада України;
- 2) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- 3) Президент України;
- 4) Рада національної безпеки і оборони України;
- 5) Кабінет Міністрів України;
- 6) центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом;
- 7) органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом;
- 8) прокуратура України;
- 9) судові органи України;
- 10) громадяни України та громадські організації, утворювані відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів;
- 11) засоби масової інформації.

З іншого боку, з огляду на принцип конспіративності, притаманний діяльності оперативних підрозділів, та враховуючи віднесення інформації щодо багатьох аспектів їх роботи до державної таємниці, вважаємо, що перелік контрольно-наглядових інстанцій у сфері оперативно-розшукової діяльності буде обмеженим у порівнянні з правоохоронною сферою в цілому.

Питання для самоперевірки

1. Надайте визначення правової основи оперативно-розшукової діяльності.
2. Визначте рівні правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності.
3. Законодавчий рівень правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності.
4. Відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти у сфері оперативно-розшукової діяльності.
5. Міжнародно-правові акти як правова основа оперативно-розшукової діяльності.

ТЕМА 4.

СУБ'ЄКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС

В правовій державі, якою є Україна, гарантована вільна реалізація громадянами України та іншими особами прав, свобод та законних інтересів. Їх тимчасове обмеження є своєрідним компромісом між інтересами суспільства та окремої особи, який обумовлюється необхідністю їх захисту від протиправних посягань. Зважаючи на специфіку оперативно-розшукової діяльності та наявність реальної загрози порушенню прав та свобод людини внаслідок неконтрольованого застосування спеціальних сил та засобів, законодавством України передбачений виключний перелік суб'єктів, які уповноважені на її здійснення.

4.1. Поняття, ознаки та система суб'єктів оперативно-розшукової діяльності

Суб'єкт оперативно-розшукової діяльності можна визначити як спеціально уповноважений орган або підрозділ що, відповідно до визначеного законодавцем функціонального призначення, реалізовує комплексні повноваження щодо застосування спеціаль-

них сил та засобів оперативно-розшукової діяльності з пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Зазначені суб'єкти мають низку ознак:

- оперативні підрозділи перебувають у складі правоохоронних органів (наприклад, Національна поліція України) або спеціальних служб (Служба зовнішньої розвідки України);
- різниця у відомчому підпорядкуванні обумовлює специфіку нормативно-правового регулювання окремих аспектів діяльності оперативних підрозділів;
- оперативні підрозділи, відповідно до визначеного функціонального призначення, наділені комплексними повноваженнями в ОРД, відповідно до чого виконують встановлені обов'язки та реалізують надані права;
- оперативні підрозділи проводять гласні та негласні, пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні заходи;
- оперативні підрозділи мають у своєму складі гласних та негласних, штатних та позаштатних працівників;
- здійснення ОРД даними підрозділами передбачає реалізацію матеріальних та процедурних гарантій законності.

Виключний перелік оперативних підрозділів визначений ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». До них віднесені підрозділи:

- Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції;
- Державного бюро розслідувань – внутрішньої безпеки, забезпечення особистої безпеки;
- Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинні-

стю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

- Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;

- Державної прикордонної служби України – розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відвідноспеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними;

- управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;

- органів доходів і зборів – оперативними підрозділами податкової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою;

- органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України;

- розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки;

- Національного антикорупційного бюро України – детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю.

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

На сьогоднішній день до оперативних підрозділів Національної поліції України віднесено:

- підрозділи карного розшуку;

- підрозділи кримінальної розвідки;

- підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними торгівлею людьми;
- підрозділи протидії наркозлочинам;
- підрозділи внутрішньої безпеки;
- підрозділи кіберполіції;
- підрозділи захисту економіки
- підрозділи оперативної служби;
- підрозділи оперативно-технічних заходів;
- підрозділи з виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів.

Завданнями підрозділів *карного розшуку* є надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, а також виявлення і розкриття злочинів, у тому числі на транспорті, розшук осіб, які їх учинили, документування протиправної діяльності учасників та членів організованих злочинних груп та злочинних організацій. До основних функцій Департаменту карного розшуку віднесено:

- організація і координація діяльності підрозділів карного розшуку територіальних підрозділів поліції, спрямовані на захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань. Аналіз, у межах компетенції, ефективності заходів, ужитих територіальними підрозділами поліції щодо попередження, виявлення і розкриття злочинів, припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих злочинних груп та злочинних організацій, які впливають на криміногенну ситуацію в регіонах і в державі, викриття злочинної діяльності їх лідерів та кримінальних авторитетів, розкриття серійних, резонансних злочинів і вбивств «на замовлення», учинених стосовно народних депутатів України, державних службовців I-IV категорій, протидія злочинності на транспорті, а саме злочинним посяганнями на вантажі, запобіганні їм, захисті особистої власності та безпеки громадян на об'єктах водного, залізничного та повітряного транспорту України, розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісти зниклих громадян та встановлення осіб невпізнаних трупів;

- визначення правових, організаційних та практичних заходів з метою підвищення ефективності оперативно-службової діяльності підрозділів карного розшуку територіальних органів поліції на підставі узагальнення практики застосування законодавства України, насамперед того, що регламентує оперативно-розшукову діяльність, нормативно-правових актів МВС та Національної поліції, комплексного аналізу і прогнозування стану криміногенної ситуації в державі;

- здійснення організаційно-методичного забезпечення діяльності підпорядкованих підрозділів з попередження, виявлення злочинів, насамперед тяжких та особливо тяжких, а також тих, що набули суспільного резонансу, учинених із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї, вибухових речовин, групою осіб, серійного характеру, розшуку підозрюваних та обвинувачених, осіб, які зникли безвісти, та ідентифікації невідомих трупів;

- розроблення та вжиття заходів, спрямованих на вдосконалення форм і методів оперативно-розшукової діяльності підрозділів карного розшуку, за рішенням керівництва Національної поліції надання їм практичної допомоги в організації роботи з протидії злочинності, у вирішенні інших службових завдань;

- організація взаємодії з підрозділами центрального органу управління поліцією, територіальними органами поліції, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, установами, громадськими організаціями, а також правоохоронними органами зарубіжних країн і міжнародними організаціями у вирішенні питань боротьби зі злочинністю.

- безпосередня робота з джерелами оперативної інформації та за оперативно-розшуковими справами. Аналіз ефективності використання негласного апарату, проведення оперативних розробок у боротьбі зі злочинністю, вивчення процесів, які відбуваються в злочинному середовищі, та вироблення на цій основі пропозицій керівництву Національної поліції з покращення оперативно-розшукової діяльності за зазначеними напрямками;

- вивчення та аналіз стану злочинності, чинників, що її обумовлюють, прогнозування криміногенної ситуації. Розроблення

та внесення пропозицій керівництву Національної поліції щодо визначення пріоритетних напрямів діяльності підрозділів карного розшуку та ефективних засобів і методів виконання покладених на них завдань;

- здійснення поточного та перспективного планування оперативно-службової діяльності Департаменту, узагальнення позитивного досвіду у сфері протидії злочинності, розроблення методичних рекомендацій і посібників, їх упровадження в практичну діяльність підрозділів карного розшуку;

- участь у підготовці матеріалів на засідання колегій МВС і Національної поліції, оперативні наради керівництва МВС і Національної поліції з актуальних питань оперативно-службової діяльності поліції. Унесення пропозицій до планів та основних заходів Національної поліції;

- організація розроблення та виконання програм, комплексних і цільових оперативно-профілактичних операцій та інших заходів, спрямованих на активізацію боротьби зі злочинністю;

- у встановленому порядку розроблення проектів законів України, указів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, відомчих нормативно-правових актів, програм протидії злочинності та їх реалізація у сфері боротьби зі злочинністю, унесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства і відомчих нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, їх супроводження на всіх стадіях розгляду в органах законодавчої та виконавчої влади;

- розроблення та участь у розробленні разом зі структурними підрозділами центрального органу управління поліцією та іншими правоохоронними органами проектів міжнародних угод України щодо боротьби зі злочинністю;

- надання підпорядкованим підрозділам карного розшуку методичної, консультативної та, за дорученням керівництва Національної поліції, практичної допомоги в організації діяльності підрозділів карного розшуку з попередження, припинення і розкриття тяжких, особливо тяжких та резонансних злочинів, у тому числі на транспорті, документування протиправної діяльності

учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, забезпечення оперативного супроводу кримінальних проваджень, розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від кримінального покарання, безвісти зниклих та встановлення особи невідомих трупів;

- забезпечення контролю за діяльністю підрозділів карного розшуку щодо виконання законів, інших нормативно-правових актів України, наказів МВС та Національної поліції з питань протидії злочинності. Участь у комплексних інспектуваннях, контрольних та інших перевіряках службової і оперативно-розшукової діяльності цих підрозділів, ужиття заходів щодо усунення виявлених недоліків;

- заслуховування на оперативних нарадах керівників підрозділів карного розшуку, оперативних груп з питань організації оперативно-розшукової роботи з розкриття злочинів, розшуку осіб, які їх учинили, та зниклих громадян. Підготовка відповідних управлінських рішень, спрямованих на усунення негативних тенденцій та покращання роботи;

- участь у наукових, кримінологічних і соціологічних дослідженнях, розробленні на їх основі державних програм боротьби зі злочинністю. Підготовка інформаційно-аналітичних, методичних і прогностичних матеріалів щодо підвищення ефективності протидії злочинності;

- координація діяльності управлінь карного розшуку територіальних органів поліції з розкриття умисних убивств, у тому числі вчинених на замовлення, серійного характеру, на сексуальному ґрунті, хуліганських проявів, зґвалтувань, інших тяжких і особливо тяжких злочинів проти особи, у тому числі категорії минулих років;

- організація агентурно-оперативної роботи, відповідно до вимог законодавства України та нормативно-правових актів МВС, ужиття заходів, спрямованих на покращання якісного складу агентурної мережі, зміцнення оперативних позицій у злочинному середовищі, розвиток інституту офіцерів-нелегалів, контроль за раціональним використанням коштів, призначених для цієї роботи, а також активне комплексне використання в ході провадження оперативно-розшукових справ джерел оперативної інформації, можливостей опе-

ративної служби та оперативно-технічних заходів;

- розроблення заходів з удосконалення розшукової роботи, підготовка управлінських рішень з проблем, які потребують комплексного підходу для їх вирішення, взаємодія зі структурними підрозділами центрального органу управління поліцією, правоохоронними органами іноземних держав з питань міждержавного та міжнародного розшуку, координація діяльності територіальних органів поліції і надання їм практичної допомоги з розшуку підозрюваних та обвинувачених, безвісти зниклих громадян та ідентифікації невідомих трупів;

- на підставі комплексного аналізу оперативної обстановки та наявної в підрозділах карного розшуку територіальних органів поліції оперативної інформації підготовка управлінських рішень щодо активізації роботи з протидії груповій і організованій злочинності та вжиття оперативно-розшукових заходів з притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності;

- здійснення контролю за організацією та ефективністю діяльності підрозділів карного розшуку із запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, пов'язаних з протиправною діяльністю учасників організованих груп, злочинних організацій, бандитських формувань, злочинних проявів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та радіоактивних матеріалів;

- координація дій підрозділів карного розшуку територіальних органів поліції з розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів проти власності, насамперед розбійних нападів, грабежів, вимагань, шахрайств, крадіжок, у тому числі з помешкань громадян, посягань на предмети, які становлять національне культурне надбання, історичну цінність;

- здійснення контролю за організацією та ефективністю діяльності підрозділів карного розшуку з розкриття порушень правил безпеки дорожнього руху зі смертельними наслідками, незаконних заволодінь транспортними засобами, перекриття міжнародних каналів незаконного переправлення через державний кордон України автотранспорту та осіб з метою подальшої експлуатації;

- ужиття заходів, спрямованих на усунення негативного впливу етнічної злочинності, радикальних і неформальних молодіжних об'єднань та рухів на оперативну обстановку в державі, підготовка управлінських рішень щодо своєчасного реагування на загострення цієї проблеми та недопущення порушень громадського порядку їх учасниками;

- здійснення контролю за організацією та ефективністю діяльності підрозділів карного розшуку з попередження і розкриття протиправних дій, учинених стосовно іноземних громадян та осіб без громадянства, а також за розкриттям злочинів, учинених безпосередньо цими особами;

- розгляд запитів та звернень народних депутатів України, звернень громадян, посадових осіб, підприємств, установ, організацій, а також публікацій і повідомлень у засобах масової інформації з питань, що належать до компетенції карного розшуку;

- здійснення контролю за дотриманням підпорядкованими підрозділами порядку прийняття, реєстрації, обліку і розгляду заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини та події, ужиття заходів для покращання цієї роботи;

- організація та ведення секретного діловодства, у тому числі за матеріалами негласної оперативно-розшукової діяльності, здійснення контролю за дотриманням правил роботи з шифротелеграмами. Ведення за напрямом діяльності систематизованого обліку нормативно-правових актів МВС;

- організація взаємодії з органами досудового слідства, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, патрульною, спеціальною поліцією, поліцією охорони, спеціального призначення, науково-дослідними установами та установами забезпечення при здійсненні оперативно-службової діяльності, у тому числі за конкретними злочинами;

- у встановленому порядку взаємодія з правоохоронними органами іноземних держав, міжнародними правоохоронними організаціями, підготовка матеріалів на спільні колегії МВС та міжнародні зустрічі, конференції, з питань, що належать до компетенції Департаменту;

- разом з підрозділом інформаційно-аналітичного забезпечення – організація створення та поповнення автоматизованих інформаційних систем оперативно-розшукового і профілактичного призначення. Забезпечення функціонування, своєчасного поповнення та належного використання оперативно-розшукових обліків;
- розроблення, методичне забезпечення і проведення заходів, передбачених спеціальними операціями, у разі виникнення надзвичайних подій кримінального характеру, що належать до компетенції карного розшуку;
- організація кадрового забезпечення підрозділів карного розшуку, ужиття заходів, спрямованих на додержання дисципліни і законності в діяльності їх працівників;
- ужиття заходів із забезпечення підбору, розстановки і виховання персоналу Департаменту, створення резерву кадрів для висунення, організація професійної підготовки працівників та підвищення їх кваліфікації;
- організація проведення комплексних оперативно-профілактичних відпрацювань території регіонів держави, а також спеціальних операцій, спрямованих на протидію злочинності;
- взаємодія із засобами масової інформації з питань інформування громадськості про діяльність підрозділів карного розшуку шляхом проведення прес-конференцій, брифінгів, інтернет-конференцій, прямих телефонних ліній, розміщення статей, інтерв'ю, коментарів, підготовки теле- і радіопередач, виготовлення та розповсюдження інформаційно-презентаційної продукції. Проведення моніторингу повідомлень у засобах масової інформації щодо діяльності підрозділів карного розшуку та реагування на критичні зауваження.

Департамент захисту економіки Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність. У своїй діяльності ДЗЕ керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, а також іншими актами законодавства України, прийнятими відпо-

відно до Конституції та законів України, у тому числі нормативно-правовими актами МВС та Положенням «Про Департамент захисту економіки Національної поліції України». Основними завданнями ДЗЕ є:

- участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності;

- виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно-небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах;

- боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією;

- установлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення.

Основними завданнями *Департаменту по боротьбі зі злочинами, пов'язаними торгівлею людьми* є:

- 1) участь у реалізації державної політики у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, правопорушеннями у сфері суспільної моралі, а також внесення на розгляд Голови Національної поліції України та Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо формування державної політики в зазначених сферах;

- 2) запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі;

- 3) моніторинг, вивчення, аналіз і узагальнення ефективності заходів щодо стану боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушеннями у сфері суспільної моралі, у межах

компетенції прогнозування криміногенної ситуації в державі і своєчасне інформування керівництва Національної поліції України та інших органів державної влади із зазначених питань.

ДБЗПТЛ відповідно до покладених на нього завдань:

1) організовує і координує роботу Департаменту та підрозділів БЗПТЛ територіальних органів Національної поліції із запобігання вчиненню, виявлення, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, учиненням незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), порушенням установленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, створенням або утриманням місць розпусти і звідництва, сутенерством, утягненням особи в заняття проституцією, виготовленням, збутом і розповсюдженням продукції порнографічного характеру, дитячої порнографії, предметів та творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, у тому числі в інтернет-мережі, нелегальною міграцією в державі під виглядом туризму, навчання, працевлаштування;

2) аналізує і узагальнює результати та ефективність діяльності підрозділів БЗПТЛ із запобігання вчиненню, виявлення, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі шляхом збирання, узагальнення, систематизації наявної інформації, вивчення чинників, що їх обумовлюють, прогнозує криміногенну ситуацію на загальнодержавному та регіональному рівнях; розробляє та вносить за їх результатами пропозиції керівництву Національної поліції України щодо підвищення ефективності організації діяльності підрозділів БЗПТЛ, зокрема оперативно-розшукової діяльності, роботи з джерелами оперативної інформації та за оперативно-розшуковими справами;

3) виявляє причини і умови, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі, уживає заходів щодо їх усунення;

4) у встановленому порядку здійснює взаємодію зі структур-

ними підрозділами центрального органу управління Національної поліції, органами досудового розслідування, науково-дослідними установами МВС, іншими органами державної влади, а також співпрацю з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями в розв'язанні питань протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, нелегальною міграцією (підроблення документів, печаток, штамів та бланків, а також збут чи використання підроблених документів, печаток, штамів, зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення. Статті 358, 364, 366 КК України), та правопорушенням у сфері суспільної моралі.

5) звертається в межах своєї компетенції із запитом до органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону, міжнародних договорів України, установчих актів та правил міжнародних організацій поліції, членом яких є Україна, та виконує запити зазначених вище органів;

6) забезпечує надання підрозділам БЗПТЛ та територіальними (у тому числі міжрегіональним) органами Національної поліції України практичної, методичної та консультативної допомоги в організації діяльності із запобігання вчиненню, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, та правопорушень у сфері суспільної моралі, а також у виконанні інших службових завдань;

7) здійснює узагальнення позитивного досвіду протидії торгівлі людьми, кримінальним правопорушенням, пов'язаним з нелегальною міграцією, а також правопорушенням у сфері суспільної моралі, розробляє методичні рекомендації і посібники;

8) бере участь у підготовці матеріалів до засідань колегії та оперативних нарад керівництва Національної поліції України з актуальних питань діяльності підрозділів БЗПТЛ;

9) організовує та забезпечує заслуховування на оперативних нарадах керівників підрозділів БЗПТЛ, оперативних груп з питань організації оперативно-розшукової діяльності з розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми,

нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі;

10) здійснює організаційно-розпорядчу діяльність в ДБЗПТЛ з питань протидії кримінальним правопорушенням у сферах торгівлі людьми, нелегальної міграції та захисту суспільної моралі, а також підвищення ефективності роботи працівників БЗПТЛ; ведення систематизованого обліку нормативно-правових актів МВС з питань діяльності БЗПТЛ та міжнародних договорів України в зазначених сферах;

11) уживає заходів із забезпечення відбору, розстановки і виховання працівників ДБЗПТЛ та його територіальних підрозділів, організовує їх професійне навчання. Вносить пропозиції керівництву Національної поліції України щодо формування резерву кадрів для висування на посади номенклатури Національної поліції;

12) забезпечує контроль за діяльністю підрозділів БЗПТЛ щодо виконання вимог нормативно-правових актів з питань організації боротьби з кримінальними правопорушеннями. Бере участь у комплексних перевірках службової і оперативно-розшукової діяльності цих підрозділів, уживає організаційних та практичних заходів щодо усунення виявлених недоліків;

13) організовує та здійснює оперативно-розшукову діяльність, спрямовану на виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі, та комплексне використання джерел оперативної інформації, можливостей оперативних підрозділів та застосування оперативно-технічних засобів під час провадження в оперативно-розшукових справах, контролює використання коштів, призначених для проведення цієї роботи;

14) розробляє і реалізовує програми, комплексні і цільові оперативно-профілактичні операції та інші заходи з протидії злочинності у визначених пріоритетних напрямках діяльності. Бере участь у міжнародних операціях за запрошенням;

15) організовує та здійснює діловодство, у тому числі за матеріалами негласних заходів оперативно-розшукової діяльності.

Забезпечує дотриманням правил криптографічного захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої визначена законом;

16) відповідно до законодавства України користується базами (банками) даних Національної поліції України та МВС, а також інших державних органів, надає пропозиції щодо створення нових та вдосконалення діючих автоматизованих інформаційних систем; забезпечує своєчасне поповнення та належне використання оперативно-пошукових обліків;

17) здійснює розгляд запитів і звернень народних депутатів України, заяв і повідомлень громадян, підприємств, установ та організацій, реагує на критичні публікації і повідомлення в засобах масової інформації про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, що належать до компетенції ДБЗПТЛ;

18) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, міжнародне співробітництво, готує матеріали до міжнародних зустрічей, конференцій з питань, що належать до компетенції служби;

19) у встановленому порядку взаємодіє із засобами масової інформації з питань діяльності Департаменту.

Завданнями *Департаменту внутрішньої безпеки* Національної поліції України є виявлення, попередження та припинення кримінальних правопорушень та корупційних діянь, що готуються або вчинені працівниками органів та підрозділів Національної поліції України, а також захист посадових осіб Національної поліції України від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків. До основних функцій Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України:

1. Виявлення осіб, які намагаються втягнути працівників органів та підрозділів Національної поліції України у злочинну чи корупційну діяльність, здійснення профілактичних заходів щодо них, а за наявності достатніх законних підстав документування вказаних протиправних дій.

2. Координація та проведення заходів щодо протидії фактам поширення завідомо неправдивих відомостей, які дискредитують посадових осіб, а також систему органів Національної поліції України.

3. Здійснення, в межах компетенції, заходів щодо аналізу та проведення необхідних перевірок з питань дотримання органами та підрозділами Національної поліції України: режиму збереження інформації з обмеженим доступом; порядку організації роботи щодо доступу на режимні об'єкти; вимог щодо запобігання прийняття на службу в Національну поліцію України осіб, які мають злочинні або корисливі наміри.

4. Проведення в межах компетенції перевірок кандидатів на посади номенклатури Національної поліції України, інші керівні посади, повторний прийом на службу в Національну поліцію України, переміщення із структурних підрозділів територіальних органів Національної поліції України, у т.ч. міжрегіональних до апаратів територіальних органів Національної поліції України, у т.ч. міжрегіональних, а також переміщення по службі за межі гарнізону. Результати таких заходів доповідаються лише безпосередньому керівництву.

5. Відповідно до законодавства України збирання, накопичення, систематизація та аналіз інформації щодо негативних явищ і тенденцій у органах та підрозділах Національній поліції України, а також ужиття заходів щодо попередження їх розвитку.

6. Координація дій та участь у заходах щодо виявлення, попередження, припинення та документування протиправних посягань на життя і здоров'я працівників Національної поліції України, учинення яких пов'язано з виконанням ними службових обов'язків. Організація проведення, за необхідності, підрозділами Національної поліції України заходів щодо забезпечення особистої безпеки цих працівників, їх близьких родичів та охорони майна.

7. Здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення та документування кримінальних та корупційних правопорушень, що готуються працівниками Національної поліції України, а також на виявлення кримінальних та корупційних правопорушень, що вчинені працівниками органів та підрозділів Національної поліції України.

8. Здійснення оперативного обслуговування органів та підрозділів Національної поліції України з метою своєчасного отри-

мання даних про факти кримінальних та корупційних правопорушень, що готуються або вчинені працівниками Національної поліції України, а також даних, необхідних для виконання інших завдань за напрямками роботи ДВБ.

9. Здійснення в межах компетенції організаційних і практичних заходів щодо реалізації вимог антикорупційного законодавства.

10. Забезпечення виконання письмових доручень слідчого, прокурора щодо здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, а також з питань здійснення оперативно-розшукової діяльності за напрямками роботи ДВБ.

11. Проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи в органах та підрозділах Національної поліції України з питань запобігання та протидії кримінальним та корупційним правопорушенням серед працівників поліції, а також щодо виконання інших завдань, покладених на ДВБ.

12. Здійснення згідно з вимогами законодавчих та нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України виготовлення, обліку і видачі засобів забезпечення оперативно-розшукової діяльності (несправжніх (імітаційних) засобів), які захищують особу чи відомчу належність працівників і транспортних засобів оперативних підрозділів Національної поліції України.

13. Аналіз результатів роботи ДВБ, визначення напрямків удосконалення їх діяльності щодо виявлення, попередження та припинення кримінальних та корупційних правопорушень в службовій діяльності nformat та підрозділів Національної поліції України.

14. Здійснення у межах компетенції взаємодії та обміну інформацією з органами та підрозділами Національної поліції України, іншими правоохоронними органами, міністерствами, органами влади з питань попередження та виявлення кримінальних та корупційних правопорушень серед працівників Національної поліції.

Наступним оперативним підрозділом у структурі Національної поліції України є *Департамент протидії наркозлочинам*. До його основних функцій віднесено:

- організація та проведення оперативно-розшукових заходів із

виявлення і документування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, насамперед учинених злочинними групами осіб, які мають міжрегіональні та міждержавні зв'язки, особливо в їх організованих формах;

- вилучення з незаконного обігу максимальної кількості наркотичних засобів, викриття та арешт наркозбудувачів, ліквідація підпільних нарколабораторій та наркопритонів, перекриття каналів контрабанди наркотиків, а також арешт і вилучення майна та цінностей осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків;

- розробка та реалізація програм протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та запобігання поширенню наркоманії;

- забезпечення заходів контролю за легальним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також за дотриманням установлених правил посіву або вирощування маку та конопель для промислових цілей;

- проведення на території України операцій щодо виявлення осіб, які займаються розповсюдженням наркотиків, зокрема у навчальних закладах країни та в місцях масового проведення дозвілля молоді, а також інших комплексних заходів, спрямованих на перекриття каналів незаконного надходження наркотиків;

- проведення антинаркоманійної пропаганди через засоби масової інформації;

- участь у міжнародному співробітництві з питань організації протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та проблем поширення наркоманії.

Оперативні *підрозділи кіберполіції* беруть участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, учинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Департамент кіберполіції відповідно до покладених на нього завдань:

- визначає, розробляє та забезпечує реалізацію комплексу ор-

ганізаційних і практичних заходів, спрямованих на попередження та протидію кримінальним правопорушенням у сфері протидії кіберзлочинності;

- у межах своїх повноважень уживає необхідних оперативно-розшукових заходів щодо викриття причин і умов, які призводять до вчинення кримінальних правопорушень у сфері протидії кіберзлочинності;

- уживає передбачених чинним законодавством заходів зі збирання й узагальнення інформації стосовно об'єктів, у тому числі об'єктів сфери телекомунікацій, інтернет-послуг, банківських установ і платіжних систем з метою попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень;

- організовує та контролює діяльність підпорядкованих підрозділів кіберполіції щодо виконання вимог законодавства України у сфері протидії кіберзлочинності;

- проводить серед населення роз'яснювальну роботу з питань дотримання законодавства України у сфері використання новітніх технологій, а також захисту та протидії кіберзагрозам у повсякденному житті;

- забезпечує в порядку, передбаченому законодавством України, формування й наповнення інформаційних масивів даних, автоматизованих інформаційних систем відповідно до потреб службової діяльності;

- організовує виконання, у межах компетенції, доручень слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях;

- в межах компетенції розробляє рекомендації для підвищення професійного рівня і поінформованості органів Національної поліції України, а також, громадськості про результати діяльності кіберполіції;

- вивчає позитивний вітчизняний і зарубіжний досвід боротьби з кримінальними правопорушеннями у сфері протидії кіберзлочинності та вносить пропозиції керівництву Національної поліції України щодо його впровадження;

- уносить в установленому порядку пропозиції щодо вдоскона-

лення законодавства у сфері протидії кіберзлочинності, а також бере участь у розробленні та опрацюванні проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів у цій сфері;

- відповідно до чинного законодавства створює та забезпечує функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними, переслідуванні осіб, що обвинувачуються у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі;

- аналізує та систематизує дані про кримінальні правопорушення, учинені у сфері протидії кіберзлочинності та з використанням високих технологій, що надходять від громадян каналами кол-центрів, електронними листами та терміналами зворотного зв'язку;

- відповідно до чинного законодавства збирає, узагальнює, систематизує та аналізує інформацію про криміногенні процеси та стан боротьби зі злочинністю за напрямом діяльності Департаменту на загальнодержавному та регіональному рівнях, оцінює результати за окремими показниками службової діяльності, надає, відповідно до законодавства України, звіти про результати роботи та відповідну інформацію керівництву Національної поліції України, МВС, органів державної влади з питань попередження та протидії кіберзлочинам;

- в межах компетенції налагоджує та підтримує взаємодію і партнерські відносини з органами державної влади, іншими правоохоронними органами, приватним сектором та правоохоронними органами іноземних держав, міжнародними установами та організаціями у сфері протидії кіберзлочинності для ефективного виконання завдань ДКП, а також підвищення довіри населення до органів Національної поліції України;

- забезпечує своєчасний розгляд звернень та запитів громадян, підприємств, установ, організацій з питань, віднесених до компетенції кіберполіції, контроль за належним дотриманням порядку їх прийняття, реєстрації, обліку і розгляду;

- сприяє правильному підбору, розстановці, навчанню та вихо-

ванню кадрів Департаменту та підпорядкованих йому підрозділів;

бере участь в організації та проведенні навчальних та науково-практичних заходів з питань протидії кіберзлочинності (тренінгів, конференцій, семінарів тощо);

здійснює інші повноваження відповідно до вимог чинного законодавства.

Управління з виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів (УВНМЕЗ) є структурним підрозділом кримінальної поліції Національної поліції України та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність щодо виявлення небезпечних (радіаційних, хімічних, біологічних, ядерних або РХБЯ) матеріалів та пов'язаних з ними екологічних злочинів. Управління у межах компетенції організовує та спрямовує роботу з виявлення кримінальних та адміністративних правопорушень, пов'язаних з РХБЯ матеріалами, спрямованих на незаконне переміщення отруйних, сильнодіючих, та радіоактивних речовин, завдання шкоди здоров'ю людей.

Служба безпеки України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку. До складу СБ України входять не лише оперативні підрозділи. В системі її органів перебувають й органи досудового розслідування (відповідно до встановленої компетенції), кадрового, матеріально-технічного забезпечення тощо. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України», її основними завданнями є:

- участь, відповідно до встановленої компетенції, у захисті державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб у межах визначеної законодавством компетенції, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб;

- забезпечення охорони державної таємниці;

- попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організова-

ної злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Служба зовнішньої розвідки України є державним органом, який здійснює розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній сферах. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Службу зовнішньої розвідки України», ст. 4 Закону України «Про розвідувальні органи України» основними завданнями Служби зовнішньої розвідки є:

- добування, аналітичне опрацювання та надання визначеним законодавством України керівникам вищих органів державної влади розвідувальної інформації;

- сприяння спеціальними заходами здійсненню державної політики України в економічній, політичній, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцненню обороноздатності, економічного і науково-технічного розвитку країни;

- участь у забезпеченні безпечного функціонування установ України за кордоном, безпеки співробітників цих установ та членів їхніх сімей у країні перебування, а також відряджених за кордон громадян України, які обізнані з відомостями, що становлять державну таємницю;

- участь у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією;

- вжиття заходів з протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України.

Головне управління розвідки Міністерства оборони України здійснює розвідувальну діяльність у воєнній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній, екологічній сферах.

Державний кордон є невід'ємним елементом суверенітету України. Його ефективна охорона передбачає оперативно-розшукове забезпечення такої діяльності. Основними завдання-

ми оперативних підрозділів *Державної прикордонної служби України* є:

- забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;
- пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Функціональним призначенням *Управління державної охорони України* є забезпечення безпечних умов діяльності вищих органів державної влади України. Основними завданнями цього органу є:

- здійснення державної охорони органів державної влади України;
- забезпечення безпеки посадових осіб, визначених Законом України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами;

- забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, визначених вищезгаданим Законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх;

- запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення;

- охорона об'єктів, визначених Законом України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

- забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для вказаних у наведеному Законі посадових осіб.

Державна охорона здійснюється щодо таких об'єктів: Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Конституційний Суд України; Верховний Суд України. Також здійснюється охорона місць постійного або тимчасового перебування Президента України. На період передвиборчої кампанії та виборів забезпечується охорона осіб, які зареєстровані кандидатами у Президенти України.

До складу оперативних підрозділів *Державної фіскальної*

служби входять оперативні підрозділи податкової поліції та підрозділи, які ведуть боротьбу з контрабандою. Основними завданнями означених підрозділів є:

- забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізація єдиної державної податкової, державної митної політики, а також боротьба з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, здійснення в межах своїх повноважень контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів та інших платежів;

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів;

- забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьба з правопорушеннями при застосуванні законодавства з питань сплати єдиного внеску;

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті у встановлений законом строк, дотримання порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів.

Державна пенітенціарна служба України створена на базі Державного департаменту України з питань виконання покарань. Основним завданням даного органу є реалізація рішень слідчого судді, суду щодо призначення кримінального покарання. У своїй структурі ДПтС України має оперативні підрозділи, що функціонують в центральному та регіональних апаратах, а також в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах. Основними завданнями оперативних підрозділів ДПтС України є:

- попередження, своєчасне виявлення та припинення правопорушень у відповідних установах, а також злочинів, що вчинені поза їм межами;

- виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню правопо-

рушень, порушень режиму в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;

- виявлення та попередження намірів осіб, які утримуються в установах, щодо захоплення заручників, нападу на працівників установи, а також осіб, які відвідують ці установи;

- виявлення та попередження намірів щодо втечі з установи виконання покарань або слідчого ізолятора, а в разі їх вчинення – збір інформації щодо можливого місця перебування втікачів та їх затримання;

- встановлення каналів надходження до установ ДПтС України предметів та речовин, заборонених до обігу або заборонених правилами внутрішнього режиму;

- виявлення та припинення дій осіб, які утримуються в установах, щодо перешкоджання досудовому розслідуванню, протиправного впливу на працівників суду та правоохоронних органів, інших учасників кримінального судочинства, а також членів їх сімей та близьких родичів.

Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, віднесених до його компетенції. До основних завдань Державного бюро розслідувань віднесено:

- виявлення, розкриття, припинення і розслідування злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих груп та злочинних організацій;

- виявлення, розкриття і розслідування випадків катування та інших злочинів, пов'язаних з жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням, вчинених працівниками правоохоронних органів;

- виявлення, розкриття і розслідування особливо тяжких насильницьких злочинів, за які Кримінальним кодексом України передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі;

- розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну

службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та прокурорами (крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України);

- розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України).

Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. До структури управлінь Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи.

4.2. Виконавці та учасники оперативно-розшукової діяльності, їх соціальний та правовий захист

Виконавцем ОРД є гласний або негласний працівник оперативного підрозділу, на якого, відповідно до специфіки службової діяльності, покладено безпосереднє виконання оперативно-розшу-

кової функції. При цьому важливо пам'ятати, що суб'єктом ОРД виступає оперативний підрозділ, якому законодавством надано відповідні права та на якого покладено певні обов'язки. У свою чергу оперативно-розшукова діяльність, як різновид спеціальної юридичної діяльності, реалізовується уповноваженими державною особами, які є безпосередніми виконавцями цієї діяльності.

У світлі вищезгаданої різниці у відомчій належності суб'єктів ОРД певна специфіка притаманна й працівникам зазначених підрозділів, проте вони мають низку спільних характеристик. Необхідно відзначити, що виконавці ОРД:

- є посадовими особами оперативного підрозділу;
- штатними гласними або негласними працівниками оперативного підрозділу;
- відповідно до посадових інструкцій та функціональних обов'язків, їх робота передбачає реалізацію спеціальних форм та застосування спеціальних методів та засобів ОРД;
- в залежності від змісту інформації, з якою вони мають працювати, їм надається відповідна форма допуску до державної таємниці;
- у своїй діяльності спираються на нормативно-правові акти, що становлять правову основу діяльності правоохоронного органу та оперативного підрозділу, у штатах якого перебуває відповідна особа;
- підлягають контролю та нагляду під час виконання покладених на них обов'язків та реалізацією наданих прав.

Процедура надання права на реалізацію оперативно-розшукових функцій залежить від відомчої належності оперативного підрозділу. Штатним працівником такого підрозділу є особа, яка призначена на посаду в оперативному підрозділі відповідно до наказу уповноваженого керівника.

Не всі працівники оперативних підрозділів мають право на проведення ОРД. В штатах цих підрозділів перебувають також особи, які здійснюють функції забезпечення діяльності підрозділу (водії, працівники режимно-секретних підрозділів тощо).

Здійснення ОРД передбачає взаємодію з громадськістю та населенням. Їх участь у проведенні оперативно-розшукових заходів

є обмеженою, що знаходить своє відображення у низці аспектів:

- залученні особи не мають права на прийняття рішень в ОРД;
- зазначені особи позбавлені права комплексного застосування сил, засобів та методів ОРД;
- такі особи залучаються до реалізації обмеженого кола завдань оперативних підрозділів;
- перед залученою особою не розкриваються в повному обсязі спеціальні форми та методи ОРД, у той же час, відповідно до ст. 27 Закону України «Про державну таємницю», порядок надання доступу до державної таємниці особам, залученим до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність, визначається керівниками зазначених органів за погодженням зі Службою безпеки України;
- зазначені особи залучаються до виконання завдань ОРД добровільно.

До виконання завдань оперативно-розшукової діяльності залучаються дієздатні особи. За бажанням особи факт її співпраці з оперативним підрозділом може не розголошуватися (здійснюватися конфіденційно). Оперативно-розшукова діяльність, безумовно, є важливим інструментом захисту прав та свобод людини. Проте ідеї правової держави обумовлюють право кожної людини на приватне життя, а також існування інших елементів системи гарантій прав людини, що реалізуються не лише представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, а й недержавними організаціями або приватними особами. Завдяки цьому створюється багаторівнева структура, яка не запобігає концентрації контрольних повноважень у одного суб'єкта, що, в свою чергу, є запорукою її ефективності. Саме тому законодавством встановлена заборона на залучення до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів; нотаріусів; медичних працівників; священнослужителів; журналістів. У той же час вищеназвана заборона не має абсолютного характеру. Вона набуває чинності за тієї умови, якщо

співробітництво з оперативним підрозділом буде пов'язане з розкриттям професійної таємниці.

Відповідно до основних напрямів діяльності оперативних підрозділів залучення осіб до оперативно-розшукових завдань здійснюється з метою:

- попередження злочинів, їх профілактики, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів;
- виявлення та запобігання злочинам;
- встановлення даних, що мають значення у кримінальному провадженні;
- розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду та ухиляються від відбування кримінального покарання;
- розшуку безвісно відсутніх осіб;
- добування інформації щодо подій або діяльності осіб, яка становить загрозу державній, військовій, економічній або екологічній безпеці України.

Сприяння оперативним підрозділам надають не лише фізичні особи. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», органи державної влади, підприємства, установи організації, незалежно від форми власності, зобов'язані сприяти зазначеним підрозділам у вирішенні завдань ОРД.

Виконання обов'язків, покладених на оперативні підрозділи передбачає підвищений рівень ризику для їх працівників. У той же час окремі обмеження щодо зайняття певними видами діяльності обумовлюють необхідність соціального захисту працівників оперативних підрозділів. Таким чином, правовий та соціальний захист працівників оперативних підрозділів передбачає гарантований державою комплекс правових, організаційних, соціально-побутових, фінансово-матеріальних заходів, що мають на меті створення умов для виконання ними встановлених обов'язків та наданих прав.

Правовий та соціальний захист надається всім громадянам України, а також іншим особам, які перебувають на її території. До загальних гарантій правового захисту необхідно віднести за-

хист життя і здоров'я від протиправних посягань (ст. 27 Конституції України), право на охорону здоров'я та медичну допомогу (відповідно ст. 49 Конституції України) та ін. Працівники оперативних підрозділів підпадають під гарантії захисту передбачених й іншими нормативно-правовими актами, проте окремої уваги заслуговує їх захист в контексті їх спеціального правового статусу.

Кримінальним кодексом України встановлено відповідальність за опір працівникові правоохоронного органу (ст. 342), втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343), погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347), посягання на життя працівника правоохоронного органу (ст. 348), захоплення працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349). Необхідно відзначити, що в зазначеному кодексі є подібні за об'єктивною стороною злочини, проте, відповідно до волі законодавця, враховуючи суспільні інтереси, наявність такої додаткової ознаки, як належність потерпілого до правоохоронного органу, передбачає більш суворе покарання у санкціях вищенаведених норм кримінального права.

З іншого боку працівники оперативних підрозділів під час своєї діяльності не підлягають кримінальній відповідальності за вчинення дій, що формально посягають на суспільні відносини, котрі охороняються державою, проте зазначене «посягання» визнається законодавцем правомірним. Відповідно до загальних правил, обставинами, що виключають злочинність діяння, є: необхідна оборона (ст. 36 КК України), уявна оборона (відповідно – ст. 37), затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38), крайня необхідність (ст. 39), фізичний або психологічний примус (ст. 40), виконання наказу або розпорядження (ст. 41), діяння, пов'язане з ризиком (ст. 42).

З урахуванням специфіки діяльності оперативних підрозділів законодавцем передбачено додаткову обставину, що виключає злочинність діяння, – виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Відповідно до ст. 43 КК України, вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка

виконує таке спеціальне завдання, передбачає притягнення її до кримінальної відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому, або настанням інших тяжких чи особливо тяжких наслідків. При цьому така особа не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у вигляді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, не більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин.

Обґрунтованість запровадження такої норми викликана тим, що особа, яка виконує вищезгадане спеціальне завдання, виконуючи обов'язки із захисту державних та суспільних інтересів, перебуває у середовищі осіб, які готують або вчиняють злочини і визнають відмову від участі у вчиненні таких дій як підставу для підозри та позбавлення «винної» особи життя або заподіяння шкоди її здоров'ю чи застосування інших «покарань».

Відповідно до норм адміністративного права, визнається адміністративним правопорушенням злісне непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника поліції (ст. 185 КупАП), військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України (185-10 КупАП), публічні заклики до невиконання розпоряджень або вимог працівника поліції (відповідно – ст. 185-7).

З іншого боку працівникам оперативних підрозділів надається право на застосування (відповідно до встановлених підстав та порядку, меж застосування) заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Безумовно, зазначені засоби впливу застосовуються у виключних випадках й обґрунтованість відповідного рішення працівника оперативного підрозділу підлягає перевірці.

У разі виникнення загрози життю, здоров'ю та майну працівника оперативного підрозділу, а також членів його сім'ї чи близьких родичів (якщо така загроза виникла у зв'язку з виконанням професійних обов'язків) може прийматися рішення про застосування до зазначених осіб заходів безпеки відповідно до приписів

Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Особливостями соціального забезпечення працівників оперативних підрозділів є те, що для їх служби характерні значні фізичні, психологічні й емоційні перевантаження. Це і стресові ситуації, і реальна небезпека служби, оскільки вона часом пов'язана з фізичним і психічним опором з боку правопорушників, який нерідко переходить у відкрите зазіхання на життя і здоров'я зазначених осіб. Це і несення служби в нічний час, у вихідні і святкові дні, і в цілому – ненормований робочий час. Це і режимні вимоги до виконання службових обов'язків тощо.

Під соціальним забезпеченням працівників оперативних підрозділів розуміється діяльність держави щодо встановлення та реалізації гарантій соціально-економічних і соціально-культурних прав, що спрямована на забезпечення процесу формування та розвитку професійних якостей та задоволення матеріальних та моральних потреб відповідно до того соціально-правового статусу, який вони посідають в суспільстві.

Найважливішою умовою соціальної захищеності особи є закріплення в нормативно-правових актах її соціально-культурних та соціально-економічних прав, реалізація яких сприяє підвищенню добробуту громадян, закріпленню принципу соціальної справедливості та безпечного існування. На працівників оперативних підрозділів поширюється дія загальних нормативних актів, які регулюють соціальний захист усіх без винятку громадян.

В Україні діє спеціальне законодавство, яке регулює соціальний захист працівників правоохоронних органів і надає їх посадовим особам переваги стосовно інших категорій найманих працівників. Це Закони України «Про державну службу», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України» та інші. Соціальний та правовий захист також надається і особам які залучаються до виконання оперативно-розшукових завдань. Такий захист є важливим елементом системи підвищення активності громадян у напрямку протидії злочинності, надання допомоги державним органам та громадським організаціям, участі у суспільному житті.

Державному захисту підлягають наступні особи, які:

- сприяли виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінального правопорушення;
- залучалися до виконання завдань ОРД у минулому;
- виконують оперативно-розшукові завдання на постійній основі;
- виконують оперативно-розшукові завдання на короткотривалій або разовій основі.

Якщо виконання обов'язків, які виникають під час залучення до виконання оперативно-розшукових завдань, призвело до виникнення загрози такій особі або членам її сім'ї чи близьким родичам, їх майну, то оперативний підрозділ або орган досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя можуть застосувати заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Зазначені особи підпадають під дію вищезгаданих норм кримінального законодавства щодо обставин, що виключають злочинність діяння (ст.ст. 36-42 КК України). Також до них можуть застосовуватися й положення ст. 43 КК України в частині виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказується, що на осіб, які залучаються до виконання завдань ОРД, поширюються гарантії, встановлені для працівників оперативних підрозділів.

За бажанням особи її співробітництво з оперативним підрозділом може оформлюватися трудовою угодою. Укладання такої угоди передбачає зарахування цього співробітництва до загального трудового стажу. Порядок зарахування такого стажу та призначення пенсії визначається нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, а також (частково) правоохоронних органів та спеціальних служб, до складу яких входять оперативні підрозділи. Оскільки за бажанням особи співробітництво з оперативним підрозділом може зберігатися у таємниці, при такому оформленні має забезпечуватися нерозголошення відомостей щодо відомчої належності відповідних соціальних нарахувань.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть підрозділи, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність.
2. Перелічте оперативні підрозділи, що входять до складу Національної поліції України.
3. Визначте гарантії правого та соціального захисту працівників оперативних підрозділів, а також осіб, які залучаються до виконання оперативно-розшукових завдань.
4. Умови звільнення від відповідальності працівників оперативних підрозділів, які заподіяли шкоду правам, свободам людини, інтересам держави під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

ТЕМА 5.

**ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ
ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ
ДІЯЛЬНІСТЬ**

**5.1. Права підрозділів, які здійснюють
оперативно-розшукову діяльність**

Зважаючи на специфіку покладених на оперативні підрозділи обов'язків законодавець надав їм спеціальний інструментарій, який полягає у можливості застосування спеціальних форм та методів ОРД, реалізації певних прав.

Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених Законом підстав надається право:

1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу. Опитування – метод збору інформації про осіб, об'єкти або факти, що становлять оперативний інтерес, який полягає у безпосередньому спілкуванні працівника оперативного підрозділу з особою, яка володіє або може володіти такими відомостями.

2) проводити контрольовану поставку та контрольовану оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України.

Контрольована поставка передбачає організацію і здійснення слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності, товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Оперативна закупка передбачає імітацію придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності, товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи

особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

Рішення про проведення заходів з контролю за вчиненням злочину приймається виключно прокурором. Зважаючи на характер зазначених дій, особлива увага приділяється недопущенню провокації злочину під час їх проведення. Розмежування законних дій та провокації злочину передбачає вивчення практики національних судів, а також відповідних актів Європейського суду з прав людини, зокрема справ «Худобін проти Росії», «Ваньян проти Росії» та «Тейшейра де Кастро (Teixeira de Castro) проти Португалії».

3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, - витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забез-

печенням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

5) проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка.

Право на недоторканність житла гарантовано Конституцією України. Проте, через необхідність забезпечення вільної реалізації прав людини у суспільстві, захисту особи від можливих протиправних посягань та своєчасного виявлення й припинення правопорушень законодавець надав оперативним підрозділам право відвідувати жилі або інші приміщення, інше володіння особи. В контексті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідно до роз'яснень, наданих у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства», під житлом треба розуміти такі приміщення:

- особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які, хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку;

- будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо);

- будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до

житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо).

У той же час, відповідно до приписів ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», необхідно враховувати, що, відповідно до практики Європейського суду з прав людини, поняття «житло» у п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення.

Інше володіння особи – об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф, автомобіль на ін.

Працівник оперативного підрозділу має право відвідувати зазначені об'єкти у таких випадках:

а) За згодою власника або володільця (мешканців). Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу, право власності є правом особи на річ (об'єкт), яке вона здійснює, відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Внаслідок цього власникові належить право володіння, користування та розпоряджання своїм майном. Ст.ст. 397, 398 Цивільного кодексу України визначають володільцем чужого майна особу, яка на підставі договору із власником або особою, якій майно було передане власником, а також на інших підставах, встановлених законом, фактично тримає чуже майно у себе. Під поняттям «мешканці» треба розуміти власників, співвласників, наймачів, орендарів окремих житлових і нежитлових приміщень будинку, які проживають у будинку.

б) На виконання доручення слідчого, прокурора про проведення обшуку у зазначеному приміщенні або інших слідчих (розшукових) дій, виконання яких передбачає проникнення до житла або іншого володіння особи.

в) У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (ч. 2 ст. 30 Конституції України, п. 6 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»).

г) Проведення негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи як оперативно-розшукового заходу чи негласної слідчої (розшукової) дії.

д) Перевірки виконання встановлених судом обмежень щодо осіб, які перебувають під домашнім арештом або адміністративним наглядом.

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України;

7-1) з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 Кримінального кодексу проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь. Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України;

8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України;

9) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265 Кримінального процесуального кодексу України;

10) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України;

11) здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем,

а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;

12) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України;

13) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

14) використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України;

15) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;

16) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

17) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України;

18) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

19) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України. Заходи фізичного впливу визначаються як дії працівника оперативного підрозділу, що виявляються у застосуванні м'язової сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника без допомоги спеціальних засобів активної оборони та зброї. У свою чергу під час застосування засобів фізичного впливу можуть застосовуватися прийоми рукопашного бою, тобто удари, захвати та інші спеціальні прийоми.

До засобів активної оборони віднесені наручники, пристрої

для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, електрошокові пристрої, сльозогінні речовини, гумові кийки, засоби для примусової зупинки транспортних засобів, обладнання для відкриття приміщень, у тому числі малогабаритні піротехнічні пристрої.

Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Без попередження зазначені засоби та заходи можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників оперативного підрозділу.

Відповідно до законодавства України, забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників оперативного підрозділу або збройного нападу чи збройного опору.

Застосування вказаних засобів та заходів визначається як виключний за своїм характером спосіб впливу на правопорушника. У разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на оперативний підрозділ обов'язків, і має зводитись до мінімуму можливості заподіяння шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. При заподіянні шкоди оперативний підрозділ забезпечує надання необхідної допомоги потерпілим в найкоротший строк.

З метою забезпечення контролю та нагляду за законністю застосування сили, а також визначення правомірності її застосування, забезпечення безпеки працівників оперативних підрозділів про застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, а також про будь-які ушкодження або смерть, які заподіяні особі внаслідок застосування працівником оперативного підрозділу вказаних засобів та заходів, зазначений працівник

має негайно та письмово доповісти безпосередньому начальнику для сповіщення прокурора.

20) звертатися у межах своїх повноважень із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Слід зазначити, що прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України. Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора.

Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтрольмісця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться напідставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Ці заходи застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Виключно з метою отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України зазначені заходи можуть здійснюватися лише за ухвалою слідчого судді без розголо-

шення третій стороні, а заходи, що не потребують дозволу слідчого судді, - без повідомлення прокурора. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення такого заходу не може перевищувати шести місяців.

До виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатися працівники інших підрозділів.

До оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права громадян, віднесено:

- негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, що передбачає таємне проникнення уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано, під псевдонімом або із застосуванням технічних засобів до приміщення та іншого володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, які розшукуються, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження;

- аудіо-, відеоконтроль особи – негласна (без відома особи) фіксація та обробка із використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування, тощо;

- аудіо-, відеоконтроль місця – застосування технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей (розмов, поведінки осіб, інших подій), які мають значення для кримінального провадження, без відома присутніх у ньому осіб;

- спостереження за особою – візуальне спостереження за особою уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо або застосування з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження;

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – негласне проведення із застосуванням відповідних технічних

засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду); зазначений захід передбачає контроль за телефонними розмовами та зняття інформації з каналів зв'язку;

- зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача – одержання інформації, у тому числі із застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі;

- накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду тавиїмки – заборона установам зв'язку та фінансовим установам вручення кореспонденції адресату без відповідної вказівки уповноваженої особи, а також негласне відкриття й огляд затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт, її виїмка або зняття копії чи отримання зразків, нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміна речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги;

- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – застосування технічного обладнання для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу, систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження, оперативно-розшукової діяльності.

До оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування віднесено:

- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що передбачає організацію оперативним підрозділом введення уповноваженої ним особи, яка відповідно до закону, виконує спеціальне

завдання, до організованої групи чи злочинної організації під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способів і методів злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, що вчиняються цими групами;

- зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту або одержання інформації з електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, у тому числі із застосуванням технічного обладнання.

Виключно за рішенням прокурора проводяться такі оперативно-розшукові заходи, як контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка.

5.2. Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані:

1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень;

2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

3) виконувати у межах своєї компетенції запити правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних

правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

4) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів;

6) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

7) брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт.

У разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

У разі, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння

окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування.

Оперативні підрозділи Державного бюро розслідувань, Національної поліції, Служби безпеки України, органів доходів і зборів, Державної пенітенціарної служби України, Державної прикордонної служби України проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом.

Питання для самоперевірки

1. Визначте основні права підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.
2. Вкажіть оперативно-розшукові заходи, що обмежують конституційні права громадян.
3. Перелічте оперативно-розшукові заходи відомчого санкціонування.
4. Які оперативно-розшукові заходи проводяться виключно за рішенням прокурора?
5. Назвіть основні обов'язки підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

ТЕМА 6.

**ПІДСТАВИ ТА СТРОКИ ПРОВЕДЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Здійснення оперативно-розшукової діяльності має виключний характер та дозволено лише з метою вирішення завдань щодо пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави і тільки у тих випадках, якщо іншими шляхами ці завдання вирішити неможливо.

Саме виключний характер визначив необхідність закріплення підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності. У ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено виключний перелік таких підстав.

Мета оперативної розробки – це забезпечення захисту особи, її прав і свобод, власності, прав і законних інтересів підприємств,

установ та організацій від злочинних посягань; встановлення злочинних намірів і дій розроблюваних осіб; виявлення й збереження доказів; недопущення вчинення нових злочинів розроблюваними особами; виявлення злочинців, які переховуються від органів розслідування, слідчого судді та суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб; проведення заходів щодо відшкодування завданих злочинцями збитків і забезпечення конфіскації майна; виявлення та усунення обставин, що сприяли вчиненню злочину.

Вказаний перелік цілей оперативної розробки відображає її спрямованість на повне встановлення злочинної діяльності розроблюваних осіб незалежно від того, підозрюються вони у вчиненні злочину чи розшукуються за його вчинення. Під час проведення оперативної розробки не слід обмежуватися заходами, спрямованими на викриття розроблюваного лише у вчиненні злочину, в якому він підозрюється, а й необхідно перевірити його на причетність до інших нерозкритих злочинів, одержати в процесі розробки нові відомості про нього та його зв'язки, перевірити і встановити раніше невідомі факти, виявити злочинців та осіб, які становлять оперативний інтерес для органів внутрішніх справ. Таким чином, мета і завдання оперативної розробки виходять за межі перевірки й розвитку обставин, відомих до початку роботи у справі. Оперативна розробка, розпочата на законних підставах, створює унікальну можливість для отримання різноманітної соціальної інформації про приховані криміногенні процеси та явища, латентну злочинність, прояви злочинності в середовищі молоді, кримінально активних осіб з кола раніше судимих і про інші явища, які впливають на оперативну обстановку в регіоні або ускладнюють її.

Важливими у цьому процесі є підстави заведення, строки ведення, порядок взяття на облік, провадження та припинення відповідних оперативно-розшукових справ.

6.1. Підстави проведення оперативно-розшукової діяльності

У ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено виключний перелік підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», необхідно виділити два види підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності, а саме, підстави, спрямовані на протидію злочинності, та ті, що мають дозвільний характер.

До першої категорії відносяться:

1. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів. Слід зазначити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію», під інформацією розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Поняття достатності треба розуміти як сукупність інформації, отриманої працівником оперативного підрозділу, про факт злочинної діяльності, який неможливо довести та притягнути до кримінальної відповідальності винних без використання комплексу оперативно-розшукових заходів та всіх засобів, передбачених нормативно-правовими актами України.

Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко вказує на характер інформації, що може виступати як підстави для здійснення ОРД. Такою є інформація про:

- а) злочини, що готуються;
- б) осіб, які готують вчинення злочину;

Джерела інформації про протиправну діяльність у таких випадках можуть міститись в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, рапортах працівників та ін. Окрім цього, такі відомості можуть бути отримані під час здійснення негласних заходів, що здійснювались працівниками оперативних підрозділів, та від осіб, які надають їм конфіденційну допомогу у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності;

в) осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;

г) осіб безвісно відсутніх;

Підстави для здійснення оперативно-розшукової діяльності щодо вказаних осіб можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій. Вказані категорії осіб, відповідно до чинного законодавства, оголошуються у державний, міждержавний та міжнародний розшук.

Відповідно до ст. 281 КПК України, про оголошення розшуку підозрюваного може бути винесена постанова слідчого, прокурора, якщо досудове розслідування не зупиняється або рішення про розшук підозрюваного, місцезнаходження якого невідоме, вказується в єдиній постанові про зупинення досудового розслідування й розшуку підозрюваного. Відомості про оголошення розшуку підозрюваного мають вноситись до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У постанові про розшук викладається кваліфікацію та обставини вчинення суспільно небезпечного діяння, дані про особу, яка розшукується. З метою якісного здійснення розшуку осіб, які переховуються, доцільно до постанови долучати довідку про особу зниклого підозрюваного, в якій вказуються наступні відомості: його зовнішність; одяг; звички; особливі прикмети; родинні та інші зв'язки; останнє місце роботи, реєстрації та фактичного проживання; місце та обставини зникнення; ймовірне місце, де може перебувати або з'явиться розшукуваний; дані паспорта та інші відомості, які можуть сприяти розшуку особи.

д) розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;

Відповідно до чинного законодавства, контррозвідувальна

діяльність – це спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України. Метою контррозвідувальної діяльності є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення. Завданнями контррозвідувальної діяльності є: добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян.

Спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності є Служба безпеки України. Окремі контррозвідувальні заходи виключно в інтересах забезпечення охорони державного кордону України, посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона, а також забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків можуть проводити розвідувальні органи України та Управління державної охорони України, яким законами України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про розвідувальні органи України» надано право здійснювати оперативно-розшукову чи розвідувальну діяльність. Здійснення контррозвідувальних

заходів іншими суб'єктами, крім визначених у ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», забороняється.

є) *реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності;*

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», до правоохоронних органів відносяться: органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

В Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» закріплений перелік осіб, які мають статус учасників кримінального судочинства, та щодо яких проводяться заходи із забезпечення безпеки:

- особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;

- потерпілий та його представник у кримінальному провадженні;

- підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;

- цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- свідок;

- експерт, спеціаліст, перекладач і понять;
- члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

До другої категорії підстав відносяться:

1. Запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

До державної таємниці відноситься вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю», допуск до державної таємниці – це оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації, рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці зі встановленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей. Включення цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, опублікування цього Зводу, змін до нього покладається на державних експертів з питань таємниць. Державний експерт з питань таємниць – це посадова особа, уповноважена здійснювати, відповідно до вимог Закону України «Про державну таємницю», віднесення інформації до державної таємниці у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування.

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про державну таємницю», перевірка громадян, у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, здійснюється органами Служби безпеки України відповідно до чинного законодавства та нормативно-правових актів.

Відповідно до чинного законодавства, інформацією, що відноситься до державної таємниці, є:

1) у сфері оборони:

- про зміст стратегічних і оперативних планів та інших документів бойового управління, підготовку та проведення військових операцій, стратегічне та мобілізаційне розгортання військ, а також про інші найважливіші показники, які характеризують організацію, чисельність, дислокацію, бойову і мобілізаційну готовність, бойову та іншу військову підготовку, озброєння та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань;

- про напрями розвитку окремих видів озброєння, військової і спеціальної техніки, їх кількість, тактико-технічні характеристики, організацію і технологію виробництва, наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, пов'язані з розробленням нових зразків озброєння, військової і спеціальної техніки або їх модернізацією, а також про інші роботи, що плануються або здійснюються в інтересах оборони країни;

- про дислокацію, характеристики пунктів управління, зміст заходів загальнодержавного та регіонального, у разі необхідності міського і районного рівня, щодо приведення у готовність єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій до виконання завдань в особливий період та про організацію системи зв'язку (оповіщення) в особливий період, можливості населених пунктів, регіонів і окремих об'єктів щодо евакуації, розосередження населення і забезпечення його життєдіяльності; забезпечення виробничої діяльності об'єктів національної економіки у воєнний час;

- про геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані і характеристики, які мають значення для оборони країни;

2) у сфері економіки, науки і техніки:

- про зміст мобілізаційних планів державних органів та органів місцевого самоврядування, мобілізаційні потужності, заходи мобілізаційної підготовки і мобілізації та обсяги їх фінансування, запаси та обсяги постачання стратегічних видів сировини і матеріалів, а також зведені відомості про номенклатуру та рівні на-

копичення, загальні обсяги поставок, відпуску, закладення, освіження, розміщення і фактичні запаси державного матеріального резерву;

- про використання транспорту, зв'язку, потужностей інших галузей та об'єктів інфраструктури держави в інтересах забезпечення її безпеки;

- про плани, зміст, обсяг, фінансування та виконання державного оборонного замовлення;

- про плани, обсяги та інші найважливіші характеристики добування, виробництва та реалізації окремих стратегічних видів сировини і продукції;

- про державні запаси дорогоцінних металів монетарної групи, коштовного каміння, валюти та інших цінностей, операції, пов'язані з виготовленням грошових знаків і цінних паперів, їх зберіганням, охороною і захистом від підроблення, обігом, обміном або вилученням з обігу, а також про інші особливі заходи фінансової діяльності держави;

- про наукові, науково-дослідні, дослідно-конструкторські та проектні роботи, на базі яких можуть бути створені прогресивні технології, нові види виробництва, продукції та технологічних процесів, що мають важливе оборонне чи економічне значення або суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність та національну безпеку України;

3) у сфері зовнішніх відносин:

- про директиви, плани, вказівки делегаціям і посадовим особам з питань зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, спрямовані на забезпечення її національних інтересів і безпеки;

- про військове, науково-технічне та інше співробітництво України з іноземними державами, якщо розголошення відомостей про це завдаватиме шкоди національній безпеці України;

- про експорт та імпорт озброєння, військової і спеціальної техніки, окремих стратегічних видів сировини і продукції;

4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку:

- про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-роз-

шукову діяльність або розвідувальну чи контррозвідувальну;

- про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності;

- про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність;

- про склад і конкретних осіб, що є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну і контррозвідувальну діяльність;

- про організацію та порядок здійснення охорони адміністративних будинків та інших державних об'єктів, посадових та інших осіб, охорона яких здійснюється відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

- про систему урядового та спеціального зв'язку;

- про організацію, зміст, стан і плани розвитку криптографічного захисту секретної інформації, зміст і результати наукових досліджень у сфері криптографії;

- про системи та засоби криптографічного захисту секретної інформації, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;

- про державні шифри, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;

- про організацію режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, державні програми, плани та інші заходи у сфері охорони державної таємниці;

- про організацію, зміст, стан і плани розвитку технічного захисту секретної інформації;

- про результати перевірок, здійснюваних, згідно з законом, прокурором у порядку відповідного нагляду за додержанням законів та про зміст матеріалів оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та судочинства з питань, зазначених у цій статті сфер;

- про інші засоби, форми і методи охорони державної таємниці.

Порядок здійснення перевірки щодо допуску до робіт з ядер-

ними матеріалами та на ядерних установках, затверджений Постановою Кабінетом Міністрів України від 25 грудні 1997 року № 1471. Відповідно до вказаної Постанови, з урахуванням категорії ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів установлюється, відповідно, перша, друга або третя категорія особливих робіт; для джерел іонізуючого випромінювання першої та другої категорії, відповідно, друга та третя категорія таких особливих робіт:

- ознайомлення з інформацією про фізичний захист з обмеженим доступом;
- конструювання та проектування ядерних установок;
- проектування конкретних систем фізичного захисту;
- державний нагляд за ядерною і радіаційною безпекою та фізичним захистом;
- проведення перевірки стану фізичного захисту;
- відомчий контроль за фізичним захистом;
- створення, забезпечення функціонування систем фізичного захисту;
- охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання;
- використання, зберігання, перевезення ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання;
- поводження з радіоактивними відходами;
- монтаж, налагодження, експлуатаційне використання, поточне утримання та ремонт основного обладнання ядерних установок, особливо важливих технічних елементів ядерних об'єктів, інженерних і технічних засобів охорони;
- роботи, які неможливо виконати без доступу до місць, де діють обмеження.

Керівникам центральних органів виконавчої влади допуск до виконання особливих робіт надається згідно з наказом Голови СБ України.

2. Потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави. Розвідувальна інформація – усні та зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках ви-

робів і речовин) відомості, які неможливо отримати офіційним шляхом, про реальні та потенційні можливості, плани, наміри і дії іноземних держав, організацій та окремих осіб, що загрожують національним інтересам України, а також про події і обставини, що стосуються національної безпеки і оборони.

Розвідувальні органи України – це спеціально уповноважені законом органи на здійснення розвідувальної діяльності. Розвідувальна діяльність – діяльність, яка здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України зовнішнім загрозам національній безпеці України (ст. 1 Закону України «Про розвідувальні органи України»).

До розвідувальних органів України відносяться та здійснюють розвідувальну діяльність у таких сферах:

- Служба зовнішньої розвідки України – у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній;
- розвідувальний орган Міністерства оборони України – у військовій, військово-політичній, військово-технічній, військово-економічній, інформаційній та екологічній;
- розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону – у сферах прикордонної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

Розвідувальний орган Міністерства оборони України може залучати органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України в порядку, визначеному Президентом України, до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки держави до оборони та забезпечення готовності Збройних Сил України до оборони держави. У цих випадках на військовослужбовців та працівників зазначених органів і військових частин не поширюються положення Законів

України «Про розвідувальні органи» та «Про оперативно-розшукову діяльність», якими регулюються питання визначення правового статусу, надання повноважень та гарантування соціального захисту.

Окрім вказаних вище органів, які мають право здійснювати розвідувальну діяльність, можуть отримувати розвідувальну інформацію і інші суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, але після отримання такої інформації ці суб'єкти повинні передати таку інформацію органам, до сфери діяльності яких входить перевірка розвідувальної інформації.

3. Наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

При відсутності зазначених підстав приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів забороняється. Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

6.2. Строки ведення оперативно-розшукових справ

Згідно зі ст. 9-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ведення оперативно-розшукових справ здійснюється:

1) щодо невстановлених осіб, які готують вчинення злочину, а також осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кри-

мінального покарання, – до їх встановлення або розшуку, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строків давності виконання обвинувального вироку;

2) щодо осіб безвісно відсутніх – до їх розшуку або до набрання законної сили рішенням суду про визнання їх безвісно відсутніми або про оголошення їх померлими;

3) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь у підготовці до вчинення злочину, – до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше шести місяців.

4) щодо здійснення розвідувальних заходів в інтересах безпеки суспільства і держави – до завершення розвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;

5) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь або причетність до терористичної діяльності, терористичної групи чи терористичної організації, а так само до матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації, – до 5 років.

За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці тяжкого чи особливо тяжкого злочину строк ведення справи може бути продовжений до 12 місяців Головою Національної поліції або його уповноваженими заступниками, начальниками департаментів апарату центрального органу управління Національної поліції, Центрального управління Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, уповноваженим керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову митну політику, начальникам територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції або їхніми уповноваженими заступниками, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах

охорони державного кордону, Головою Державної прикордонної служби України, уповноваженим керівником регіонального органу доходів і зборів, Головою Служби зовнішньої розвідки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України або їх заступниками за погодженням із Генеральним прокурором України, керівниками регіональних прокуратур, їх першими заступниками та заступниками.

Подальше продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, але не більш як до 18 місяців, може бути здійснено Головою Національної поліції, Головою Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, а також Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України та начальником Управління державної охорони України за погодженням із Генеральним прокурором України або його заступником.

Продовження строків ведення оперативно-розшукових справ щодо іноземців та осіб без громадянства, які підозрюються у розвідувально-підривній діяльності проти України, підготовці або вчиненні терористичного акту, понад 18 місяців здійснює Голова Служби безпеки України, Голова Служби зовнішньої розвідки України, Голова Державної прикордонної служби України, керівник розвідувального органу Міністерства оборони України за погодженням з Генеральним прокурором України.

Необхідно зазначити, що за чинним законодавством обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи починається з дня затвердження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення справи та закінчується в день затвердження постанови про закриття оперативно-розшукової справи. Обчислення строку може припинятися, якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово ви-

була за межі України або тяжко захворіла і можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

Про припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи вноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу або його заступником.

6.3. Закриття оперативно-розшукових справ

Закриття оперативно-розшукових справ – це прийняття рішення відповідним керівником щодо припинення здійснення оперативно-розшукової діяльності в рамках окремої категорії оперативно-розшукових справ.

Відповідно до ст. 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова справа повинна бути закрита у разі::

1) *розшуку особи, яка переховувалася від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно відсутня;*

2) *набрання законної сили вироком або ухвалою суду;*

Відповідно до статті 369 КПК України, існують наступні види судових рішень:

вирок – це рішення суду першої або апеляційної інстанції, постановлене в судовому засіданні з питання про винуватість чи невинуватість обвинуваченого та про призначення або не призначення покарання, тобто вирішення обвинувачення по суті. Обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України.

Згідно зі ст. 373 КПК України, існують наступні види вироків:

а) виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо не доведено, що вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа; кримінальне правопорушення вчинено обвинуваченим; в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення. Крім цього, відповідно до п.п. 1 та 2 ч. 1 ст. 284 КПК

України виправдувальний вирок виноситься, коли: встановлена відсутність події кримінального правопорушення; встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;

б) якщо обвинувачений визнається винним у вчиненні кримінального правопорушення, суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, або застосовує інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність.

ухвала – це рішення суду щодо питань: повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору; направлення кримінального провадження за підсудністю; відкладення та зупинення провадження; закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами; застосування заходів забезпечення судового провадження.

Відповідно до ст. 532 КПК України, рішення суду набирає законної сили, якщо:

а) вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК України, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого КПК України, якщо таку скаргу не було подано;

б) у разі подання апеляційної скарги судові рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції;

в) строк апеляційного оскарження буде поновлено, вважається, що вирок чи ухвала суду, ухвала слідчого судді не набрала законної сили;

г) судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій, Верховного Суду України набирають законної сили з моменту їх проголошення;

д) ухвала слідчого судді та суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення.

3) закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом;

Згідно зі ст. 284 КПК України, кримінальне провадження може бути закрито за nereабілітуючими обставинами у наступних випадках:

- набрання чинності закону, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- смерті підозрюваного, обвинуваченого, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- існування вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлення ухвали суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
- відмови потерпілого, а у випадках, передбачених КПК України, його представником від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
- стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Кримінальне провадження закривається судом: у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України. Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК України. Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої статті 284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодну особу не повідомляли про підозру. Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених частиною першою цієї статті.

Копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, прокурору. Прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії постанови має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Постанова слідчого про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів

з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови. При цьому, ухвала суду про закриття кримінального провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку.

4) *завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;*

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», контррозвідувальні заходи здійснюються з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України, отримання інформації в інтересах контррозвідки на підставі відповідної контррозвідувальної справи. Контррозвідувальна справа повинна бути закрита у разі:

- завершення виконання контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;

- спростування матеріалів, які були підставами для здійснення контррозвідувальної діяльності;

- припинення розвідувальної, терористичної чи іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України;

- виїзду особи на постійне місце проживання за межі України та відсутності можливості проведення щодо неї контррозвідувальних заходів;

- заведення за матеріалами контррозвідувальної діяльності оперативно-розшукової справи;

- притягнення особи до кримінальної відповідальності, в тому числі і за кордоном, за дії, що були підставами для заведення контррозвідувальної справи;

- смерті особи, щодо якої заведено контррозвідувальну справу.

5) *спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи;*

6) *виїзду особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї оперативно-розшукових заходів;*

7) *невстановлення у передбачені законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи;*

8) *виявлення прокурором незаконно заведеної справи у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів;*

9) *смерті особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу.*

Про закриття оперативно-розшукової справи складається вмотивована постанова, що затверджується посадовою чи службовою особою, якій згідно зі ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» надано право затверджувати постанову про заведення відповідної оперативно-розшукової справи.

Про закриття оперативно-розшукової справи у триденний строк письмово повідомляється відповідний прокурор, який протягом 10 діб з моменту одержання повідомлення перевіряє додержання законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності у цій справі. До завершення такої перевірки забороняється знищення оперативно-розшукової справи. Якщо у такій справі здійснювалися оперативно-розшукові заходи за рішенням суду, повідомлення про її закриття надсилається також до цього суду у триденний строк. Строки зберігання закритих оперативно-розшукових справ встановлюються відповідно до законодавства України.

Питання для самоперевірки

1. Визначте підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності.
2. В яких матеріалах можуть міститися дані щодо підстав проведення оперативно-розшукової діяльності?
3. З якого моменту обчислюються строки ведення оперативно-розшукових справ?
4. Визначте строки ведення оперативно-розшукових справ, заведених відносно осіб, які готують вчинення злочину.
5. Вкажіть порядок припинення обчислення та продовження строків строків ведення оперативно-розшукових справ.
6. Назвіть підстави для закриття оперативно-розшукових справ.

ТЕМА 7.

**ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Головна мета оперативної розробки полягає в запобіганні злочинам та їх розкритті або розшуку злочинців. Вона досягається не тільки повним і швидким виявленням та документуванням злочинних дій розроблюваних, а і своєчасною та повною реалізацією її матеріалів. Усе, що виявлено і задокументовано в процесі розробки, має бути використано для вжиття до розроблюваних відповідних заходів, передбачених чинним законодавством. Своєчасна і тактично правильна реалізація матеріалів оперативної розробки дозволяє забезпечити невідворотність покарання розроблюваних осіб, які вчинили злочини, що характеризується двома критеріями: фактичною наявністю достатніх даних, які переконують у готуванні або вчиненні злочину; наявністю ознак злочину у вчиненому діянні.

**7.1. Напрями використання результатів
оперативно-розшукової діяльності**

Пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, Законом України «Про оператив-

но-розшукову діяльність» визначено одним з головних завдань оперативно-розшукової діяльності.

В юридичній літературі точилося багато дискусій навколо поняття «розшукове доказування» в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі (у цьому ж розумінні застосовуються також поняття оперативне доказування, доказування кримінально-розшукове, доказування оперативно-розшукове, оперативно-розшукове документування, негласне розслідування тощо). З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України нібито всі питання мали бути знятими, а проблеми належності та допустимості цих доказів – вирішеними. Проте, відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України, матеріали ОРД, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови їх відповідності вимогам цієї статті, можуть використовуватися у кримінальному провадженні як докази. Недотримання зазначених вимог на підставі ч. 1 ст. 88 КПК України є підставою для визнання доказу недопустимим й, відповідно, це призводить до неможливості його використання при прийнятті процесуальних рішень. На нього також не може посилається суд при ухваленні судового рішення. Саме тому дотримання процесуальних норм, що регламентують порядок одержання та фіксування даних при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, компетенцію осіб, уповноважених на прийняття рішень щодо їх проведення, має важливе значення для досягнення мети кримінального судочинства.

Використання матеріалів ОРД у кримінальному провадженні включає в себе три взаємозалежні операції: правову оцінку матеріалів, визначення способів і безпосереднє їх використання. Оцінювання матеріалів ОРД має два аспекти: кримінально-правовий і кримінально-процесуальний. Кінцевим результатом правової оцінки матеріалів ОРД є уявлення уповноваженої особи (слідчого, прокурора, слідчого судді, працівника оперативного підрозділу) щодо доцільності та можливості їх використання у кримінальному провадженні. Визначення способів використання матеріалів ОРД передбачає спільне встановлення суб'єктом,

що здійснює досудове розслідування, та оперативним підрозділом (співробітником), яким саме чином результати ОРД можуть бути використані під час досудового провадження. Спосіб – це дія, прийом або система прийомів, що дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось.

Способом використання матеріалів ОРД під час розслідування є конкретні дії, спрямовані на вирішення завдань кримінального провадження шляхом використання матеріалів ОРД. Метою такої діяльності є визначення найбільш ефективних шляхів, тактичних прийомів використання оперативних матеріалів з метою вирішення завдань кримінального провадження та недопущення завдання шкоди інтересам ОРД, зокрема, розголошення відомостей про сили й засоби, що використовувалися в її процесі та ін.

Чинне законодавство не містить визначення способів використання, їх переліку, а визначає лише окремі напрями, визначені у ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються:

- як приводи та підстави для початку досудового розслідування;
- для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні;
- для попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підбивних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли;
- для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;
- для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;
- для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

Кінцевим результатом визначення способів використання ма-

теріалів ОРД у кримінальному провадженні може бути складання плану використання таких матеріалів або плану реалізації конкретної оперативно-розшукової справи. Безпосереднє використання матеріалів ОРД передбачає собою практичну реалізацію слідчим, прокурором задумів (планів) щодо намічених шляхів (способів) використання матеріалів ОРД, зокрема, використання оперативної інформації під час проведення слідчих дій (допитів, обшуків, призначення експертиз та ін.), прийняття на її підставі процесуальних рішень (про початок досудового розслідування, виклик свідків, ініціювання обрання запобіжного заходу, проведення обшуку, вжиття заходів безпеки тощо) та ін.

Відповідно до положень КПК України матеріали ОРД можуть бути використані:

- як приводи та підстави для початку досудового розслідування;
- як підстави для проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій або під час їх проведення.

Згідно з положеннями ст. 214 КПК і ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативний підрозділ у разі виявлення під час здійснення ОРД ознак злочину зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали до відповідного органу досудового розслідування для початку досудового розслідування. Таким чином, після виявлення факту вчинення злочину ОРД може здійснюватися лише з метою розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісті відсутніх, що підтверджується змістом ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Лише у випадку, коли ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають, і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює ОРД, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність

за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування. У всіх інших випадках, за наявності необхідних підстав, визначених у ч. 2 ст. 246 КПК України, і потреби в негласному отриманні відомостей про злочин та особу, що його вчинила, слідчий, прокурор можуть ініціювати проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії. На момент прийняття рішення про проведення слідчих дій на підставі матеріалів ОРД іноді ці підстави повинні міститися не лише в матеріалах оперативно-розшукової справи, а й у матеріалах кримінального провадження, з якого вбачалося б, що таке рішення слідчого чи прокурора логічно впливає з процесу досудового розслідування, що дає змогу контролювати процес формування доказів, законність і обґрунтованість процесуальних рішень усім учасникам процесу. Наприклад, до клопотання про проведення обшуку відповідно до ч. 3 ст. 234 КПК України додаються оригінали або копії документів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.

Кримінальний процесуальний кодекс України не містить вимог щодо формування підстав для проведення слідчих (розшукових) дій на підставі матеріалів ОРД шляхом розкриття джерела оперативно-розшукової інформації. Проте оперативні матеріали, які містяться в матеріалах кримінального провадження, повинні бути розсекречені («легалізовані») й не розкривати форм і методів ОРД, негласних джерел оперативної інформації.

З метою дотримання режиму секретності оперативний працівник при передачі зібраних матеріалів повинен забезпечити нерозголошення відомостей про сили, засоби, методи ОРД, що становлять державну таємницю, а також про осіб, що в ній задіяні. У рапорті оперативного співробітника, супровідному листі та інших документах, які надаються слідчому, може бути посилання на те, що така інформація отримана в ході ОРД, однак без розкриття її оперативного джерела, форм і методів її одержання.

Для кримінального процесу важливим є те, що матеріали ОРД є підставою для прийняття рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, а відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України такі матеріали

є документами, а отже й джерелами доказів. У той самий час в інших випадках інформація та результати ОРД можуть повідомлятися слідчому без матеріального оформлення факту передачі оперативної інформації (в усній формі або ознайомлення слідчого з окремими матеріалами), що може бути приводом і підставою для проведення окремих слідчих дій, наприклад, визначення кола осіб, що підлягають допиту як свідки, місця проведення огляду та ін.

Використання матеріалів ОРД під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, передбачає:

- по-перше, їх фактичне використання шляхом пред'явлення в ході слідчої дії, наприклад, огляд матеріалів оперативно-технічних заходів, пред'явлення під час допиту свідка (підозрюваного) фотознімків, відеозапису тощо;

- по-друге, використання інформації, яка міститься в матеріалах ОРД, наприклад, інформації про «хобі» свідка для встановлення психологічного контакту в ході допиту, щодо подій, зафіксованих під час ОРД, з метою нагадати свідку час, місце його перебування, обставин, що цікавлять слідство та ін. У другому випадку інформація використовується з тактичних міркувань з метою більш ефективної підготовки та проведення окремої слідчої дії.

7.2. Взаємодія підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Прокурор, слідчий і працівник оперативного підрозділу у своїй діяльності прагнуть досягнення єдиної мети – розкриття злочину та викриття особи, яка його вчинила. При цьому кожен з них діє в рамках своєї компетенції, та, відповідно, використовує різні засоби досягнення бажаного результату – слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії й оперативно-розшукові заходи відповідно. Зазвичай у процесі розкриття й розслідування злочину зазначені суб'єкти вимушені діяти спільно, вступати в певні правовідносини, взаємодіяти між собою, виконуючи покладені на них функції щодо боротьби зі злочинністю у складі єдиної правоохоронної системи нашої держави.

При цьому, на жаль, як у чинному кримінальному процесуальному, так і в оперативно-розшуковому законодавстві визначення поняття «взаємодія» не знайшло свого чіткого закріплення, тому в юридичних та спеціальних джерелах іноді це поняття використовується в різних значеннях, що, в свою чергу, може призводити до зниження ефективності взаємодії між різними не підпорядкованими підрозділами або їх посадовими особами та інших небажаних наслідків.

Як правило, в теорії та практиці кримінального процесу та ОРД поняття «взаємодія» вживається тоді, коли мова йде про взаємоузгоджену (за метою, характером, місцем і часом) діяльність прокурора, слідчого та оперативного підрозділу (в особі його керівника й співробітників), засновану на законах і відомчих нормативних актах, що спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, при керівній і організуючій ролі прокурора (слідчого) та чіткому розмежуванні компетенції.

Така взаємодія здійснюється з метою виконання завдань кримінального судочинства, якими, відповідно до положень ст. 2 КПК України, є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

У свою чергу завданнями оперативно-розшукової діяльності, як самостійного виду державно-правової діяльності, спрямованими на реалізацію завдань кримінального судочинства України, є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою при-

пинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Таким чином, метою взаємодії прокурора, слідчого і співробітників оперативного підрозділу можна вважати здійснення заходів, спрямованих на максимальне об'єднання сил, засобів, методів, інших наявних ресурсів слідчих і оперативних підрозділів у боротьбі зі злочинністю. При цьому повинно бути досягнуте правильне використання в ході кримінального провадження процесуальних і оперативно-розшукових функцій, одержання таким шляхом найбільш ефективних результатів під час реалізації вищезазначених завдань як ОРД зокрема, так й кримінального судочинства України взагалі.

Взаємодія між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу має теоретичні та правові підстави. Теоретичними підставами такої взаємодії виступають положення, що роз'яснюють її сутність, роль, значення тощо. Їх усвідомлення, з одного боку, прокурором, слідчим, а з іншого – співробітниками оперативного підрозділу роблять взаємодію більш осмисленою та цілеспрямованою, сприяючи тим самим підвищенню її ефективності й безумовному дотриманню усіма суб'єктами вимог законності та непорушності прав і свобод людини тощо.

Теоретичними підставами взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу є:

- спільність мети і завдань прокурора, слідчого й співробітників оперативного підрозділу, тобто, лише об'єднуючи свої зусилля, вони зможуть ефективно їх вирішити, а саме: розкрити злочин, своєчасно, повно та ефективно здійснити досудове розслідування, встановити та притягнути до кримінальної відповідальності винну особу тощо;

- однакова юридична сила процесуальних актів прокурора, слідчого та співробітників оперативного підрозділу – протоколи слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, здійснених співробітниками оперативного підрозділу, мають

таке ж доказове значення, як і протоколи, складені прокурором, слідчим;

- необхідність використання в інтересах кримінального провадження технічних та інших ресурсних можливостей оперативних підрозділів тощо.

Правовими підставами взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу є приписи КПК України, Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інших, а також підзаконних нормативно-правових актів, у тому числі відомчих наказів, інструкцій, вказівок, розпоряджень тощо.

Отже, взаємодія прокурора, слідчого та відповідних оперативних підрозділів у кримінальному провадженні – це заснована на законі й спільності завдань у кримінальному судочинстві погоджена колективна діяльність, яка передбачає ефективне використання правових заходів прокурорів, слідчих і сил, засобів, методів оперативно-розшукової діяльності, обумовлена їх компетенцією і формами діяльності, яка здійснюється на досудових стадіях кримінального процесу і спрямована на розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Здійснення взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу повинно, згідно з положеннями ст. 7 КПК України, відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться:

- верховенство права;
- законність;
- рівність перед законом і судом;
- повага до людської гідності;
- забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
- недоторканність житла чи іншого володіння особи;
- таємниця спілкування;
- невтручання у приватне життя;
- недоторканність права власності;
- презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;

- свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;
- заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення;
- забезпечення права на захист;
- доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;
- змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- безпосередність дослідження показань, речей і документів;
- забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;
- публічність;
- диспозитивність;
- гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;
- розумність строків;
- мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Так, під час здійснення взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу, останні, відповідно до ст. 9 КПК України, зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Вони зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Відповідно до положень ч. 3 ст. 9 КПК України, при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України, а у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК України, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України.

Традиційно взаємодія між прокурором, слідчим й співробітниками оперативного підрозділу розглядається у двох формах, а саме, процесуальній (заснованій на нормах кримінального процесуального законодавства України) та непроцесуальній або, іншими словами, організаційній (заснованій на нормах підзаконних нормативно-правових актів, як правило, відомчого характеру).

Перша форма взаємодії (процесуальна) спрямована на реалізацію кримінально-процесуальних правовідносин, що виникають, розвиваються та припиняються між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу під час реалізації ними своїх повноважень.

Таким чином, ОРД реалізовується як через оперативно-розшукові правовідносини, так і через правовідносини, які виникають між суб'єктами, уповноваженими на здійснення ОРД, і тими суб'єктами, що мають відносно суб'єктів ОРД відповідні владні повноваження. Таким суб'єктами, як було зазначено раніше, перш за все, є прокурор, який на підставі п. 5 ч. 2 ст. 36 КПК України, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, а також, на підставі п. 4 ч. 3 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення злочинів, про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні.

В свою чергу слідчий уповноважений, на підставі п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. При цьому, згідно з ч. 6 ст. 246 КПК України, проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи, а також за рішенням

слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися й інші особи.

Також, відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук, а також на підставі ч. 3 цієї статті, здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам.

Відповідно до ч. 3 ст. 41 КПК України, доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Аналогічні положення закріплені ч. 4 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з якою письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом.

При цьому, як вже зазначалося, згідно з ч. 2 ст. 41 КПК України, співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою. Керуючись ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. Відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у разі, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого

направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування.

Взагалі, відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення.

Також, відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора. При цьому, згідно з абзацом 2 ч. 2 ст. 99 КПК України, матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Друга форма взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативного підрозділу (непроцесуальна або організаційна) має доволі різноманітні види, які, як правило, передбачені та визначаються відомчими нормативно-правовими актами, є частково формами адміністративного управління та не регламен-

туються кримінальним процесуальним законодавством. Однак, вони спрямовані на погодженість діяльності прокурора, слідчого й співробітників оперативних підрозділів з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також встановлення осіб, які їх вчинили. Основними видами такої взаємодії є: поєднання слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій; рекомендації тактики і методики розслідування при взаємодії; спільне планування проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій.

При цьому організаційна взаємодія за своєю тривалістю може бути:

- разовою, тобто коли така взаємодія має місце під час провадження однієї слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії, або здійснення будь-якого організаційно-технічного заходу тощо;

- періодичною, тобто такою, що здійснюється за виникнення відповідної необхідності;

- постійною, тобто такою, що здійснюється протягом усього часу кримінального провадження.

Однією з найважливіших умов, що забезпечують ефективність здійснення кримінального провадження, є правильне поєднання слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Найбільш плідні результати взаємодії прокурора, слідчого та співробітників оперативного підрозділу досягаються у разі, коли:

- оперативно-розшукові заходи, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані на виявлення і вилучення об'єктів, слідів та інших речових доказів, підданих швидкій зміні чи зникненню, здатних бути знищеними зацікавленими особами, природними умовами тощо;

- комплекс оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій зосереджений на встановленні факту або фактів, об'єктивно пов'язаних між собою, відомостей про них, інших взаємопов'язаних обставин, що мають суттєве значення для конкретного кримінального провадження;

- відбувається своєчасний взаємний обмін оперативною та слідчою інформацією між суб'єктами взаємодії під час кримінального провадження;

- результати оперативно-розшукових заходів негайно реалізуються й закріплюються процесуально шляхом проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, або безпосередньо здійснюються негласні слідчі (розшукові) дії;

- здійснюється спільне обговорення результатів оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з точки зору висунення й перевірки слідчих версій;

- погоджені план оперативно-розшукових і план слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, тобто відбувається спільне планування діяльності співробітників адміністративно не підпорядкованих підрозділів під час здійснення кримінального провадження;

- здійснюється спільне чергування слідчого й співробітників оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативної групи, що створюється з метою швидкого реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, які надходять до чергової частини органу внутрішніх справ;

- здійснюються виїзди зацікавлених суб'єктів взаємодії до іншої місцевості для спільного проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Правильне поєднання оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій передбачає, перш за все, мобілізацію всіх можливостей оперативних підрозділів, а також процесуальних можливостей слідчого на виконання першочергових оперативно-розшукових та слідчих (розшукових) дій, на встановлення фактів і обставин, необхідних для здійснення якісного кримінального провадження у найкоротші строки тощо.

Як свідчить слідча й оперативно-розшукова практика, безсумнівно одним з найбільш ефективних видів організаційної форми

взаємодії між прокурором, слідчим і співробітниками оперативних підрозділів є їх спільна діяльність у складі слідчо-оперативної групи. За своєю сутністю слідчо-оперативна група є складною формою багатосторонньої взаємодії, оскільки до її складу тимчасово або постійно можуть залучатися не лише співробітники оперативних, а й інших підрозділів.

У практичній діяльності правоохоронних органів зустрічаються наступні види слідчо-оперативних груп, а саме:

- такі, що створюються для розслідування конкретного кримінального правопорушення (складного; з великою кількістю осіб, які проходять у кримінальному провадженні; такого, що має великий суспільний резонанс тощо);

- такі, що створюються для роботи у багатоепізодних кримінальних провадженнях;

- такі, що спеціалізуються на розкритті кримінальних правопорушень одного виду (навмисних вбивств, статевих злочинів, незаконного заволодіння транспортними засобами, злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків тощо);

- такі, що спеціалізуються за суб'єктом кримінального правопорушення (неповнолітні, наркомани, раніше судимі тощо);

- такі, що спеціалізуються за місцем кримінального правопорушення (місця позбавлення волі, навчальні заклади закритого типу тощо);

- такі, що спеціалізуються на розкритті злочинів «по гарячих слідах»;

- такі, що спеціалізуються на розкритті злочинів минулих років.

Стосовно питань міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності слід зазначити, що співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, визначені у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», та правоохоронними і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнарод-

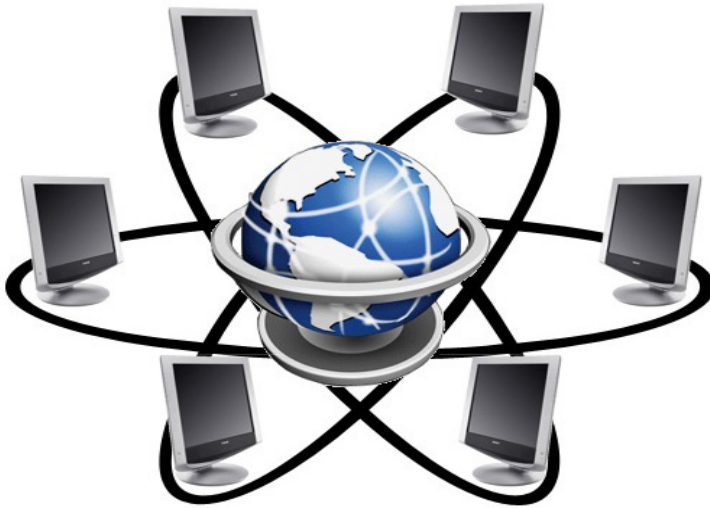
ними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Таким чином, однією з умов успішного розкриття й розслідування кримінальних правопорушень є тісна взаємодія у сфері ОРД. Від ступеня ефективності такої взаємодії, узгодженості дій суб'єктів залежить успішне вирішення спільних завдань правоохоронних органів із виявлення, розкриття й розслідування злочинів та кримінальних проступків.

Питання для самоперевірки

1. Вкажіть напрями використання результатів оперативно-розшукової діяльності.
2. Надайте визначення «взаємодії» в оперативно-розшуковій діяльності.
3. Які існують види слідчо-оперативних груп?
4. Як законодавчо врегульовані питання міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності?

ТЕМА 8.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Значна кількість злочинів відбувається замасковано, завуальовано чи в умовах неочевидності. Злочинці використовують при цьому різного роду хитрощі, щоб уникнути відповідальності за вчинене, через що викрити такі злочини або одержати відомості про причетних до них осіб гласним шляхом буває вкрай важко чи взагалі неможливо. Це викликає необхідність здійснення оперативних заходів для добування даних про підготовку чи вчинення кримінальних правопорушень, а також про місця ймовірного перебування розшукуваних злочинців тощо. Для ефективної боротьби зі злочинністю оперативним підрозділам необхідно мати відповідну інформацію відносно діяльності кримінальних структур та процесів, що відбуваються у злочинному середовищі.

**8.1. Оперативно-розшукова інформація: вихідні
положення та пізнавальне значення**

Термін «інформація» є фундаментальним науковим поняттям і походить від латинського слова «information», що означає «відо-

мости, роз'яснення, виклад». Інформація – це відомості про об'єкти та явища навколишнього середовища, їх параметри, властивості і стан, які сприймають інформаційні системи (живі організми, керуючі машини та ін.) в процесі життєдіяльності та роботи. У свою чергу, відповідно до чинного законодавства, інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

За тлумачним словником української мови «інформація» – це відомості про які-небудь події, чиясь діяльність тощо. Оперативно-розшукова інформація – це фактичні дані, що мають безпосереднє або потенційне значення для виконання стратегічних, тактичних і організаційних завдань оперативно-розшукової діяльності, одержувані оперативними підрозділами гласними і негласними методами з різноманітних джерел або ж отримані під час аналітичного опрацювання первинних даних. За такого підходу оперативно-розшукова інформація, як правило, охоплює відомості про економічні, демографічні та інші умови, що враховуються під час вивчення оперативної обстановки та організації боротьби зі злочинністю. Кінцевий інформаційний продукт – інформація, як результат творчої інтелектуальної діяльності, має передбачати конкретні рекомендації до подальших дій або описувати декілька варіантів імовірного розвитку подій у майбутньому.

Термінологічно, у літературі використовуються такі поняття, як «інформаційно-аналітичне забезпечення», «інформаційно-аналітична робота». При цьому, автори наукових праць не дають розгорнутих визначення цих понять. У зв'язку з цим, досить часто у літературі поняття «інформаційно-аналітичного забезпечення» підмінює поняття «інформаційного забезпечення» та використовується у його значенні. За нашим переконанням, ці поняття не можна ототожнювати у зв'язку з тим, що вони є різними за своєю сутністю та співвідносяться між собою як загальне і часткове. Для розуміння сутності інформаційно-аналітичної роботи та інформаційно-аналітичного забезпечення необхідно звернутися до самих понять аналізу, аналітики. Так, у тлумачному словнику В.І. Даля під «аналітикою» розуміється «спосіб вирішення питання

від дії або явища до причин». У свою чергу, С.І. Ожегов під «аналізом» визначав «метод наукового дослідження шляхом розгляду окремих сторін, властивостей, складових частин чого-небудь». Інформаційне ж забезпечення є діяльністю, що гарантує створення інформаційної основи для такого аналізу. Таким чином, очевидно, що інформаційно-аналітичне забезпечення є поняттям більш ширшим та важливішим для управління складними соціальними системами.

Необхідно відмітити, що аналітична робота не може здійснюватися окремо від інформаційної. В процесі аналізу інформації постійно виникають нові обставини та необхідність додаткового отримання інформації. Інформація є основою, фундаментом для аналітики та подальшого прогнозування.

Основною категорією інформаційно-аналітичного забезпечення є інформація, за відсутності якої неможливо правильно і цілеспрямовано реалізовувати управлінський процес. Чинний Закон України «Про інформацію» у ст. 1 визначає такою документальні або публічно оголошені відомості про події та явища, які відбуваються в суспільстві, державі й навколишньому природному середовищі. Одержання інформації, її аналіз і синтез складають основу будь-якої діяльності людини. Найчастіше термін «інформація» використовують у значенні первинних відомостей, які передаються людьми усно, письмово або іншим способом (за допомогою умовних сигналів, технічних засобів тощо). В теорії оперативно-розшукової діяльності сформульовані різні підходи до визначення категорії оперативно-розшукової інформації. Зокрема, до неї відносять:

- будь-які відомості, що враховуються на різних стадіях управління;
- фактичну інформацію, а саме відомості, що характеризують оперативно-тактичну обстановку, психологічні риси підозрюваних злочинців, поточні профілактичні та оперативно-розшукові заходи, види і способи здійснення злочинів, прикмети злочинців, про обставини, що мають значення при плануванні й здійсненні оперативно-розшукових заходів, проведенні оперативно-аналітичної роботи, а також надання сприяння у кримінальному провадженні;

- сукупність первинних та вихідних даних про осіб, причетних до підготовки злочинів, стану оперативно-розшукових сил і засобів, а також умов, у яких відбувається діяльність органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю;

- на законних підставах отримані оперативними підрозділами відомості із застосуванням гласних та негласних заходів, сил та засобів, що мають значення для встановлення обставин вчинення злочину і викриття винних осіб шляхом використання їх органами досудового розслідування;

- інформація, яка характеризує оперативну обстановку в певному районі чи на території всієї країни, і містить відомості, отримані в ході спеціальних заходів по боротьбі зі злочинністю.

До оперативно-розшукової інформації висуваються певні вимоги щодо її цінності. Інформаційна цінність – це властивість, яка встановлюється наявністю можливого впливу на прийняття відповідного рішення. Критерії оцінювання інформації мають базуватися на адекватності завданням, які постають у кожному конкретному випадку та мають стратегічний характер. Загальними критеріями такої оцінки можуть виступати наступні:

Актуальність; Інформація може стосуватися різноманітних галузей. Така інформація має бути не застарілою, адже інформаційний продукт є річчю «швидкопсувною».

Важливість; Інформація буде відповідати критерію важливості, якщо вона є релевантною, змістовною, тобто відповідає завданню, має зв'язок зі стратегічним напрямом роботи. Важливість інформації може бути визначена трьома категоріями: а) відомості, які потребують негайного реагування; б) відомості, які не потребують негайного реагування, але мають суттєве значення для прийняття подальших стратегічних рішень; в) відомості, які на даний момент безпосередньо не впливають на прийняття рішень, але мають довідковий характер та при належному підході можуть бути використані для вирішення проміжних завдань.

Достовірність; Це критерій, який визначає об'єктивність інформації, тобто її відповідність дійсності. Цей факт визначається за принципом верифікації, тобто осмислення можливості його іс-

нування взагалі. Достовірність може встановлюватися пошуком відповідей на такі запитання: чи можливий є факт взагалі?; чи не суперечить отримана інформація самій собі?; як співвідноситься нова інформація із тою, що вже відома?; якщо нова інформація не співвідноситься з існуючою, то яка з них є достовірною? Достовірність залежить від надійності джерела здобутої інформації.

Корисність; Такий критерій визначає прийнятність інформації для вирішення конкретних завдань. Зрозуміло, що отримана інформація може мати довідковий, загальний характер. Але таке узагальнення завжди стосується головного об'єкту впровадження.

Своєчасність; Інформація повинна бути корисною саме у теперішній час, якщо вона потребує негайного реагування.

Повнота (комплектність); Такий критерій визначатиме наскільки інформація з'ясовує та описує проблему, подію чи явище. Він окреслює, чи встановлено вичерпний перелік складових, наявність яких є достатньою для прийняття відповідного рішення.

Безперервність; Інформація не може бути дискретною, разовою. Висвітлення тих чи інших процесів та подій має носити постійний, безперервний, циклічний характер.

Прогностичність; Це комплексний критерій. Він передбачає властивість інформації сприяти визначенню ймовірних тенденцій та перспектив розвитку ситуацій. В свою чергу, прогнозування є процесом неоднорідним та охоплює: а) прогнози, як ймовірнісні твердження про майбутні події та процеси з відносним великим ступенем ймовірності; б) передбачення, як самоочевидні (не ймовірнісні) твердження про майбутні події та процеси, що ґрунтуються на абсолютній достовірності; в) антиципації, як логічно сконструйовані моделі майбутнього з досі не визначеним ступенем ймовірності; г) сценарії, які не передбачають майбутнього, а лише формують його варіанти.

Відповідно до чинних відомчих нормативно-правових актів, інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності – це передбачена законодавством України система запроваджених заходів, спрямованих на збір, узагальнення, аналіз, зберігання та використання інформації, у тому числі обмеженого

доступу, що має значення для вирішення завдань цієї діяльності в інтересах досудового слідства, безпеки громадян, суспільства і держави. У наукових джерелах інформаційно-аналітичне забезпечення трактується як пізнавально-дослідницька функція, яка в цілому здійснюється спеціалізованими підрозділами правоохоронних органів за допомогою інформаційних технологій, системи організаційних заходів і методичних прийомів при вивченні явищ, що становлять оперативний інтерес.

Зараз на теренах вітчизняної науки все частіше поряд з інформаційно-аналітичним забезпеченням говорять про кримінальну розвідку. *Кримінальна розвідка* (оперативно-аналітична інформація) – це продукт збору, оцінки і інтерпретації інформації. Тому, *кримінальну розвідку* можна розглядати як інформацію з доданою складовою. Додана складова є результатом аналізу – роз'ясненням значення самої інформації. Процес кримінальної розвідки, є ланцюгом оперативних дій або процедур, що ведуть до найточнішого і обґрунтованого висновку з даної інформації. Слід погодитись з твердженням видатного розвідника-аналітика Вашингтона Плетта, що інформаційно-аналітичне забезпечення відбувається шляхом здійснення інформаційної роботи під якою необхідно розуміти процес, у результаті якого первинні факти перетворюються в кінцеву продукцію інформаційної діяльності, але першочерговим у наданні повноцінної форми інформаційного забезпечення є процес отримання первинної інформації, що передбачає роботу з джерелами такої інформації

За своїм характером, кримінальна розвідка може бути загального характеру або спеціалізованою. Кримінальна розвідка загального характеру націлена на широкий спектр злочинних діянь, звичайно у сфері невеликих відомств або юрисдикцій. Спеціалізована кримінальна розвідка призначена для певного типу злочинної діяльності або об'єкту, як наркотики, промислове шпигунство або організована злочинність.

Кримінальна розвідка має тактичне і стратегічне застосування. *Тактична кримінальна розвідка* націлена на короткострокові задачі правоохоронних органів або на поточну справу, передба-

чаючи негайні дії – затримання, накладення арешту, вилучення. У свою чергу, *стратегічна кримінальна розвідка* застосовується для більш масштабних довгострокових проблем і цілей, зокрема, для виявлення крупних фігур злочинного світу або синдикатів, прогнозування зростання видів злочинної діяльності і встановлення пріоритетів діяльності правоохоронних органів.

Слід зазначити, що оперативні підрозділи, без сумніву відносяться до категорії великих і складних систем, що вимагають для нормального функціонування винятково великого обсягу інформації. При чому сама така інформація відрізняється високим ступенем складності і різноманіттям. Коли мова йде про сфери діяльності, об'єктами чи суб'єктами якої є складні системи, інформаційно-аналітичне забезпечення, в інтересах успішного вирішення поставлених задач, повинно бути виділене в самостійний вид діяльності і спрямоване на якісне забезпечення управління даною сферою діяльності. Це необхідно у зв'язку з різко зростаючим обсягом одержуваної й оброблюваної інформації, яка надходить та здобувається як з відкритих, так і з конфіденційних джерел, складним взаємозв'язком і взаємозалежністю між елементами системи і великою кількістю користувачів інформації, зацікавлених у різних її аспектах, формах систематизації й аналізу.

Значимість оптимально організованого інформаційно-аналітичного забезпечення полягає в тому, що воно сприяє прийняттю найбільш доцільних управлінських рішень на всіх рівнях, що є однією з головних умов підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів. Вважаємо, що під таким забезпеченням необхідно розуміти комплекс заходів, а саме: збирання, класифікацію, обробку, аналіз і використання (реалізацію) інформації, необхідної оперативним підрозділам для найбільш ефективного використання сил, засобів, заходів і форм з метою протидії злочинам. Кінцевою метою інформаційно-аналітичного забезпечення в будь-якій сфері є підготовка й обґрунтування варіантів рішень на різних рівнях управлінської структури

Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності починається з вивчення, аналізу та оцінки опе-

ративної обстановки, яка склалася. Оперативна обстановка, яка складається, являє собою комплекс взаємопов'язаних явищ і процесів, підпорядкованих об'єктивній причинно-наслідковій залежності та закономірному розвитку. За наявності результатів такого вивчення та аналізу здійснюється визначення цілей (тактичних та стратегічних). І лише потім, коли цілі визначені, починається етап планування.

Планування – це процес вибору рішень, необхідних для досягнення визначених цілей, це заздалегідь прийняте рішення про те, хто, що, коли і як буде робити; це процес підготовки на перспективу рішення про те, що, ким, як і коли повинно бути виконано. Залежно від проблем, які потребують вирішення, та мети, що має бути досягнутою, у практиці організації оперативно-розшукової діяльності застосовується стратегічне (перспективне), організаційно-оперативне та організаційно-тактичне планування. Під час планування слід враховувати оперативну ситуацію, наявні сили і засоби.

Збір (здобування) оперативно значущих відомостей здійснюється працівниками оперативних підрозділів безпосередньо, або за допомогою негласних працівників. На наш погляд, отримані відомості ще не є оперативно-розшуковою інформацією. Трансформація отриманих відомостей у оперативно-розшукову інформацію здійснюється після її аналізу та опрацювання, дослідження ступеню достовірності, «чистоти» джерел отримання тощо. Під час отримання первісних оперативно значущих відомостей можливим є уточнення або надання додаткових завдань, прийняття рішення про залучення нових сил та засобів тощо.

Отримані оперативно значущі відомості аналізуються, опрацьовуються (у тому числі із використанням інформаційно-аналітичних технологій) та трансформуються у нову, раніше невідому інформацію, яка певним чином оформлюється. Лише після належного оформлення результати надаються уповноваженим керівникам для ознайомлення, прийняття відповідних рішень та здійснення прогнозування можливого розвитку ситуації або встановлення певних тенденцій. Під прогнозуванням слід розуміти визначення ймовір-

них шляхів і результатів майбутнього розвитку явищ, процесів та подій, оцінки показників, що характеризують ці явища та процеси для порівняно віддаленого майбутнього.

В системі інформаційно-аналітичного забезпечення оперативних підрозділів за ознаками новизни і періодичності надходження необхідно розрізняти два види оперативно-розшукової інформації: первинні дані, тобто раніше невідома інформація, що становить оперативний інтерес; інформація, що перевірена, накопичена, врахована внаслідок здійснення оперативно-розшукових заходів і пристосована для використання в боротьбі зі злочинністю. Ці два види інформації, знаходячись у постійному взаємозв'язку, відображають послідовні етапи інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. Зважаючи на це, працівники оперативних підрозділів першочергово мають справу саме з первинною інформацією. Потім, після перевірки та надання уточнюючих цільових завдань, отримується більш конкретизована інформація, яка відповідно знову перевіряється і накопичується. Первинна інформація має накопичуватись завдяки попередній якісно проведеної аналітичній роботі. В подальшому ця первинна інформація сприяє здійсненню оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, в результаті яких отримується більш повна інформація, яка також підлягає аналізу. Отже, рух інформації у даному випадку є циклічним, а тому інформація має властивість часткового оновлення після кожного циклу.

Аналіз наукової літератури дозволяє класифікувати оперативно-розшукову інформацію наступним чином:

- за джерелом виникнення інформація може бути зовнішньою та внутрішньою. При цьому зовнішня інформація надходить безпосередньо під час здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, а внутрішня – є результатом проведеної аналітичної роботи;

- у залежності від середовища, яке вона характеризує: інформація, що характеризує об'єкти оперативно-розшукової діяльності; інформація про сили, засоби і заходи, що використовуються під час протидії злочинам і результати їхнього застосування;

- за ступенем обробки та аналізу: первинна; проміжна; кінцева;
- за функціональним призначенням: інформація, що характеризує об'єкти оперативної уваги; що забезпечує управління процесами протидії злочинам та удосконалення їх нормативно-правового регулювання; що визначає мету, завдання, основні напрями вдосконалення протидії злочинам;
- у залежності від кінцевого призначення: орієнтуюча; тактична; стратегічна; доказова;
- за формою існування: ідеальна (у свідомості людини); матеріальна (текстовий документ; магнітний носій; річ тощо);
- за тривалістю виникнення і опрацювання: оперативна; поточна; про минулі або майбутні події;
- за можливістю використання: одноразового або багаторазового використання;
- за обсягом фіксації: повністю або частково зафіксована;
- за етапом і способом отримання: первинна інформація про об'єкти оперативної уваги; інформація, отримана в процесі перевірки первинних відомостей; результати аналітичних висновків на основі цих видів інформації.

8.2. Використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем в оперативно-розшуковій діяльності

Інформація про злочини й правопорушення, а також про осіб, які їх вчиняють, накопичувалася в правоохоронних органах завжди. Навіть у ті часи, коли ще не існувало писемності, інформація про розбійників і шахраїв розносилася всюди. Добре відомі приклади таврування злочинців – одна з перших спроб поставити їх на облік. З розвитком цивілізації картотеки злочинців стали обов'язковим атрибутом поліції будь-якої країни. Так, колишній директор ФБР Едвард Гувер створив механічну систему картоечної обробки інформації. Він запропонував вносити дані про злочинців до спеціальних карток, на яких, крім анкетних даних, вказувалися відповіді на численні питання про злочинну «спеціалізацію» кожної особи. Позитивна відповідь фіксувалася шляхом

перфорації відповідного поля картки. В разі необхідності відбору підозрюваних за сукупністю певних ознак крізь отвори, що вказують на відповідні ознаки, проходили металеві спиці, і в такий спосіб відбиралися потрібні підозрювані.

Значення відомостей, що містяться в картотеках поліції, розвідок і інших спецслужб, неможливо переоцінити. Навіть у самих сприятливих ситуаціях для прийняття будь-якого рішення необхідно засновувати свої висновки на знаннях, а не на припущеннях, тим більше, робити які-небудь прогнози неможливо без опори, якщо не спиратися на вже наявний досвід. Підтвердженням цієї теорії служить саме існування такої міжнародної організації як Інтерпол, у штаті якої немає жодного детектива у звичайному розумінні слова. І, проте, Інтерпол проводить свої блискучі операції по всьому світу. Основу його діяльності становлять інформаційно-аналітичні центри, що постійно накопичують і обробляють величезні масиви інформації.

З появою комп'ютерів паперові картки поступово відійшли в минуле. Усвідомивши, що машина виконує пошук даних значно швидше людини, правоохоронні органи в усьому світі почали переводити свої архіви в електронні бази даних. Однак на першому ж етапі використання ЕОМ у процесі обробки даних картотек поліцейські всіх країн разом стикнулися з певними проблемами. Пошук в електронних картотеках виявився хоча й дуже швидким, але найчастіше набагато менш ефективним, ніж традиційне перегортання архівних справ і вивчення звичайної картотеки.

Коли ж перша хвиля обурення минула, «світлі голови» в спецслужбах зрозуміли, що причиною невдачі став традиційний підхід до обробки інформації. Інакше кажучи, люди вирішили звалити на ЕОМ завдання сортування неструктурованих даних, набраних як заманеться, що при загальній нерозвиненості програмних засобів пошуку й обумовило низьку ефективність застосування комп'ютерів.

У сучасних умовах, коли обсяги оперативної інформації збільшуються і різко зростають потреби в ній, великого значення для працівників оперативних підрозділів правоохоронних органів набуває діяльність з якісного наповнення сучасних автоматизованих

інформаційних систем і використання наявної оперативно-розшукової інформації. Для успішного виконання своїх функціональних обов'язків оперативні працівники мають розуміти сутність оперативно-розшукової інформації; її властивості та правову природу; роль у функціонуванні системи ОРД як детермінанти останньої; умови й прийоми забезпечення реалізації оперативно-розшукової інформації, правову основу цього процесу; питання підготовчого й основного етапів ефективного застосування інформації у вирішенні завдань, що стоять перед ними.

Сучасне інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів потребує необхідної, тобто достовірної й достатньої інформації, чіткої організації інформаційних зв'язків, а також використання інтегрованих автоматизованих інформаційних систем. Створення та впровадження інтегрованих інформаційно-аналітичних систем – переводить ОРД на сучасну високотехнологічну основу. Для ефективного функціонування інтегрована інформаційно-аналітична система має обробляти дані та видавати за запитом будь-які дані, введені раніше до системи, що мають бути доступними всім санкціонованим користувачам, а також у випадку необхідності, за наявності відповідного доступу, корегувати їх та використовувати будь-коли.

Відповідно до п. 18 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, мають право створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи. Чинний Закон України «Про Національну поліцію» у ст. 25 закріплює, що Національна поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень. При цьому, Національна поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

- 1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ;
- 2) користується базами (банкми) даних Міністерства внутрішніх справ та інших державних органів;
- 3) здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;

4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими державними органами України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

Національна поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) Національної поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень. Діяльність Національної поліції, пов'язана із захистом і обробкою персональних даних, здійснюється на підставах, визначених Конституцією України, Законом України «Про захист персональних даних» та іншими законами України.

Автоматизована інформаційна система – це взаємопов'язана сукупність даних, обладнання, програмних засобів, персоналу, стандартних процедур, які призначені для збору, обробки, розподілу, зберігання, представлення інформації відповідно до вимог, які впливають з цілей організації. Поліція наповнює та підтримує в актуальному стані наступні бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, стосовно:

- 1) осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу;
- 2) виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, рух кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду;
- 3) розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;
- 4) розшуку безвісно зниклих;
- 5) установлення особи невідомих трупів та людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком;
- 6) зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи громадській безпеці, надзвичайних подій;
- 7) осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень

(адміністративного затримання; затримання згідно з дорученнями органів правопорядку; затримання осіб органами досудового розслідування; адміністративний арешт, домашній арешт);

8) осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, провадження у справах за якими здійснюється поліцією;

9) зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили, та результати розгляду цих правопорушень у судах;

10) іноземців та осіб без громадянства, затриманих поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні;

11) викрадених номерних речей, цінностей та іншого майна, які мають характерні ознаки для ідентифікації, або речей, пов'язаних із учиненням правопорушень, відповідно до заяв громадян;

12) викрадених (втрачених) документів за зверненням громадян;

13) знайдених, вилучених предметів і речей, у тому числі заборонених або обмежених в обороті, а також документів з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери;

14) викрадених транспортних засобів, які розшукуються у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлених безгосподарних транспортних засобів, а також викрадених, утрачених номерних знаків;

15) виданих дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху та дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів;

16) зброї, що перебуває у володінні та користуванні фізичних і юридичних осіб, яким надано дозвіл на придбання, зберігання, носіння, перевезення зброї;

17) викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої зброї із числа тієї, що незаконно зберігалася;

18) бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону.

Під час наповнення баз (банків) даних Національна поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК).

Національна поліція має безпосередній оперативний доступ до інформації та інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ. Національна поліція також має безпосередній оперативний доступ до таких баз (банків):

Державного реєстру фізичних осіб-платників податків;

Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів;

Єдиного реєстру громадських формувань;

Єдиного державного демографічного реєстру;

Державного реєстру актів цивільного стану громадян;

Єдиного реєстру нотаріусів;

Єдиного реєстру довіреностей;

Державного реєстру обтяжень рухомого майна;

Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;

Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення;

Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство;

Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень;

Державного реєстру речових прав на нерухоме майно;

Єдиного реєстру досудових розслідувань;

Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності;

Єдиного державного реєстру судових рішень;

Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;

Державного реєстру виборців;

Реєстру позичальників;

Державного реєстру документів дозвільного характеру;

Єдиного ліцензійного реєстру.

Разом із тим, слід зазначити, що Національна поліція має безпосередній оперативний доступ до вказаних баз (банків) даних, через службу інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ. Національна поліція вживає всіх заходів, спрямованих на недопущення будь-яких порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації. Поліцейські несуть персональну

дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинені ними діяння, що призвели до порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації. Міністерство внутрішніх справ у межах компетенції здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів під час формування та користування поліцейськими інформаційними базами (банками) даних.

В Національній поліції для систематизації матеріалів, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності, створюються відповідні оперативні обліки. Оперативні обліки визначаються як система реєстрації, накопичення, класифікації, зберігання та використання даних про осіб, предмети, події за їх прикметами та ознаками, призначена для ефективного забезпечення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів, яка складається з автоматизованих інформаційно-пошукових систем, картотек, оперативно-розшукових справ, справ контрольно-наглядового провадження та інших документів оперативно-розшукового та довідкового призначення. До оперативних обліків належать оперативно-розшукові, оперативно-профілактичні та оперативно-довідкові.

Для інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції функціонує АІС «ОПІОН», яка має два рівня – регіональний (обласний) і центральний. На регіональному рівні управліннями інформаційних технологій здійснюється збір, оброблення, зберігання інформації та її використання для інформаційно-аналітичного забезпечення роботи оперативних підрозділів. У свою чергу, на центральному рівні Департамент інформаційних технологій накопичує інформацію обласних рівнів і ту, що надходить з оперативних підрозділів.

В експертно-криміналістичних підрозділах, відділах, відділеннях, секторах ведуться ручні або автоматизовані картотеки: фотознімків (колекцій) відбитків пальців рук, слідів взуття, транспортних засобів, знарядь учинення злочинів, мікрочасток, вилучених з місць подій; гільз, куль, набойів, підроблених грошових

знаків, документів, медичних рецептів на наркотичні та сильнодіючі лікарські препарати тощо.

Серед інформаційно-пошукових систем, які найчастіше використовують працівники оперативних підрозділів Національної поліції, необхідно також виділити АПС «АРМОР» (рос. – Автоматизированное Рабочее Место Оперативного Работника). Вказана автоматизована інформаційно-пошукова система Міністерства внутрішніх справ України була розроблена фахівцями УМВСУ в Луганській області та прийнята за базову у всіх обласних управліннях МВС України з 2003 року. На сьогоднішній день система «АРМОР» поєднала у собі більше п'ятидесяти автоматизованих підсистем. До підсистем АПС «АРМОР» зокрема відносяться:

- АІС «Адреса»;
- АІС «Адмінпрактика»;
- АІС «Документ»;
- АІС «Розшук»;
- АІС «Розшук-СНД»;
- АІС «Розшук-Україна»;
- АІС «Запити»;
- АІС «Фото»;
- АІС «Сонда» (дактилокарти);
- АІС «Юридичні особи»;
- АІС «Угон»;
- АІС «Мігрант»;
- АІС «Злочин»;
- АІС «Загублені документи» тощо.

Крім того, лише автоматизований облік осіб, що потрапили у поле зору поліції, зараз нараховує більше п'ятидесяти категорій – «БОМЖ», «Раніше засуджений», «Власник зброї», «Наркоман», «Проститутка», «Дезертир», «Організатор злочинної групи», «Учасник злочинної групи», «Неповнолітній» тощо.

З метою інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції в Департаменті інформаційних технологій МВС України функціонує Інтегрована інформаційно-пошукова система. Вона

створена з метою об'єднання існуючих в інформаційних підсистемах в єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання та підтримки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ, суттєве зміцнення їх спроможності протидії та профілактиці злочинності

Інтегрована інформаційно-пошукова система у своїй структурі містить такі інформаційні підсистеми:

- *ІІІ «Факт»* – база даних, у якій обліковуються відомості про події, кримінальні та адміністративні правопорушення, надзвичайні події, викладені в заявах (повідомлення, рапорти), що зареєстровані в чергових частинах Національної поліції;

- *ІІІ «Доставлені»* – база даних, у якій обліковуються особи, затримані і доставлені до органу Національної поліції для встановлення їх особи та з'ясування обставин учиненого правопорушення;

- *ІІІ «Особа»* – база даних, у якій обліковуються особи, які вчиняють протиправні діяння, становлять групу ризику, стосовно яких здійснюється профілактична робота;

- *ІІІ «Угон»* – база даних, у якій обліковуються відомості про транспортні засоби (автомобілі, мотоцикли, мопеди, плавзасоби), які розшуковуються органами Національної поліції;

- *ІІІ «Розшук» та «Пізнання»* – бази даних, у яких обліковуються особи, що переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді та суду; засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, які ухиляються від відбуття кримінального покарання; безвісти зниклі особи; невідомі трупи; невідомі хворі та діти, які не можуть повідомити інформацію про себе; особи, які переховуються від правоохоронних органів інших країн, країн-членів Інтерполу;

- *ІІІ «Річ»* – база обліку речей, викрадених, вилучених у громадян (належність яких не встановлена) з ознаками підроблення, заборонених або обмежених у цивільному обігу, знайдених або вилучених з камер схову вокзалів, портів, аеропортів та зданих до органів Національної поліції. База даних «Річ» складається з

підсистем «Номерна річ», «Антикваріат»;

- *ІІІ «Зареєстрована зброя»* – база даних, що містить інформацію про вогнепальну та холодну зброю, яка зареєстрована та легально використовується фізичними та юридичними особами;

- *ІІІ «Кримінальна зброя»* – база відомостей про зброю, викрадену, утрачену, знайдену, здану до органів Національної поліції, вилучену працівниками Національної поліції з числа тієї, що незаконно зберігалася, незалежно від її технічного стану, що має індивідуальні заводські (фабричні) номери або номери деталей;

- *ІІІ «Адміністративне правопорушення»* – база даних, у якій обліковуються відомості про зареєстровані в органах Національної поліції адміністративні правопорушення, за матеріалами яких уповноваженими на те працівниками складено протоколи про адміністративні правопорушення. Крім того, в *ІІІ «Адміністративне правопорушення»* обліковуються відомості про притягнення окремих осіб до відповідальності у зв'язку з учиненням ними кримінальних правопорушень, правову кваліфікацію таких порушень та орган досудового розслідування, яким здійснюється кримінальне провадження;

- *ІІІ «Мігрант»* – база даних, у якій обліковується інформація про осіб, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон, про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

- *ІІІ «Корупція»* – база даних, у якій обліковуються відомості про зареєстровані корупційні правопорушення, за матеріалами яких складено протоколи про вчинення корупційних правопорушень, та осіб, які вчинили ці правопорушення, рішеннями судів притягнуто до відповідальності за корупційні правопорушення.

Серед об'єктивних переваг означеної системи слід виділити: об'єднання в єдину інтегровану систему різноманітних блоків даних, які забезпечували інформацією окремі напрями оперативно-службової діяльності Національної поліції; автоматизоване оновлення баз даних після введення нової інформації до системи; можливість дистанційного доступу до інформації користувачів; автоматизація аналітичної роботи (здатність системи самостійно

аналізувати окремі факти та видавати результат у вигляді аналітичних рекомендацій); спрощення інформаційної взаємодії різноманітних структурних підрозділів Національної поліції та економія часу на отримання інформації.

Необхідно зосередити увагу й на можливості отримання первинної оперативно-розшукової інформації безпосередньо працівникам підрозділів карного розшуку з відкритих інформаційних джерел, зокрема у мережі Інтернет. Така інформація може міститися у чисельних соціальних мережах – «ВКонтакте», «Однокласники», «Facebook», «Instagram» тощо. Користувачі означених соціальних мереж (у тому числі й особи, причетні до вчинення злочинів) можуть завантажувати на власні сторінки різноманітні матеріали (фото, відео), що свідчать про їх протиправні діяння. Крім цього, на сторінках може висвітлюватися інформація щодо місцезнаходження осіб та речей, що відображені на завантажених матеріалах.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте поняття оперативно-розшукової інформації?
2. Надайте визначення інформаційно-аналітичному забезпеченню оперативно-розшукової діяльності.
3. Що є джерелами оперативно-розшукової інформації?
4. За якими критеріями класифікується оперативно-розшукова інформація?
5. Які основні вимоги висуваються до оперативно-розшукової інформації?
6. Що розуміють під кримінальною розвідкою?
7. Що таке оперативні обліки?
8. Які об'єкти обліковуються у АПС «АРМОР»?

ТЕМА 9.

КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД ЗА
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Реалізація конституційних положень, що проголошують Україну як демократичну, соціальну і правову державу, неможлива без усебічного зміцнення законності й правопорядку, забезпечення прав і свобод громадян. У системі правоохоронних органів України відбуваються серйозні зміни, вдосконалюється їх структура, оновлюється правова база, покращується система підготовки кадрів, зміцнюється матеріально-технічна база, корегуються стратегія і тактика протидії злочинності. Суспільство і державу цікавить не тільки результат діяльності правоохоронних органів, а й те, як цей результат досягається. Особливої актуальності це питання набуває у сфері ОРД, яка посідає важливе місце серед державно-правових форм діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності. Разом із тим за своєю природою вона передбачає використання спеціальних, переважно негласних сил, засобів і методів, а також не тільки примусових, але й запобіж-

них заходів, що майже завжди обмежує права громадян та інших суб'єктів, до яких ці заходи вживаються. До того ж ОРД із різних причин більшою чи меншою мірою стосується значної кількості громадян, які проти своєї волі або випадково (спільне проживання, відносини по роботі тощо) можуть бути пов'язані з особами, що вчинили кримінальне правопорушення. У зв'язку з цим порушення законності або службової дисципліни в діяльності оперативних працівників може призвести до небажаних наслідків і вплинути на авторитет правоохоронних органів. Не випадково сучасна юридична наука і практика приділяють максимальну увагу забезпеченню прав і свобод людини на всіх рівнях і за допомогою різноманітних засобів. Особливе значення у цьому мають контроль та нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю.

9.1. Судовий та відомчий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю

Оперативно-розшукова діяльність, якій властиві специфічні таємні форми і методи, з одного боку, є одним з дієвих та ефективних засобів боротьби зі злочинністю, а з іншого боку, за відсутності належного контролю за її здійсненням, – одним із небезпечних засобів порушення прав та свободи людини і громадянина. Тому сполучення різних форм контролю: судового, відомчого та прокурорського нагляду за законністю її здійснення, є запорукою забезпечення прав та свобод осіб, які потрапляють до її сфери.

Специфіка контрольної діяльності зумовлена її важливою соціальною роллю і поєднує в собі елементи правозастосовної, правоохоронної та управлінської діяльності, а саме:

а) правоохоронна діяльність спрямована на припинення протиправних дій осіб і притягнення їх до відповідальності, а також передбачає вплив на порушників законодавства;

б) правозастосовна діяльність передбачає кваліфікований нагляд за тим, щоб реальна, фактична діяльність державних органів, їх посадових осіб відповідала тому, що встановлено законом, максимально забезпечувала права і свободи громадян;

в) управлінська сутність контрольної діяльності проявляється у правових актах контрольних органів, службових документах.

Судовий контроль є способом забезпечення прав і законних інтересів громадянина, складовою правосуддя і здійснюється в рамках діяльності суду. Зміст судового контролю залежить від вирішення завдань, що стоять перед державою. Судовий контроль – це самостійна правова форма здійснення судової влади. При здійсненні судового контролю встановлюється один основний факт – чи є законною дія (бездіяльність) або акт відповідного органу, посадової особи.

Судовий контроль у сфері оперативно-розшукової діяльності може розглядатися як напрям діяльності суду, що здійснюється шляхом реалізації повноважень щодо перевірки законності й обґрунтованості здійснення оперативно-розшукової діяльності, завданням якої є захист прав, свобод і законних інтересів громадян.

Оскільки сфера здійснення судового контролю останнім часом охоплює практично всі аспекти суспільного життя, формування державної й публічної влади, соціального й державного управління, судовий контроль можна та необхідно розглядати як специфічну правову форму здійснення державно-владних повноважень, яка має своє соціальне покликання й функціональне значення. Саме тому необхідно вказати, що судовий контроль здійснюється як у сфері оперативно-розшукової діяльності, так і на досудовому розслідуванні. Це надає можливість визначити, що судовий контроль за дотриманням конституційних прав громадян в оперативно-розшуковій діяльності є одним із напрямків судового контролю як самостійної функції судової влади.

В теорії ОРД існують і інші визначення судового контролю у сфері оперативно-розшукової діяльності – це напрямок самостійної функції суду, що здійснюється через систему передбачених законом засобів, спрямованих на реалізацію конституційних функцій судової влади, з метою недопущення незаконного та необґрунтованого обмеження прав та свобод особи у сфері оперативно-розшукової діяльності, відновлення цих прав та свобод або можливої їх компенсації засобами права.

Судовий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю, як складова частина судового контролю у кримінальному судочинстві загалом, являє собою самостійну процесуальну діяльність суду, покликану сприяти реалізації інституту судового захисту прав і свобод особи, залученої до оперативно-розшукової діяльності.

Судовому контролю у сфері оперативно-розшукової діяльності, що відповідає нормами міжнародного права в галузі прав людини і громадянина, відводиться провідне місце, оскільки він має низку переваг над прокурорським наглядом і відомчим контролем, що полягають у тім, що статус судді і суду та їхні функції не пов'язані з якістю оперативно-розшукової діяльності, не припускають відповідальності судді і суду за виявлення та розкриття злочинів. Судова влада відокремлена від виконавчої влади, а судова процедура надання судового дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права та свободи людини і громадянина, з її елементами змагальності, спроможна більш ефективно їх забезпечувати.

Згідно з міжнародними правовими актами права людини на свободу, особисту недоторканість, таємницю приватного життя, телефонних переговорів та поштово-телеграфної кореспонденції є непорушними. Разом з тим міжнародні праві акти та Європейський суд з прав людини, за умов забезпечення належної процедури захисту таких прав у судовому порядку, допускає їх обмеження для забезпечення безпеки суспільства та держави від злочинних посягань. Виходячи зі ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Контроль за обмеженням прав громадян на свободу, особисту недоторканість, таємницю приватного життя, телефонних переговорів та поштово-телеграфної кореспонденції, передбачених статтями 29, 30, 31 віднесено до компетенції суду. Обмеження вказаних прав можливі лише на підставі рішення суду та у випадках, передбачених законом.

У структурі судового контролю за законністю проведення оперативно-розшукових заходів чільне місце відводиться об'єкту

і предмету, оскільки вони обумовлюють його межі, визначають компетенцію суду в цій сфері, впливають на ефективність ОРД в боротьбі зі злочинністю та захист прав і свобод людини і громадянина. Об'єкт судового контролю за законністю проведення оперативно-розшукових заходів – це те, що протистоїть суб'єкту контролю, і те, на що спрямована його предметно-практична й пізнавальна діяльність. Судовому контролю протистоїть не оперативно-розшуковий підрозділ чи оперативний співробітник, а їх діяльність, що співвідноситься із законом – законність проведення оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права та свободи людини і громадянина.

Поняття предмету судового контролю за законністю проведення оперативно-розшукових заходів слід використовувати як таке, що конкретизує об'єкт за необхідності виокремлення тих дій і активів, законність яких оцінюється в ході здійснення судового контролю. Засади судового контролю за законністю проведення оперативно-розшукових заходів визначаються законодавчими та відомчими правовими актами.

На теперішній час, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», більшість оперативно-розшукових заходів здійснюється в порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України – за дозволом слідчого судді. Такий дозвіл надають слідчі судді Апеляційних судів областей. Вирішуючи питання про прийняття до розгляду подань про дачу дозволу на тимчасове обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, під час проведення оперативно-розшукової діяльності суди мають вимагати, щоб ці подання відповідали вимогам закону. Суддя перевіряє підписи повноважених службових осіб, погодження у визначених законом випадках з прокурором, вивчає матеріали оперативно-розшукової справи, за необхідності вислуховує суб'єкта внесення подання і виносить умотивовану постанову про задоволення подання або відмову в такому задоволенні. Обсяги надання матеріалів справи при розгляді подань про дачу дозволу на тимчасове обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина визначаються суддею. При розгляді подань суди звер-

тають особливу увагу на строки, протягом яких планується обмежити права людини. У будь-якому разі ці строки не можуть перевищувати строки ведення конкретної оперативно-розшукової справи.

Під час вивчення оперативно-розшукової справи, суддя переконується у наявності постанови про заведення оперативно-розшукової справи щодо конкретної особи, стосовно якої плануються заходи; наявності оперативних даних про те, що особа вчинила чи планує вчинити тяжкий або особливо тяжкий злочин (злочини); відповідність подання матеріалам та строкам оперативно-розшукової справи; законність заведення оперативно-розшукової справи. Дозвіл слідчого судді про надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права та свободи людини підписується слідчим суддею, скріплюється гербовою печаткою і оформляється за правилами таємного діловодства.

Відомчий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю – це діяльність уповноважених органів, підрозділів та їх посадових осіб, що реалізується у межах визначених законом та відомчими нормативними актами їх повноважень, яка протікає шляхом використання таких прийомів і способів, як аналіз, огляд, обстеження, спостереження, перевірка та інспектування, спрямованих на пошук і збір інформації про діяльність підконтрольних суб'єктів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, з метою виявлення допущених відхилень розшукової діяльності від встановлених вимог та причин і протиріч між реальним положенням справ та заданою моделлю кінцевого результату. Об'єктом відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю є діяльність як зазначених суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, так і діяльність тих підконтрольних підрозділів та їх посадових осіб, які сприяють її здійсненню. Метою відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю є забезпечення ефективного й законного здійснення її завдань, визначених законодавством та відомчими правовими актами, підконтрольними суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

Основними завданнями відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю є:

- своєчасне запобігання порушенням закону і відомчих нормативних актів та виявлення недоліків організаційного і тактичного характеру у діяльності оперативних підрозділів та їх посадових осіб, які безпосередньо здійснюють оперативно-розшукову діяльність;
- забезпечення конспірації та безпеки громадян, що співпрацюють з оперативно-розшуковими підрозділами на конфіденційній основі;
- своєчасне та адекватне застосування форм та методів оперативно-розшукової діяльності в організаційно-тактичних аспектах;
- забезпечення єдності рішень посадових осіб, які сприяють здійсненню оперативно-розшукової діяльності;
- визначення способів усунення зазначених недоліків;
- розробка заходів щодо підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності, та суб'єктів, що здійснюють її обліково-довідкове, інформаційно-аналітичне, інспекторське, кадрове та матеріально-технічне забезпечення.

Документальна форма відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю заснована на вивченні різноманітних документів оперативно-службової діяльності – довідок, звітів, справ оперативного обліку, тобто всього, що характеризує оперативно-розшукову діяльність, її процес та результат. Документальний контроль має доповнюватися реальним станом справ, оскільки прискорює здійснення перевірки, підвищує її об'єктивність, дозволяє негайно ознайомитися з новими матеріалами, надає безпосередню допомогу в усуненні виявлених недоліків в оперативно-розшуковій діяльності.

Безпосередня форма відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю охоплює:

- безпосереднє ознайомлення керівника з роботою оперативного підрозділу та його конкретних працівників (вивчення оперативно-розшукових справ та інших матеріалів, що характеризують роботу оперативного підрозділу та його конкретних працівників тощо);
- заслуховування конкретних оперативних працівників про здійснення ними оперативно-розшукової діяльності у ході оперативно-службових нарад та ін.

Залежно від того, на якій стадії управлінської діяльності проводиться перевірка – до чи після прийняття й реалізації управлінського рішення, розрізняють такі види контролю: попередній, поточний і подальший контроль.

Попередній контроль за оперативно-розшуковою діяльністю здійснюється під час підготовки різноманітних рішень, що вимагають затвердження керівництвом, наприклад, планів роботи оперативних підрозділів, які вивчає й затверджує керівництво. Це дозволяє призупинити реалізацію несвоєчасного або недостатньо обґрунтованого рішення. В процесі попереднього контролю керівник з'ясовує стан справ в оперативному підрозділі та перевіряє: оперативно-службові документи, що подаються на затвердження; обґрунтованість заведення оперативно-розшукових справ; законність та доцільність рішень, що приймаються оперативними працівниками на стадії планування та підготовки оперативно-розшукових заходів; прогнозування їх результатів та ін.

Поточний контроль за оперативно-розшуковою діяльністю є головним елементом організаторської роботи керівників усіх ланок. Його здійснюють постійно під час виконання управлінських рішень. В наслідок такого контролю, корегуються управлінські рішення. Не порушуючи режиму роботи, цей вид контролю дозволяє усунути недоліки в діяльності оперативних підрозділів і конкретних виконавців (порушення законності, принципів конспірації, режиму таємності тощо). У ході здійснення цього контролю керівником вивчаються оперативно-службові документи, що складаються в ході проведення конкретних оперативно-розшукових заходів, своєчасність та обґрунтованість їх оформлення; контролюються законність, терміни та повнота проведення заходів; перевіряються дієвість заходів, забезпечення конспірації, правомірність використання технічних засобів тощо.

Подальший контроль проводиться вже після виконання прийнятих управлінських рішень в ОРД. Він дозволяє досить повно вивчити діяльність системи управління.

9.2. Прокурорський нагляд за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності

Відповідно до Конституції України та Законів України «Про прокуратуру» та «Про оперативно-розшукову діяльність» на Прокуратуру України покладено нагляд за додержанням законів органами, які ведуть оперативно-розшукову діяльність. Прокурорський нагляд має свою специфіку, визначену Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а з організаційних питань – наказом Генерального прокурора України від 3 грудня 2012 року № 4/1 «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність».

Прокурорський нагляд за додержання законів органами, їх структурними підрозділами та їх уповноваженими посадовими особами, які її здійснюють оперативно-розшукову діяльність, спрямований на:

- виконання піднаглядовими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності обов'язків з попередження, своєчасного виявлення та припинення кримінальних правопорушень;
- розшук осіб, що зникли безвісти, а також осіб, що переховуються від слідства, слідчого судді, прокурора чи ухиляються від кримінального покарання;
- належне документування результатів оперативно-розшукової діяльності і використання їх у кримінальному провадженні;
- дотримання законності при здійсненні оперативно-розшукових заходів.

Об'єктом прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є правові відносини, які виникають у зв'язку з точним виконанням законів уповноваженими її суб'єктами (органами, їх структурними підрозділами, а також уповноваженими працівниками цих органів та підрозділів). Предметом прокурорського нагляду у сфері оперативно-розшукової діяльності є додержання законів органами та їх підрозділами і уповноваженими посадовими особами, які її

здійснюють. Предмет прокурорського нагляду у сфері оперативно-розшукової діяльності конкретизується у наказах Генерального прокурора України. Таким предметом є:

- підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, заведення оперативно-розшукових справ;
- наявність повноважень у осіб, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;
- відповідність оперативно-розшукових заходів цілям і завданням оперативно-розшукової діяльності, а також неприпустимість застосування технічних засобів, психотропних, хімічних та інших речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу;
- дотримання встановлених законодавством умов і порядку проведення оперативно-розшукових заходів, а також залучення громадян до їх здійснення на конфіденційній основі та засадах добровільності;
- застосування окремих обмежень прав і свобод людини, обґрунтованості подань до суду про надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів;
- продовження, припинення та закриття оперативно-розшукових справ, поновлення строків ведення, а також використання результатів оперативно-розшукової діяльності;
- відповідність закону відомчих наказів, інструкцій, розпоряджень та інших правових актів з питань проведення оперативно-розшукової діяльності.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності здійснюється Генеральним прокурором України, його заступниками, керівниками регіональних прокуратур, їх першими заступниками та заступниками, а також уповноваженими наказом Генерального прокурора України прокурорами Генеральної прокуратури України та уповноваженими наказом керівника регіональної прокуратури прокурорами відповідних регіональних прокуратур.

Керівник місцевої прокуратури, а також уповноважені його

наказом прокурори відповідної місцевої прокуратури здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів.

Прокурор в межах своєї компетенції:

1) безперешкодно входить в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

2) вимагає для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;

3) доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;

4) дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення злочинів, про розшук осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні;

5) дає згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;

6) отримує пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

7) перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

8) скасовує незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності чи про інші рішення, що суперечать закону;

9) вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності і щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

10) опротестовує незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів. Принесення протесту зупиняє проведення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які дано судом.

Відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також форми, методи і засоби розвідувальної діяльності та організаційно-штатна структура розвідувальних органів до предмета прокурорського нагляду не належать.

Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, реалізується у формі правовідносин, обов'язковим суб'єктом яких завжди є прокурор. Усі форми прокурорського нагляду у сфері оперативно-розшукової діяльності класифікують на такі:

- а) виявлення порушень закону;
- б) усунення порушень закону;
- в) попередження порушень закону.

Основними критеріями оцінки ефективності прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності є:

- додержання прав людини і громадянина;
- своєчасність реагування на порушення законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає зміст судового контролю за оперативно-розшуковою діяльністю?
2. Що входить в поняття прокурорського нагляду в сфері оперативно-розшукової діяльності?
3. Які існують методи прокурорського нагляду за додержанням законності в сфері оперативно-розшукової діяльності?
4. Які організаційні форми відомчого контролю використовуються у сфері оперативно-розшукової діяльності?

ПЕРЕЛІК ТЕМ РЕФЕРАТІВ

1. Оперативно-розшукова діяльність: поняття, завдання, правова основа.
2. Історичні аспекти становлення оперативно-розшукової діяльності.
3. Принципи оперативно-розшукової діяльності.
4. Конституція України як правова основа оперативно-розшукової діяльності.
5. Міжнародно-правові акти як правова основа оперативно-розшукової діяльності.
6. Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.
7. Права та обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.
8. Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності.
9. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.
10. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності.
11. Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності.
12. Строки ведення та закриття оперативно-розшукових справ.
13. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності.
14. Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності
15. Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.
16. Соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів.
17. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії.
18. Судовий контроль у сфері ОРД.
19. Відомчий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю.
20. Прокурорський нагляд у сфері оперативно-розшукової діяльності.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття оперативно-розшукової діяльності.
2. Завдання оперативно-розшукової діяльності.
3. Історичні аспекти становлення оперативно-розшукової діяльності.
4. Об'єкт, предмет та методи теорії оперативно-розшукової діяльності.
5. Міждисциплінарні зв'язки теорії оперативно-розшукової діяльності.
6. Принципи оперативно-розшукової діяльності.
7. Конституційні принципи оперативно-розшукової діяльності.
8. Загальні принципи оперативно-розшукової діяльності.
9. Спеціальні принципи оперативно-розшукової діяльності.
10. Правова основа оперативно-розшукової діяльності.
11. Конституція України як правова основа оперативно-розшукової діяльності.
12. Міжнародно-правові акти як правова основа оперативно-розшукової діяльності.
13. Закон України «Про Національну поліцію». Завдання та функції Національної поліції.
14. Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

15. Структура кримінальної поліції України.
16. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.
17. Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.
18. Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності.
19. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.
20. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності.
21. Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності.
22. Строки ведення оперативно-розшукових справ.
23. Закриття оперативно-розшукових справ
24. Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності
25. Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.
26. Соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів.
27. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії.
28. Судовий контроль у сфері ОРД.
29. Відомчий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю.
30. Прокурорський нагляд у сфері оперативно-розшукової діяльності.
31. Негласні слідчі (розшукові) дії та їх відмінність від оперативно-розшукових заходів.
32. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності.
33. Поняття оперативно-розшукової інформації.
34. Оперативні обліки: поняття та види.
35. Взаємодія в оперативно-розшуковій діяльності.
36. Види слідчо-оперативних груп.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

№ 1.

1. До завдань оперативно-розшукової діяльності відноситься:

- А) Розкриття злочинів;
- В) Проведення слідчих, процесуальних дій;
- С) Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;
- Д) Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена законодавством України.

2. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності можуть міститися:

- А) У вказівках прокурора;
- В) У матеріалах перевірок органів державного контролю;
- С) У наказах і розпорядженнях керівників міністерств і відомств;
- Д) У постановах Кабінету Міністрів України.

3. За відсутності підстав, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів:

- А) Дозволяється прокурору у випадках, передбачених законом;
- В) Дозволяється керівнику оперативного підрозділу у випадках, передбачених законом;
- С) Забороняється;
- Д) Дозволяється слідчому судді за клопотанням керівника оперативного підрозділу.

4. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність передбачено у:

- А) У Кримінальному процесуальному кодексі України;
- В) У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

- С) У постановах Кабінету Міністрів України;
- Д) У наказах і розпорядженнях керівників міністерств і відомств, у структурі яких знаходяться оперативні підрозділи.

5. Заведення оперативно-розшукової справи оформлюється:

- А) Рапортом, на якому начальником відповідного підрозділу накладається резолюція щодо можливості проведення оперативно-розшукових заходів;
- В) Постановою, яка погоджується начальником відповідного оперативного підрозділу;
- С) Постановою, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника відповідного органу;
- Д) Довідкою, яка доповідається начальнику або уповноваженому заступнику начальника відповідного органу.

6. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів:

- А) Дозволяється у випадках перевірки інформації про готування до вчинення або вчинення злочинів невеликої або середньої тяжкості;
- В) Забороняється у будь-якому випадку;
- С) Забороняється, крім випадку перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, а також до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках;
- Д) Забороняється, крім випадку перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до роботи з психотропними, хімічними та іншими речовинами, що завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

7. На особу, яка переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання:

- А) Ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа;
- В) Ведеться декілька оперативно-розшукових справ залежно від кількості злочинів, у вчиненні яких підозрюється (обвинувачується) особа;

С) Ведуться окремі оперативно-розшукові справи на кожній стадії кримінального провадження;

Д) Оперативно-розшукова справа не заводиться, оскільки щодо неї вже розпочате кримінальне провадження.

8. Протягом якого часу прокурор письмово повідомляється про заведення оперативно-розшукової справи:

А) Протягом доби;

В) Протягом трьох діб;

С) Протягом десяти діб;

Д) Законом не передбачено обов'язкове повідомлення прокурора про заведення оперативно-розшукової справи.

9. У разі, якщо причетність особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, відповідні органи зобов'язані:

А) Повідомити про це особу, щодо якої проводились такі заходи;

В) Притягнути до передбаченої законом відповідальності посадових осіб, причетних до прийняття рішення про проведення таких заходів;

Д) Невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі;

С) Повідомити про це особу, щодо якої проводились такі заходи, роз'яснивши встановлений законом порядок поновлення порушених прав та відшкодування заподіяних матеріальних і моральних збитків.

10. Відповідно до Закону після закриття оперативно-розшукової справи її знищення:

А) Проводиться протягом одного місяця;

В) Проводиться протягом трьох місяців;

С) Проводиться після завершення прокурором перевірки додержання законів під час оперативно-розшукової діяльності у цій справі;

Д) Проводиться після погодження з керівником оперативного підрозділу вищого рівня.

№ 2.

1. Відповідно до Закону громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності:

- A) Письмове повідомлення про підстави проведення оперативно-розшукових заходів щодо них;
- B) Письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії;
- C) Копії документів та інших відомостей, що стали підставою для проведення оперативно-розшукових заходів щодо них;
- D) Письмове повідомлення про факти проведення оперативно-розшукових заходів щодо них та їх результати.

2. Оприлюднювати або надавати інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності:

- A) Забороняється;
- B) Дозволяється виключно за рішенням суду;
- C) Забороняється до прийняття рішення за результатами такої діяльності;
- D) Дозволяється після прийняття рішення за результатами такої діяльності про початок досудового розслідування.

3. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ведення оперативно-розшукових справ щодо осіб безвісно відсутніх здійснюється:

- A) До їх розшуку або до набрання законної сили рішенням суду про визнання їх безвісно відсутніми або про оголошення їх померлими;
- B) До закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили злочини щодо безвісно відсутніх осіб;
- C) До закриття кримінального провадження за фактом безвісного зникнення цих осіб;
- D) У строк до 12 місяців після оголошення їх у розшук.

4. Щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, ведення оперативно-розшукової справи здійснюється:

А) До встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

В) До встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше трьох місяців;

С) До встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше шести місяців;

Д) До встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, але не більше десяти місяців.

5. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» строк ведення оперативно-розшукової справи може бути продовжений:

А) За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

В) За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину;

С) За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про вчинення іншого злочину, які потребують перевірки за допомогою оперативних заходів та засобів;

Д) У випадку відсутності даних про конкретну особу, що готувала або вчинила злочин, за результатами ведення оперативно-розшукової справи

6. Строк ведення оперативно-розшукової справи може бути продовжений за наявності визначених у Законі підстав не більше як до:

А) 18 місяців;

- В) 24 місяців;
- С) 36 місяців;
- Д) 48 місяців.

7. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» продовження строків ведення оперативно-розшукової справи у встановлених випадках погоджується із:

- А) Керівником місцевої прокуратури;
- В) Прокурором місцевої прокуратури, уповноваженим наказом її керівника здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності;
- С) Керівником Генеральної прокуратури України або керівником регіональної прокуратури;
- Д) Законом не передбачено необхідність погодження строків ведення оперативно-розшукової справи з прокурором.

8. Обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи починається:

- А) Після направлення прокурору повідомлення про заведення оперативно-розшукової справи;
- В) З дня затвердження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення оперативно-розшукової справи;
- С) З дня початку оперативно-розшукових заходів у справі;
- Д) З дня погодження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення оперативно-розшукової справи.

9. Згідно із Законом обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи закінчується:

- А) В день завершення оперативно-розшукових заходів;
- В) В день погодження постанови про закриття оперативно-розшукової справи;
- С) В день затвердження постанови про закриття оперативно-розшукової справи;

D) В день повідомлення прокурора про закриття оперативно-розшукової справи.

10. Згідно із Законом обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи може припинятися:

A) Якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України;

B) У разі відсутності можливості проводити оперативно-розшукову діяльність щодо особи, стосовно якої заведено оперативно-розшукову справу;

C) У разі оголошення у міжнародний розшук особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу;

D) Якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України і можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

№ 3.

1. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» про закриття оперативно-розшукової справи:

A) Складається вмотивована постанова, яка погоджується з керівником відповідного оперативного підрозділу;

B) Складається вмотивована постанова, яка погоджується з керівником оперативного підрозділу вищого рівня;

C) Складається вмотивована постанова, яка затверджується посадовою особою, якій згідно із Законом надано право затверджувати постанову про заведення відповідної оперативної розшукової справи;

D) Складається вмотивована постанова, яка затверджується посадовою особою, якій згідно із Законом надано право затверджувати постанову про заведення оперативно-розшукової справи, а також прокурором.

2. Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі виявлення прокурором незаконно заведеної оперативно-розшукової справи остання повинна бути:

A) Закрита у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів;

- B) Закрита;
- C) Зупинена;
- D) Зупинена у разі виконання по ній оперативно-розшукових заходів.

3. Про закриття оперативно-розшукової справи відповідний прокурор письмово повідомляється:

- A) У п'ятиденний строк;
- B) У триденний строк;
- C) Протягом десяти діб;
- D) Протягом однієї доби.

4. Прокурор з моменту одержання повідомлення про закриття оперативно-розшукової справи перевіряє додержання законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності у цій справі:

- A) Протягом трьох діб;
- B) Протягом п'яти діб;
- C) Протягом семи діб;
- D) Протягом десяти діб.

5. Відповідно до Закону після закриття оперативно-розшукової справи її знищення:

- A) Проводиться протягом одного місяця;
- B) Проводиться протягом трьох місяців;
- C) Проводиться після завершення прокурором перевірки додержання законів під час оперативно-розшукової діяльності у цій справі;
- D) Проводиться після погодження з керівником оперативного підрозділу вищого рівня.

6. Згідно із Законом співробітництво особи з оперативним підрозділом:

- A) Обов'язково оформляється письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва;
- B) Може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням

конфіденційності співробітництва;

С) Здійснюється в усній формі, без оформлення будь-яких угод, але з гарантуванням конфіденційності співробітництва;

Д) Здійснюється за рапортом працівника оперативного підрозділу, погодженого його начальником, з гарантуванням конфіденційності співробітництва.

7. За умов, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань:

- А) Юристів;
- В) Журналістів;
- С) Державних службовців;
- Д) Викладачів навчальних закладів.

8. За змістом Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до предмета прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності не належать:

- А) Відомості про результати проведених оперативно-розшукових заходів;
- В) Відомості про результати застосування спеціальних оперативно-технічних засобів;
- С) Відомості про результати роботи оперативних підрозділів;
- Д) Відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України.

9. Прокурор при здійсненні перевірки додержання вимог законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності не може вимагати:

- А) Оперативно-розшукові справи;
- В) Розпорядження, інструкції, накази щодо оперативно-розшукової діяльності;
- С) Реєстраційні, облікові, звітні, статистичні документи щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;

Д) Відомості про форми, методи і засоби розвідувальної діяльності.

10. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції має право:

А) За згодою керівника оперативного підрозділу входити в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

В) Безперешкодно входити у визначені законом окремі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

С) Безперешкодно входити в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

Д) Прокурор не наділений Законом таким правом.

№ 4.

1. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції:

А) Доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою отримання інформації про стан оперативно-розшукової діяльності;

В) Доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;

С) Доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою отримання відомостей про результати застосування спеціальних оперативно-технічних засобів;

Д) Прокурор не наділений Законом правом надавати такі доручення керівникам оперативних підрозділів.

2. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції:

А) Перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність у передбачених законом випадках ;

В) Перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

С) Перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням за згодою керівників відповідних підрозділів з оперативно-розшуковими матеріалами;

Д) Перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, у випадку використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як підстав для початку досудового розслідування.

3. Вкажіть найбільш повний варіант відповіді на питання - згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції:

А) Вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності;

В) Вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності та щодо притягнення у разі наявності ознак злочину винних до кримінальної відповідальності;

С) Вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності та щодо притягнення винних до кримінальної або дисциплінарної відповідальності;

Д) Вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності та щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності.

4. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції:

А) Скасовує виключно незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи;

В) Скасовує виключно незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, а також зупинення оперативно-розшукової діяльності;

С) Скасовує виключно незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності;

Д) Скасовує незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності, чи про інші рішення, що суперечать закону.

5. До принципів оперативно-розшукової діяльності відноситься:

- А) Диспозитивність;
- В) Змагальність;
- С) Верховенство права;
- Д) Відкритість.

6. До підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не відноситься:

- А) Органи і установи виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України;
- В) Військова контррозвідка Служби безпеки України;
- С) Підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України
- Д) Органи державної лісової охорони.

7. Проведення оперативно-розшукової діяльності підрозділами інших міністерств, відомств, ніж тими, що визначені у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»:

- А) Дозволяється у виняткових випадках за рішенням слідчого судді;
- В) Дозволяється у випадках, визначених законом;
- С) Дозволяється виключно за рішенням керівників цих міністерств, відомств;
- Д) Забороняється.

8. До підстав, визначених Законом, для проведення оперативно-розшукової діяльності відноситься:

А) Перевірка інформації про реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю;

В) Перевірка інформації про порушення прав і свобод громадян;

С) Перевірка інформації про порушення норм чинного законодавства;

Д) Перевірка інформації, отриманої від державних органів та установ.

9. За відсутності підстав, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», проводити оперативно-розшукові заходи:

А) Забороняється;

В) Дозволяється в окремих випадках, передбачених законом;

С) Дозволяється у випадках, визначених окремими нормативно-правовими актами відомств, у складі яких знаходяться оперативні підрозділи;

Д) Дозволяється у разі сприяння проведенню слідчих (розшукових) дій.

10. Відповідно до змісту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не можуть проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні в порядку, передбаченому КПК України, оперативні підрозділи:

А) Органів ДФС;

В) Державної пенітенціарної служби;

С) Управління державної охорони;

Д) Державної прикордонної служби.

№ 5.

1. Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зобов'язані інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані:

А) Що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

В) Що свідчать про підготовку та вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів;

С) Що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про підготовку та вчинення окремих кримінальних правопорушень, передбачених законом;

Д) Що свідчать про порушення конституційних прав і свобод громадян, а також порушення міжнародних договорів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

2. Згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надається право відвідувати жилі та інші приміщення:

А) За згодою власників або мешканців цих приміщень для з'ясування обставин злочину;

В) За згодою працівників відділів житлово- комунального господарства для з'ясування обставин злочину;

С) У разі необхідності з'ясування обставин злочину без згоди власників, мешканців цих приміщень, або працівників відділів житлово-комунального господарств;

Д) У разі необхідності з'ясування обставин злочину за згодою керівників відповідних органів місцевого самоврядування.

3. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи мають право використовувати конфіденційне співробітництво:

А) Згідно з положеннями відповідної постанови Кабінету Міністрів України;

В) Згідно з положеннями ст.275 Кримінального процесуального кодексу України;

С) Згідно з нормами окремих законів, що регулюють порядок проведення оперативно-розшукових заходів;

Д) Згідно з ухвалою слідчого судді, постановленою за клопотанням керівника оперативного підрозділу.

4. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи мають право отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду:

А) Інформацію про їх господарську та іншу діяльність;

В) Інформацію, що відома ним, про протиправну діяльність інших осіб;

С) Інформацію про злочини, що готуються або вчинені;

Д) Інформацію про злочини, що готуються або вчинені за відповідним дозволом слідчого судді.

5. Оперативні підрозділи мають право використовувати приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а також фізичних осіб:

А) За дозволом слідчого судді;

В) За постановою керівників цих підрозділів, погоджених з прокурором;

С) За дозволом слідчого судді та згодою адміністрації підприємств, установ, організацій та, відповідно, фізичних осіб;

Д) За згодою адміністрації підприємств, установ, організацій та, відповідно, фізичних осіб.

6. Згідно із Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» у випадку прийняття керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора здійснюються, кого вони мають повідомити про прийняте рішення:

А) Прокурор;

В) Слідчий суддя;

- С) Вищестоящий керівник;
- Д) Всі відповіді є вірні.

7. Про припинення та поновлення строку ведення ОРС:

- А) Виноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу та погоджується з прокурором;
- В) Складається рапорт, який погоджується з начальником відповідного органу або його заступником;
- С) Виноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу або його заступником;
- Д) Виноситься мотивована постанова, яка погоджується з начальником відповідного органу або його заступником та керівником оперативного підрозділу вищого рівня.

8. До завдань оперативно-розшукової діяльності відноситься:

- А) Розкриття злочинів;
- В) Проведення слідчих, процесуальних дій;
- С) Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;
- Д) Пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена законодавством України.

9. Однією з підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

- А) Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, яка свідчить про вчинення кримінального правопорушення;
- В) Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів,
- С) Наявність достатньої інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів;

Д) Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, яка свідчить про порушення норм чинного законодавства, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів.

10. Не є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності:

- А) Перевірка інформації про злочини, що готуються;
- В) Перевірка інформації про вчинений злочин;
- С) Наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- Д) Потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

№ 6.

1. До початку досудового розслідування можуть бути проведені оперативно-розшукові заходи з метою:

- А) Перевірки інформації про осіб, що готують вчинення злочину;
- В) Перевірки інформації про осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та слідчого судді;
- С) Перевірки інформації про вчинення адміністративного правопорушення;
- Д) Перевірки інформації про вчинений злочин.

2. Оперативно-розшукова діяльність після початку досудового розслідування:

- А) Взагалі не проводиться;
- В) Проводиться з метою розшуку безвісно відсутніх осіб;
- С) Проводиться з метою встановлення осіб, що вчинили злочин;
- Д) Проводиться у разі необхідності проведення окремих слідчих (розшукових) дій

3. Вкажіть найбільш повний варіант відповіді на питання - згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність зобов'язані:

A) Вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів, викриття причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів;

B) Вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, розкриття, припинення злочинів, викриття причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів;

C) Вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, виявлення, розкриття і припинення злочинів, викриття причин, що сприяють вчиненню злочинів;

D) Вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, виявлення, розкриття і припинення злочинів.

4. Виконання письмових доручень слідчого та вказівок прокурора:

A) Не відноситься до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, оскільки їх виконання не передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України;

B) Відноситься до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

C) Не відноситься до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, оскільки їх виконання не передбачено Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

D) Відноситься до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у разі, якщо їх виконання передбачено у наказах і розпорядженнях відповідних керівників міністерств і відомств.

5. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі виявлення ознак злочину оперативний

підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний:

А) Невідкладно в порядку, передбаченому законом, завести оперативно-розшукову справу з метою перевірки інформації про виявлений злочин;

В) В порядку, передбаченому законом, перевірити інформацію про виявлений злочин шляхом проведення окремих оперативно-розшукових заходів;

С) Невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про виявлений злочин, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України;

Д) Невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про виявлений злочин, до керівника відомства, у складі якого знаходиться оперативний підрозділ, для прийняття рішення про початок та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України.

6. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до органу досудового розслідування для початку досудового розслідування направляються:

А) Всі матеріали оперативно-розшукової справи, що містить інформацію про обставини вчиненого злочину;

В) Окремі матеріали оперативно-розшукової справи нетаємного характеру, у яких містяться відомості про виявлений злочин;

С) Рапорт відповідного керівника оперативного підрозділу з викладенням обставин виявленого злочину;

Д) Зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про виявлений злочин.

7. Згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до негласних оперативних заходів відноситься:

А) Ознайомлення з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій;

В) Відвідування жилих та інших приміщень за згодою їх власників;

С) Участь у проведенні перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;

Д) Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

8. Відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» проведення таких оперативних заходів як контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка здійснюється:

А) Виключно у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

В) Виключно у порядку, передбаченому положеннями статті 271 КПК України;

С) Згідно з положеннями статті 271 КПК України у порядку визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

Д) Згідно з положенням статті 271 КПК України у порядку, визначеному відповідною постановою Кабінету Міністрів України.

9. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» питання щодо проведення оперативно-розшукових заходів регулюються:

А) Згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України;

В) Згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуаль-

ного кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених вказаним Законом щодо питань, обумовлених специфікою мети проведення оперативно-розшукових заходів;

С) Виключно з урахуванням особливостей, встановлених вказаним Законом щодо питань, обумовлених специфікою мети проведення оперативно-розшукових заходів;

Д) Виключно з урахуванням положень щодо проведення оперативно-розшукової діяльності, передбачених окремими законами, що регулюють порядок проведення оперативно-розшукових заходів.

10. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи:

А) Проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором;

В) Проводиться з підстав і в порядку, передбаченому КПК України, як негласна слідча (розшукова) дія;

С) Проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника;

Д) Проводиться на підставі постанови керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженої з прокурором.

№ 7.

1. Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» аудіо-, відеоконтроль особи та спостереження за особою:

А) Проводяться на підставі постанови керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженої з прокурором;

В) Проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника оперативного підрозділу, погодже-

ного з керівником відповідного відомства;

С) Проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором;

Д) Проводяться виключно як негласні слідчі (розшукові) дії з підстав і в порядку, передбаченому КПК України.

2. За Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини:

А) Не підлягають передачі і розголошенню;

В) Не підлягають передачі і розголошенню якщо вони не містять інформації про підготовку та вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину;

С) Не підлягають передачі і розголошенню крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини;

Д) Не підлягають передачі і розголошенню крім випадків розголошення інформації про підготовку та вчинення злочинів проти національної безпеки України.

3. Ведення оперативно-розшукових справ щодо невстановлених осіб, які готують вчинення злочину, здійснюється:

А) До їх встановлення;

В) До їх встановлення, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності;

С) До їх встановлення та розшуку;

Д) До початку досудового розслідування стосовно цих осіб.

4. Не є підставою для закриття оперативно-розшукової справи:

А) Набрання законної сили вироком або ухвалою суду;

В) Завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів;

С) Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльно-

сті як приводів та підстав для початку досудового розслідування ;

D) Спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи.

5. У разі розшуку особи, яка переховувалася від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду:

A) Оперативно-розшукова справа щодо розшуку цих осіб передається до органу досудового розслідування або суду для приєднання до матеріалів кримінального провадження ;

B) Оперативно-розшукова справа щодо розшуку цих осіб повинна бути закрита;

C) Оперативно-розшукова справа щодо розшуку цих осіб закривається та передається до органу досудового розслідування або суду для приєднання до матеріалів кримінального провадження;

D) Оперативно-розшукова справа щодо розшуку цих осіб закривається та передається прокурору для перевірки законності прийнятого рішення.

6. Розголошення особами, які залучаються до співробітництва з оперативними підрозділами, таємниці, що стала їм відома:

A) Тягне за собою відповідальність за чинним законодавством у будь-якому випадку;

B) Тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії;

C) Тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини;

D) Тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, які порушують безпеку держави

7. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не можуть здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності:

A) Керівники місцевих прокуратур;

- В) Заступники керівників регіональних прокуратур;
- С) Прокурори Генеральної прокуратури України, уповноважені наказом Генерального прокурора України;
- Д) Прокурори Генеральної прокуратури України після призначення їх на посаду.

8. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурори відповідних місцевих прокуратур:

- А) Не наділені повноваженнями здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності;
- В) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом керівника місцевої прокуратури;
- С) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом керівника регіональної прокуратури;
- Д) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом Генерального прокурора України.

9. Згідно з чинним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурори відповідної місцевої прокуратури:

- А) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів;
- В) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами органів внутрішніх справ;
- С) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами у зв'язку з перевіркою інформації про

підготовку та вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів;

Д) Не наділені повноваженнями здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності у будь-яких оперативно-розшукових справах.

10. Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор у межах своєї компетенції має право:

А) Отримувати показання щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

В) Отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

С) За згодою керівників оперативних підрозділів отримувати пояснення щодо порушень вимог закону посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

Д) Після початку досудового розслідування отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність.

№ 8.

1. Прокурор дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою:

А) Розкриття злочинів;

В) Попередження та виявлення злочинів;

С) Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів;

Д) Застосування спеціальних технічних засобів під час здійснення цих заходів.

2. Оперативним підрозділам надається право проводити відповідні оперативні заходи виключно:

А) Для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених цим Законом підстав;

В) Для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності

за наявності передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України підстав;

С) Для виконання завдань кримінального провадження за наявності передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України підстав;

Д) Для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності підстав, визначених у підзаконних відомчих нормативно-правових актах, що регулюють таку діяльність

3. Оперативно-розшукові заходи можуть здійснюватися:

А) Суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також деякими іншими підрозділами, визначеними в окремих підзаконних нормативно-правових актах;

В) Виключно підрозділами, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

С) Підрозділами, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та деякими іншими підрозділами, визначеними в окремих законах;

Д) Підрозділами, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та іншими підрозділами у випадках, передбачених законом, за рішенням слідчого судді.

4. Згідно із чинним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» не є підставою для закриття оперативно-розшукової справи:

А) Закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом;

В) Невстановлення у передбачені Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи;

С) Смерть особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу;

Д) Відсутність можливостей проведення оперативно-розшукових заходів щодо особи, стосовно якої заведено оперативно-розшукову справу.

5. Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності можуть здійснювати:

- A) Керівники регіональних прокуратур;
- B) Заступники керівників регіональних прокуратур;
- C) Керівники місцевих прокуратур;
- D) Всі відповіді є вірними.

6. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності зобов'язані:

A) Надавати оперативним підрозділам інформацію про протиправну діяльність працівників цих органів, підприємств, установ, організацій;

B) Сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності;

C) Звертатись до оперативних підрозділів із запитом про надання допомоги щодо виявлення, запобігання та припинення кримінальних правопорушень;

D) Будь-які зобов'язання в органів державної влади, підприємств, установ, організацій щодо співробітництва з оперативними підрозділами відсутні.

7. Співробітництво осіб з оперативним підрозділом може здійснюватися:

- A) За ініціативою оперативного підрозділу;
- B) За ініціативою керівників відповідних оперативних підрозділів;
- C) За бажанням цих осіб;
- D) За бажанням цих осіб та членів їх сімей.

8. Забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань:

A) Осіб, професійна діяльність яких пов'язана із збереженням професійної таємниці, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру;

B) Осіб, професійна діяльність яких виключно пов'язана із

збереженням професійної таємниці;

С) Осіб, раніше притягнутих до передбаченої законом адміністративної або кримінальної відповідальності;

Д) Осіб, раніше судимих за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів.

9. За умов, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», не забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань:

А) Лікарів, які працюють в приватних медичних установах;

В) Священнослужителів;

С) Приватних нотаріусів;

Д) Ревізорів.

10. При наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника оперативного підрозділу та його близьких родичів оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки:

А) У зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності по виявленню злочинів;

В) У зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності по виявленню незаконної діяльності окремих осіб та груп;

С) У зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності по виявленню тяжкого та особливо тяжкого злочинів;

Д) У зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності з метою інформування про її результати органів державної влади.

№ 9.

1. У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності:

А) її захист забезпечується в порядку, передбаченому Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» для правового захисту працівників оперативних підрозділів;

В) її захист забезпечується у порядку, передбаченому Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», за відповідним рішенням слідчого судді, суду;

С) її захист забезпечується у порядку, передбаченому спеціальним Законом;

Д) її захист забезпечується в порядку, передбаченому Законом України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів».

2. У разі виявлення ознак злочину під час оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність:

А) Направляє зібрані матеріали, що містять фактичні дані про виявлений злочин, до органу досудового розслідування, повідомивши про це керівнику відповідного відомства;

В) Повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про злочин, до відповідного органу досудового розслідування.

С) Продовжує проведення оперативно-розшукових заходів з метою перевірки інформації про виявлений злочин, після чого направляє зібрані матеріали до керівника відомства для вирішення питання про їх передачу до органу досудового розслідування;

Д) Повідомляє відповідний орган досудового розслідування про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про злочин, до слідчого судді з клопотанням про дозвіл щодо початку досудового розслідування

3. За своєю правовою природою оперативно-розшукові заходи є:

А) Сукупністю процесуальних дій, визначених КПК України та Законами України;

В) Сукупністю процесуальних дій, визначених Законом України

«Про оперативно-розшукову діяльність»;

С) Сукупністю не процесуальних дій визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

Д) Сукупністю не процесуальних дій, визначених КПК України

4. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії за своєю правовою природою є:

А) Повністю тотожними, оскільки передбачають проведення негласних дій, відомості про факт і методи яких не підлягають розголошенню;

В) Різними, оскільки негласні слідчі (розшукові) дії на відміну від оперативно-розшукових заходів є різновидом слідчих дій, підстави проведення та використання результатів яких визначено КПК України;

С) Частково тотожними лише у випадках здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду;

Д) Різними, оскільки результати оперативно-розшукових заходів на відміну від негласних слідчих (розшукових) дій не використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні

5. Відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються:

А) Як приводи і підстави для початку досудового розслідування;

В) Як приводи і підстави для проведення слідчих (розшукових) дій;

С) Як приводи і підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

Д) Як приводи і підстави для планування проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

6. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», до предмету прокурорського нагляду не належать:

А) Надавати згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;

В) Отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

С) З'ясувати відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також форми, методи і засоби розвідувальної діяльності та організаційно-штатна структура розвідувальних органів;

Д) Безперешкодно входити в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність

7. Матеріали оперативно-розшукової діяльності не використовуються:

А) Для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність;

В) Для взаємного інформування інших правоохоронних органів;

С) Для інформування органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції;

Д) Для інформування державних органів відповідно до їх компетенції

8. Згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до гласних оперативних заходів відносяться:

А) Здійснення спостереження за особою;

В) Зняття інформації з електронних інформаційних мереж;

С) Опитування осіб та використання їх добровільної допомоги;

Д) Здійснення аудіо-, відеоконтролю місця.

9) Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурори відповідних місцевих прокуратур:

А) Не наділені повноваженнями здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності;

В) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для

цього відповідним наказом керівника місцевої прокуратури;

С) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом керівника регіональної прокуратура;

Д) Здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо уповноважені для цього відповідним наказом Генерального прокурора України.

10. Про закриття оперативно-розшукової справи відповідний прокурор письмово повідомляється:

- А) У п'ятиденний строк;
- В) У триденний строк;
- С) Протягом десяти діб;
- Д) Протягом однієї доби.

ПІСЛЯМОВА

Процеси розбудови правової демократичної держави в Україні та її інтеграції у Європейське співтовариство обумовлюють необхідність підвищення ефективності діяльності усіх інститутів державної влади. Важливе місце у цьому відіграють правоохоронні органи та їх оперативні підрозділи.

Основним завданням оперативних підрозділів правоохоронних органів є боротьба з найбільш небезпечними проявами злочинності. Слід зазначити, що злочинності як соціальному явищу притаманні значний динамізм та пристосовуваність до зміни умов сучасності. Злочинність стала більш інтелектуалізованішою та освіченою. Соціальна нестабільність призвела до того, що лав злочинців потрапляють колишні висококваліфіковані фахівці різних галузей, військовослужбовці та працівники правоохоронних органів, застосовуючи свій багаторічний досвід для досягнення злочинної мети. Саме тому сьогодні нагально необхідні науково виверені підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші ґрунтовні дослідження в галузі оперативно-розшукової діяльності, які б сприяли забезпеченню своєчасного виявлення, припинення, розкриття та розслідування конкретних злочинів, та, у свою чергу, підвищенню ролі та місця правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави.

Не викликає заперечень думка, що сучасний етап розвитку Української держави знаменується глибокими політичними, соціальними, економічними, демографічними, правовими й іншими змінами. Активні трансформаційні процеси протікають і в «тілі» вітчизняної злочинності. Особливими прикметами сучасної української злочинності стають організованість, поінформованість, озброєність, технічна оснащеність, наявність власної розвідки і контррозвідки, ретельна підготовка до злочинів, цілеспрямоване знищення доказової інформації тощо. Усе це робить злочинність важкодоступною для традиційних процесуальних засобів пізнання, нерозрахованих на активну інформаційну протидію криміналу. У зв'язку з цим стає дедалі більш очевидним, що без викори-

стання сучасних методів оперативно-розшукової діяльності сьогодні не під силу протистояти напору злочинності.

Аналіз діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України свідчить, що виконання завдань протидії злочинності неможливе без використання всього комплексу сил, засобів, методів і заходів оперативно-розшукової діяльності.

Саме це завдання, на нашу думку, і вирішує в певній мірі цей навчальний посібник, підготовка та видання якого – це один із кроків у створенні методологічних засад оперативно-розшукової діяльності. Узагальнюючи теоретичний доробок вітчизняних та зарубіжних науковців, практичний досвід правоохоронних органів, автори зробили спробу розкриття основ оперативно-розшукової діяльності.

Сподіваємось, що розрахований на практичних працівників правоохоронних органів України, а також курсантів, студентів та викладачів юридичних навчальних закладів, навчальний посібник буде сприяти вдосконаленню теоретичних знань у галузі оперативно-розшукової діяльності та подальшому вдосконаленню організації боротьби зі злочинністю в сучасних умовах.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

Стаття 1. Завдання оперативно-розшукової діяльності

Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація актичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Стаття 2. Поняття оперативно-розшукової діяльності

Оперативно-розшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Стаття 3. Правова основа оперативно-розшукової діяльності

Правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять Конституція України, цей Закон, Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Податковий та Митний кодекси України, закони України про прокуратуру, Національну поліцію, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Службу безпеки, Державну прикордонну службу України, Державну кримінально-виконавчу службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, статус суддів, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, державний захист рацівників суду і правоохоронних органів, інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна.

Стаття 4. Принципи оперативно-розшукової діяльності

Оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини.

Стаття 5. Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

- Національної поліції - підрозділами кримінальної та спеціальної поліції;
- Державного бюро розслідувань - внутрішньої безпеки, забезпечення особистої безпеки;
- Служби безпеки України - контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;
- Служби зовнішньої розвідки України - агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;
- Державної прикордонної служби України - розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відповідного спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними;
- управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;
- органів доходів і зборів – оперативними підрозділами подат-

кової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою;

- органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України;

- розвідувального органу Міністерства оборони України - оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки;

- Національного антикорупційного бюро України - детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю.

- Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

Стаття 5-1. Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності

Співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, визначені у статті 5 цього Закону, та правоохоронними спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Стаття 6. Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності

Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- злочини, що готуються;

- осіб, які готують вчинення злочину;

- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;

- осіб безвісно відсутніх;
- розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;
- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності.

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і дороботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках;

3) потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави;

4) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановках слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

Забороняється приймати рішення про проведення оператив-

но-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій статті.

Стаття 7. Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані:

1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень;

2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді, суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

3) виконувати у межах своєї компетенції запити правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

4) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів;

6) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

7) брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт.

У разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

У разі, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування.

Оперативні підрозділи Державного бюро розслідувань, Національної поліції, Служби безпеки України, органів доходів і зборів, Державної пенітенціарної служби України, Державної прикордонної служби України проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом.

Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право:

1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;

2) проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій - виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, - витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств,

установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку.

Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

5) проводити операції з захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка;

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України;

7-1) з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 Кримінального кодексу України, проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь.

Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України,

8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України;

9) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інфор-

маційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265 Кримінального процесуального кодексу України;

10) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України;

11) здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;

12) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України;

13) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

14) використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України;

15) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;

16) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб - житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

17) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України;

18) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

19) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України;

20) вертатися у межах своїх повноважень із запитом до пра-

воохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення. Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора.

Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Ці заходи застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Виключно з метою отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України зазначені заходи можуть здійснюватися лише за ухвалою слідчого судді без розголошення третій стороні, а заходи, що не потребують дозволу слідчого судді, - без повідомлення прокурора. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення такого заходу не може перевищувати шести місяців.

До виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатися працівники інших підрозділів.

Під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, пов'язаних із припиненням правопорушень у сфері податкового та митного законодавства, права, передбачені цією статтею, надаються виключно оперативним підрозділам органів доходів і зборів у межах їх компетенції.

Координація дій щодо реалізації прав підрозділів, які проводять оперативно-розшукову діяльність з метою боротьби з тероризмом, здійснюється Службою безпеки України.

Розвідувальним органам України надаються права, передбачені частиною першою цієї статті, крім пунктів 2, 3, 5, 6, а також пункту 7 у частині негласного виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину.

Стаття 9. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальником органу Національної поліції або начальником відокремленого підрозділу територіального органу Національної поліції, органу Служби безпеки України, оперативного підрозділу органу Державного бюро розслідувань, Державної прикордонної служби України, охорони вищих посадових осіб,

Служби зовнішньої розвідки України, оперативного підрозділу органів доходів і зборів, органу, установи виконання покарань чи слідчого ізолятора, розвідувального органу Міністерства оборони України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, підрозділу Національного антикорупційного бюро України або його уповноваженим заступником.

Контроль за оперативно-розшуковою діяльністю здійснюється Національною поліцією, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, Службою зовнішньої розвідки України, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управлінням державної охорони України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, розвідувальним органом Міністерства оборони України, Національним антикорупційним бюро України.

На особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, без вісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. Без заведення оперативно-розшукової справи проведення оперативно-розшукових заходів, крім випадку, передбаченого частиною четвертою цієї статті, забороняється. Про заведення оперативно-розшукової справи виноситься постанова, яка затверджується начальником або уповноваженим заступником начальника органу Національної поліції або начальником відокремленого підрозділу територіального органу Національної поліції, підрозділу Національного антикорупційного бюро України, органу Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України, оперативного підрозділу органів доходів і зборів, органу або установи виконання покарань чи слідчого ізолятора.

У постанові зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення оперативно-розшукової справи. Про заведення оперативно-розшукової справи протягом доби письмово повідомляється прокурор.

При перевірці осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, а також до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках оперативно-розшукова справа не заводиться. Така перевірка повинна тривати не більш як два місяці.

Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.

При наявності достатніх підстав дозвіл на проведення оперативно-розшукової діяльності дає керівник відповідного оперативного підрозділу, який несе відповідальність за законність здійснюваних заходів відповідно до чинного законодавства.

При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрози інтересам суспільства і держави.

У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Національна поліція, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Управління державної охорони України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральний орган виконавчої влади,

що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Служба зовнішньої розвідки України, Національне антикорупційне бюро України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі.

Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії.

Забороняється передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України. Забороняється оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності. Питання оприлюднення або надання такої інформації після прийняття рішення регулюється законом.

Підрозділи, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на запит органів досудового розслідування, прокуратури, суду. В місцях зберігання інформації повинна бути гарантована її достовірність та надійність охорони.

Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберігання не підлягають і повинні бути знищені. Відомості, одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності, щодо підготовки до терористичних актів чи їх вчинення окремими особами та групами, зберігаються до 5 років.

Не підлягають передачі і розголошенню результати оператив-

но-розшукової діяльності, які відповідно до законодавства України становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України.

Спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується тяжкий або особливо тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, а також з метою отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Стаття 9-1. Строки ведення оперативно-розшукових справ
Ведення оперативно-розшукових справ здійснюється:

1) щодо невстановлених осіб, які готують вчинення злочину, а

також осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, - до їх встановлення або розшуку, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строків давності виконання обвинувального вироку;

2) щодо осіб безвісно відсутніх – до їх розшуку або до набрання законної сили рішенням суду про визнання їх безвісно відсутніми або про оголошення їх померлими;

3) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, - до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України;

4) щодо здійснення розвідувальних заходів в інтересах безпеки суспільства і держави – до завершення розвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;

5) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь або причетність до терористичної діяльності, терористичної групи чи терористичної організації, а так само до матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації, - до 5 років.

За наявності даних, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи у підготовці тяжкого чи особливо тяжкого злочину строк ведення справи може бути продовжений до 12 місяців Головою Національної поліції або його уповноваженими заступниками, начальниками департаментів апарату центрального органу управління Національної поліції, Центрального управління Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, уповноваженим керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, начальникам територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів Національної поліції або їхніми уповноваженими заступниками, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України, розвідувального органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордо-

ну України, територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, Головою Державної прикордонної служби України, уповноваженим керівником регіонального органу доходів і зборів, Головою Служби зовнішньої розвідки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України або їх заступниками за погодженнями з Генеральним прокурором України, керівниками регіональних прокуратур, їх першими заступниками та заступниками. Продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, у рамках якої проводяться заходи, передбачені частиною четвертою статті 8 цього Закону та пунктом 6 частини другої статті 73 акону України «Про контррозвідувальну діяльність», здійснюється без погодження з прокурором.

Подальше продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, але не більш як до 18 місяців, може бути здійснено Головою Національної поліції, Головою Служби безпеки України, Директором Державного бюро розслідувань, керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, а також Головою Державної прикордонної служби України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником розвідувального органу Міністерства оборони України та начальником Управління державної охорони України за погодженням із Генеральним прокурором України або його заступником. Продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, у рамках якої проводяться заходи, передбачені частиною четвертою статті 8 цього Закону та пунктом 6 частини другої статті 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», здійснюється без погодження з прокурором.

Продовження строків ведення оперативно-розшукових справ щодо іноземців та осіб без громадянства, які підозрюються у розвідувально-підривній діяльності проти України, підготовці або вчиненні терористичного акту, понад 18 місяців здійснює Голова Служби безпеки України, Голова Служби зовнішньої розвідки

України, Голова Державної прикордонної служби України, керівник розвідувального органу Міністерства оборони України за погодженням з Генеральним прокурором України.

Обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи починається з дня затвердження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення справи та закінчується в день затвердження постанови про закриття оперативно-розшукової справи.

Обчислення строку може припинятися, якщо особа, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України або тяжко захворіла і можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

Про припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи вноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного органу або його заступником.

Стаття 9-2. Закриття оперативно-розшукових справ

Оперативно-розшукова справа повинна бути закрита у разі:

- 1) розшуку особи, яка переховувалася від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно відсутня;
- 2) набрання законної сили вироком або ухвалою суду;
- 3) закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом;
- 4) завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;
- 5) спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи;
- 6) виїзду особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї оперативно-розшукових заходів;
- 7) невстановлення у передбачені цим Законом строки даних, що вказують на ознаки злочину в діях особи;
- 8) виявлення прокурором незаконно заведеної справи у разі ви-

конання по ній оперативно-розшукових заходів;

9) смерті особи, щодо якої заведено оперативно-розшукову справу.

Про закриття оперативно-розшукової справи складається вмотивована постанова, що затверджується посадовою чи службовою особою, якій згідно зі статтею 9 цього Закону надано право затверджувати постанову про заведення відповідної оперативно-розшукової справи. Про закриття оперативно-розшукової справи у триденний строк письмово повідомляється відповідний прокурор, який протягом 10 діб з моменту одержання повідомлення перевіряє додержання законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності у цій справі. До завершення такої перевірки забороняється знищення оперативно-розшукової справи. Якщо у такій справі здійснювалися оперативно-розшукові заходи за рішенням суду, повідомлення про її закриття надсилається також до цього суду у триденний строк.

Строки зберігання закритих оперативно-розшукових справ встановлюються відповідно до законодавства України.

Стаття 10. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності

Матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються:

- 1) як приводи та підстави для початку досудового розслідування;
- 2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні;
- 3) для попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли;
- 4) для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;

5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;

б) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

Стаття 11. Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності

Органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності.

За бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва. Угоду про сприяння оперативним підрозділам в оперативно-розшуковій діяльності може бути укладено з дієздатною особою. Порядок укладання угоди визначається Кабінетом Міністрів України.

Особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Стаття 12. Соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів

На працівників, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, поширюються гарантії правового і соціального захисту, передбачені законами України про ці органи.

Працівникам, які здійснюють оперативно-розшукову діяль-

ність, надаються додаткові пільги в питаннях соціально-побутового та фінансового забезпечення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

При наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника та його близьких родичів у зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України, або по виявленню тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриттю організованої злочинної групи оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки - зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Не несе відповідальності працівник оперативного підрозділу, який заподіяв шкоду правам, свободам людини, інтересам держави під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, перебуваючи у стані необхідної оборони, крайньої необхідності або професійного ризику, а так само у зв'язку із затриманням особи, в діях якої є ознаки злочину.

Стаття 13. Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності

Особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави.

Співробітництво особи з оперативним підрозділом зараховується до її загального трудового стажу в разі укладення з нею трудової угоди. Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на неї поширюються пільги, передбачені у таких випадках для працівників оперативних підрозділів.

У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, її захист забезпечується в порядку, передбаченому частиною третьою статті 12 цього Закону.

Стаття 14. Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності

Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності здійснюється Генеральним прокурором України, його заступниками, керівниками регіональних прокуратур, їх першими заступниками та заступниками, а також уповноваженими наказом Генерального прокурора України прокурорами Генеральної прокуратури України та уповноваженими наказом керівника регіональної прокуратури прокурорами відповідних регіональних прокуратур.

Керівник місцевої прокуратури, а також уповноважені його наказом прокурори відповідної місцевої прокуратури здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів.

Прокурор в межах своєї компетенції:

- 1) безперешкодно входить в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;
- 2) вимагає для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;
- 3) доручає керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;
- 4) дає письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення злочинів, про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні;
- 5) дає згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;
- 6) отримує пояснення щодо порушень вимог закону від посадо-

вих осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

7) перевіряє скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

8) скасовує незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності чи про інші рішення, що суперечать закону;

9) вживає заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

10) опротестовує незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів. Принесення протесту зупиняє проведення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які дано судом.

Відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також форми, методи і засоби розвідувальної діяльності та організаційно-штатна структура розвідувальних органів до предмета прокурорського нагляду не належать.

Президент України
м. Київ, 18 лютого 1992 року
№ 2135-ХІІ

Л. Кравчук

ЛІТЕРАТУРА***Нормативно-правові акти***

1. Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности и протоколы к ней: принята Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 15.11.2000 г. № 55/25 (г. Палермо). – Viena International Centre, 2004. – 100 с.

2. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 04.07.2015 р. № 2952-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 04. 07. 2015 р. № 3718-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : за станом на 22. 12. 2015 р. – К.: Алерта, 2015. – 304 с.

5. Положення про Міністерство внутрішніх справ: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 [Електронний ресурс] – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-p> – Назва з екрану.

6. Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб : наказ МВС України, СБ України від 03.05.2012 № 169/391.

7. Про Державну прикордонну службу : закон України від 3 квітня 2003 р. № 661 [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. Про державну таємницю [Електронний ресурс]: закон України від 21 січня 1994 р. № 3855// Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань: наказ Генерального Прокурора України від 17.08.2012 р. № 69.

10. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 11.08.2015 р. № 1254-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

11. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14. 08. 2012 р. № 700.

12. Про затвердження Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 09.08.2012 р. № 686.

13. Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України: наказ МВС України від 12.10.2009 р. № 436.

14. Про захист персональних даних : закон України від 01 червня 2010 р. № 2297 [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

15. Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні: Рішення РНБО України від 06.05.2015: введено в дію Указом Президента України від 16.06.2015 № 341/2015. – [Електронний ресурс] – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: [:http://www.rnbo.gov.ua/documents/401.html](http://www.rnbo.gov.ua/documents/401.html) – Назва з екрана.

16. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 02. 10. 1992 р. № 2657-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 09.08.2015 р. № 2938-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

17. Про контррозвідувальну діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 26 грудня 2002 р. № 374// Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> – Назва з екрана.

18. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // Відомості Верховної Ради

України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

19. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

20. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 19. 11. 2012 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

21. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: науково-практичний коментар / В.Д. Берназ, А.М. Притула. – О.: Фе-нікс, 2013. – 190 с.

22. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : закон України від 30. 06. 1993 р. № 3341-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 05. 06. 2011 р. № 3334-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

23. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Текст] : наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

24. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : наказ Генерального Прокурора України від 19.09.2005 р. № 4 / 1 гн із змін., внес. наказами Генерального прокурора України від 04.10.2011 р. № 3 / 2 / 1гн. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – [Назва з екрану].

25. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС

України від 22.10.2012 № 940.

26. Про прокуратуру [Електронний ресурс] : Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 01.07.2015 р. № 3668-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

27. Про розвідувальні органи України : закон України від 22 березня 2001 р. № 2331 [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

28. Про Службу безпеки України : закон України від 25 березня 1992 р. № 2229 [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

29. Про Службу зовнішньої розвідки України : закон України від 01 грудня 2005 р. № 3160-IV [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

30. Про телекомунікації: закон України від 18.11.2003 [зі змінами і доповненнями] // Офіційний вісник України. – 2001. – № 51. – Ст. 2644.

31. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють: Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 19. – Ст. 263.

Базова та допоміжна література

1. Актуальні проблеми забезпечення прав людини в оперативно-розшуковій діяльності: конспекти лекцій та комплексні методичні матеріали / С.В. Албул, В.Б. Любчик, Р.В. Мукоїда та ін. – Одеса: ОДУВС, 2010. – 112 с.

2. Албул С.В. Категорії «розвідувальна інформація» та «інформація кримінальної розвідки» в контексті реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України // Роль та місце правоохоронних органів у розбудові

демократичної правової держави: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (25 березня 2016 р., м. Одеса). – Одеса: ОДУВС, 2016. – С. 7-8.

3. Албул С.В. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 20 с.

4. Албул С.В. Кримінальна розвідка як функція оперативно-розшукової діяльності: Європейський досвід та Українські перспективи (Criminal Intelligence as a Function of Operatively-Search Activity: European Experience and Ukrainian Prospects) // European Reforms Bulletin: international scientific peer-reviewed journal: Grand Duchy of Luxembourg. – 2015. – № 2. – Р. 2-6.

5. Албул С.В. Принципи оперативно-розшукової діяльності в контексті вимог нового Кримінального процесуального кодексу України // Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. регіонального круглого столу (19.04.2013 р.) / відп. за випуск д.ю.н., проф. Ю.П. Аленін; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Юридична література, 2013. – 200 с. – С. 124-129.

6. Албул С.В. Протидія кримінальним правопорушенням підрозділами карного розшуку МВС України: навчальний посібник / С.В. Албул, Т.С. Демедюк, О.Є. Користін, В.Ф. Паскал. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 354 с.

7. Албул С.В. Теоретично-прикладні засади протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності у районі проведення антитерористичної операції : монографія / С.В. Албул, О.Ю. Анциферов, М.В. Стащак та ін.; за заг. наук. ред. С.М. Гусарова. – Харків : Вид-во ХНУВС, 2015. – 292 с.

8. Антологія сиску: В 14-ти т. / Відп. ред.: Ю.І. Римаренко, В.І. Кумарець. – К.: Знання України, 2005. – Т.1. / Упоряд.: Ю.І. Римаренко, В.М. Чисніков, І.Р. Шинкаренко та ін. – 596 с.

9. Антонов К.В. Правові засади оперативно-розшукової діяльності: навч. посіб. / К.В. Антонов, О.В. Вишня, О.В. Сачко, С.І. Халимон. – Харків: ХНУВС, 2009. – 348 с.

10. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність : підруч-

ник : Ч. I / О.М. Бандурка. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

11. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія / О.М. Бандурка, М.М. Перепелиця, О.В. Манжай, В.В. Шендрик. – Харків: Золота міля, 2013. – 352 с.

12. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія / О.М. Бандурка. – Х : Золота миля, 2012. – 620 с.

13. Бараненко Б.І. Психологія оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник / Б.І. Бараненко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 275 с.

14. Басецкий И.И. Словарь оперативно-розыскной терминологии / И.И. Басецкий. – Минск: Академия МВД Республики Беларусь, 1993. – 264 с.

15. Біляев В.О. Стратегія і тактика протидії злочинності засобами ОРД: монографія / В.О. Біляев. – Дніпропетровськ, 2013. – 316 с.

16. Боротьба з організованою злочинною діяльністю, пов'язаною з викраденням людини: методичні рекомендації / С.В. Албул, О.О. Подобний. – Одеса: ОДУВС, 2010. – 68 с.

17. Василичук В.І. Конфіденційне співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному провадженні / В.І. Василичук, О.В. Грибовський // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1 (34). – Частина 2. – К.: НАВС, 2015. – С. 3-14.

18. Водько М.П. Кримінально-правова регламентація протидії організованій злочинності: монографія / М.П. Водько, О.О. Подобний. – Одеса: Юридична література, 2010. – 192 с.

19. Водько Н.П. Формирование политики противодействия уголовным правонарушениям в Украине (оперативно-розыскной аспект): монографія / Н.П. Водько. – Одесса: Феникс, 2015. – 572 с.

20. Гапон О.А. Оперативно-розшукові і розвідувально-пошукові заходи: нормативне регулювання: монографія / О.А. Гапон, І.Р. Шинкаренко; передм. Ю.О. Смірнова; за заг. ред. О.Н. Ярмиша. – К.: НУВС, 2002. – 312 с.

21. Глушков В.О. Судовий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю / В.О. Глушков// Науковий вісн. Нац. акад. СБ України.

– 2011. – № 35. – С. 213-223.

22. Грібов М. Л. Сутність конспірації в оперативно-розшуковій діяльності / М. Л. Грібов// Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України: науково-практичне видання. – Київ: МВС України, 2010. – № 183. – С. 98-106.

23. Грошевий Ю.М. Судовий контроль у сфері оперативно-розшукової діяльності: монографія / Ю.М. Грошевий, С.В. Єськов. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009. – 126 с.

24. Дидоренко Э.А. Оперативно-профилактическое наблюдение / Э.А. Дидоренко, С.С. Овчинский. – К.: РИО МВД Украины, 1982. – 72 с.

25. Експрес-аналіз ефективності використання негласних слідчих (розшукових) дій: аналітичний огляд / С.В. Албул, М.П. Водько, О.Є. Користін та ін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 36 с.

26. Єськов С.В. Оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства в Україні: навчальний посібник / Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, С.В. Єськов та ін.; за ред. проф. Антонова К.В., проф. Бараненка Б.І. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 216 с.

27. Забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів: науково-практичний посібник / С.В. Албул, М.В. Корнієнко, Р.В. Мукоїда. – Одеса: ОДУВС, 2014. – 104 с.

28. Захаров В.П. Інформаційне забезпечення боротьби зі злочинністю : монографія / В.П. Захаров. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 472 с.

29. Захаров В.П. Оперативно-розшукова діяльність (Особлива частина): протидія злочинам загальнокримінального спрямування: навчальний посібник / В.П. Захаров, А.В. Баб'як, Л.Ф. Гула. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 476 с.

30. Зозуля Є.В. Міжнародне співробітництво органів внутрішніх справ України: історико-правове дослідження : монографія / Є.В. Зозуля. – Харків : НікаНова, 2014. – 782 с.

31. Ивахин А.Е. Оперативная деятельность и вопросы конспирации в работе спецслужб: по материалам открытой печати и лит. : [в 6 т. Т. 2] / А.Е. Ивахин, П.Я. Прыгунов. – [2-е изд. стереотип.]. – К.: КНТ, 2008. – 224 с.

32. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності: монографія / В.А. Буржинський, М.Г. Вербенський, В.С. Гуславський та ін. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2009. – 110 с.
33. Исиченко А.П. Оперативно-розыскная криминология: учебное пособие / А.П. Исиченко. – М.: ИНФРА-М., 2001. – 70 с.
34. Історія і сучасність карного розшуку України. – К.: МВС України, 2004. – 284 с.
35. Історія міліції України у документах та матеріалах: У 3-х т. – Т. 1: 1917-1925 / П.П. Михайленко, Я.Ю. Кондратьєв; МВС України; НАВС. – К.: Генеза, 1997. – 504 с.
36. Історія міліції України у документах і матеріалах. – У 3-х т. – Т. 2: 1926-1945 / П.П. Михайленко, Я.Ю. Кондратьєв; МВС України; НАВС. – К.: Генеза, 1999. – 412 с.
37. Історія міліції України у документах і матеріалах. – У 3-х т. – Т. 3: 1946-1990 / П.П. Михайленко, Я.Ю. Кондратьєв; МВС України; НАВС. – К.: Генеза, 2000. – 616 с.
38. Катеринчук І.П. Інформаційне забезпечення діяльності правоохоронних органів України: проблеми теорії і практики: монографія / І.П. Катеринчук. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 392 с.
39. Кислий А.М. Концептуальні положення сприяння громадян оперативним підрозділам органів внутрішніх справ / А.М. Кислий // Науковий вісн. Нац. акад. внутр. справ. – 2011. – № 1 (75). – С. 154-162.
40. Кобець М.В. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення: навчальний посібник / М.В. Кобець, Б.В. Жуков, П.П. Артеменко, В.А. Кудінов. – К.: «Аванпост-Прим», 2013. – 192 с.
41. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність. Вступ до курсу / І.П. Козаченко. – Одеса: НДРВВ ОІВС, 1999. – 111 с.
42. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність як державно-правова форма боротьби зі злочинністю (поняття, суть, завдання та підстави): навч. посіб. / І.П. Козаченко. – К.: Укр. академія внутр. справ, 1995. – 44 с.
43. Колесник В.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки та проведення: науково-практичний посібник / В.А. Колесник; Академія

адвокатури України. – К.: Прецедент, 2014. – 135 с.

44. Кондратьєв Я.Ю. Застосування технічних засобів для отримання доказової інформації: монографія / Я.Ю. Кондратьєв, В.Д. Сущенко, П.П. Підюков та ін. – К.: НАВСУ, 2003. – 160 с.

45. Кримінальний процес України: навчальний посібник / С.В. Албул, С.Л. Деревянкін, О.В. Поліщук – Одеса: ОДУВС, 2015. – 476 с.

46. Кудінов С.С. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчальний посібник / С.С. Кудінов, Р.В. Шехавцов, О.М. Дроздов, С.О. Гриненко. – Х.: «Оберіг», 2013. – 344 с.

47. Любчик В.Б. Протидія органів внутрішніх справ корисливо-насильницьким злочинам у курортній місцевості: монографія / С.В. Албул, В.Б. Любчик. – Одеса: ОДУВС, 2013. – 140 с.

48. Мешков В.М. Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия: учебно-практическое пособие / В.М. Мешков, В.Л. Попов. – М.: Издательство «Щит-М», 1999. – 80 с.

49. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917-2017 рр.): в 3-х томах. Т. 1. Міністерство внутрішніх справ за доби УНР та Української держави (1917-1920 рр.): наук. вид. / авт. кол.: М.Г. Вербенський, О.Н. Ярмаиш, Т.О. Проценко, В.М. Чисніков та ін. – К.: ДНДІ МВС України, 2012. – 686 с.

50. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917-2017 рр.): в 6 томах. Т. 2. Народне секретарство – Народний комісаріат внутрішніх справ радянської України (грудень 1917 р. – грудень 1922 р.) / авт. кол.: М.Г. Вербенський, О.Н. Ярмаиш, Т.О. Проценко, В.О. Криволапчук, В.М. Чисніков та ін. – К.: ДНДІ МВС України; Харків: Мачулін, 2014. – 948 с.

51. Мукоїда Р.В. Запобігання злочинності оперативно-розшуковими заходами / Р.В. Мукоїда // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 1. – С. 168-170.

52. Мукоїда Р.В. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність / Р.В. Мукоїда // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014.

– № 1. – С. 146-148.

53. Мукоїда Р.В. Спеціальна техніка в органах внутрішніх справ / Р.В. Мукоїда, А.О. Шелехов / За заг. ред. д.ю.н., проф. С.О. Кузніченка. – Одеса: ОДУВС, 2013. – 134 с.

54. Назаров А.Д. Провокації в оперативно-розискній діяльності : монографія / А.Д. Назаров. – М. : Юрлітінформ, 2010. – 152 с.

55. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій / Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, О.І. Козаченко та ін. / За заг. ред. Никифорчука Д.Й. – К.: НАВС, 2012. – 138 с.

56. Некрасов В.А. Конфіденційне співробітництво: навчальний посібник / В.А. Некрасов, С.І. Корсун, І.Р. Шинкаренко. – К.: РВВ МВС України, 2004. – 232 с.

57. Некрасов В.А. Оперативне розпізнавання: монографія / В.А. Некрасов, В.Я. Мацюк, Н.Є. Філіпенко та ін. – К.: КНТ, 2007. – 216 с.

58. Никифорчук Д.Й. Аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності: навчально-практичний посібник / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Бусол, Г.М. Бірюков. – К.: НАВС, 2012. – 152 с.

59. Никифорчук Д.Й. Проведення аналізу оперативно-розшукової інформації: монографія / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Бусол. – К., 2010. – 165 с.

60. Никифорчук Д.Й. Протидія грабеджам оперативними підрозділами МВС України: навчальний посібник / за заг. ред. О.М. Джужі / Д.Й. Никифорчук, В.І. Василичук, О.І. Козаченко та ін. – Хмельницький: ХНУ, 2011. – 115 с.

61. Ноздрін Д.О. Протидія підрозділів карного розшуку незаконному обігу синтетичних наркотичних засобів : монографія / С.В. Албул, Д.О. Ноздрін. – Одеса : ОДУВС, 2014. – 200 с.

62. Обшалов С.В. Оперативно-розшукова протидія злочинам при здійсненні кримінального провадження: монографія / С.В. Обшалов. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. – 264 с.

63. Овчинский А.С. Информация и оперативно-розискная деятельность: монографія / А.С. Овчинский / под ред. Проф. В.И. Попова. – М.: ИНФРА-М, 2002 – 116 с.

64. Овчинский С.С. Оперативно-розискная информация /

С.С. Овчинский; под ред.: А.С. Овчинского, В.С. Овчинского. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 122 с.

65. Оперативно-розшукова діяльність: навчальний посібник / Є.М. Моїсєєв, О.М. Джужа, Д.Й. Никифорчук.; за ред. проф. О.М. Джужи. – К.: Правова єдність, 2009. – 310 с.

66. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ. Державний екзамен : навчальний посібник / С.В. Албул, В.Б. Любчик, Р.В. Мукоїда та ін.; за заг. ред. д.ю.н., доц., Заслуженого юриста України, генерал-майора міліції А.М. Волощука. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 72 с.

67. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: підручник / авт. кол.: С.В. Албул, К.І. Беляков, А.І. Берендєєва та ін.; за ред. С.П. Черних, М.П. Водька, О.Ф. Долженкова. – Київ: Відділ редакційно-видавничої діяльності МВС України, 2012. – 884 с.

68. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД : зб. законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю / уклад. О.В. Кириченко, І.М. Зубач, О.В. Новіков, А.В. Білий – К.: ЦУЛ, 2008. – 464 с.

69. Оперативно-розшукова інформація: проблеми реалізації: монографія / О.П.Снігерьев, Г.О. Душейко, О.А. Долгий та ін.; за заг. ред. А.М. Подоляки, П.В. Коляди. – Суми: Мрія-1, 2003. – 226 с.

70. Оперативно-розшукова тактика: навчально-методичний посібник / С.В. Албул, Р.В. Мукоїда, В.Б. Любчик, А.О. Шелехов / за заг. проф. д.ю.н., проф. С.О. Кузніченка. – Одеса: ОДУВС, 2013. – 206 с.

71. Оперативно-розыскная деятельность / Ю.С. Блинов, О.А. Вагин, А.С. Вандышев; под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского. – М.: Инфра-М, 2001. – 832 с.

72. Орлов Ю.Ю. Співвідношення оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності / Ю.Ю. Орлов, В.В. Матвійчук // Науковий вісн. Київ. нац. ун-та внутр. справ. – 2006. – № 2, ч. 2. – С. 61-74.

73. Основи оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник / О.Ю. Анциферов, О.М. Чистолінов, С.В. Єськов та ін. /

за ред. С.М. Гусарова; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Золота міля, 2015. – 312 с.

74. Основи оперативно-розшукової діяльності: навчально-методичний посібник / Л.І. Аркуша, М.Б. Саакян, А.А. Шелехов та ін. – Одеса: Фенікс, 2013. – 198 с.

75. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение): учебное пособие. Часть первая. / Э.А.Дидоренко, Б.И.Бараненко, В.А.Силуков и др.; под ред. проф. Э.В. Виленской; МВД Украины, ЛАВД. – Луганск: РИО ЛАВД, 2006. – 245 с.

76. Перепилиця М.М. Провадження оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні: монографія / М.М. Перепилиця, О.В. Манжай. – Харків : Вид-во КП Друкарня № 13, 2008. – 248 с.

77. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2(33). – С. 137-141.

78. Погорецький М.А. Оперативно-розшукові заходи: поняття і види / М.А. Погорецький // Державна безпека України. – 2005. – № 1 (3). – С. 62-67.

79. Погорецький М.А. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності / М.А. Погорецький, В.П. Шеломенцев // Кримський юридичний вісник. – 2010. – № 1 (8), ч. 1. – С. 33-39.

80. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія / М.А. Погорецький. – Харків: Арсіс, 2007. – 574 с.

81. Практика уголовного сыска: научно-практический сборник: сост. А. Ваксян; под. науч. ред. д.ю.н., проф. А.И. Алексева. – М.: Лига Разум, 1999. – 244 с.

82. Принципи оперативно-розшукової діяльності: монографія / І.П. Козаченко, В.Л. Грохольський, В.А. Ященко, А.М. Щуровський; за ред. І.П. Козаченка. – К.: Вид-во Нац. акад. СБ України, 1999. – 160 с.

83. Приполов І.І. Проблеми правовідносин в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ (теорія і практика): монограф. / М.А. Погорецький, В.О. Черков, І.І. Приполов та ін.; за ред. проф. М.А. Погорецького; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – 260 с.

84. Ронин Р. Своя разведка: практическое пособие: под ред. А.Е. Тараса / Р. Ронин. – Минск: Харвест, 2004. – 368 с.

85. Савченко А.В. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органами держав Європи та США: посібн. / А.В. Савченко, В.В. Матвійчук, Д.Й. Никифорчук / За аг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: НАВСУ, 2004. – 60 с.

86. Сервецький І.В. Теорія оперативно-розшукових заходів: монографія / І.В. Сервецький, Г.О. Якименко. – К.: НАВС, 2006. – 239 с.

87. Смирнов М.П. Оперативно-розыскная деятельность полиции зарубежных стран / М.П. Смирнов. – М.: Центр юридической литературы «Щит», 2001. – 240 с.

88. Снігерьев О.П. Оперативно-розшукова інформація: проблеми реалізації: монографія / О.П. Снігерьев, Г.О. Душейко, О.А. Долгий та ін.; за заг. ред. А.М. Подоляки і П.В. Коляди. – Суми: ВВП «Мрія-1», 2003. – 204 с.

89. Тарасенко В.Є. Інститут конфіденційного співробітництва в оперативно-розшуковому праві: Монографія / В.Є. Тарасенко, Р.В. Тарасенко. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 176 с.

90. Тарасенко Р.В. Безпека учасників кримінального судочинства: кримінальні процесуальні та оперативно-розшукові основи: монографія / Р.В. Тарасенко. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 510 с.

91. Тарасенко Р.В. Спеціальна техніка ОВС: навчально-методичний посібник / Р.В. Тарасенко, Д.О. Бабічев / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 220 с.

92. Удалова Л.Д. Негласні слідчі (розшукові) дії / Л.Д. Удалова // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К.: НАВС, 2011. – С. 37-39.

93. Усенко В.Ф. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинами: погляд сьогодення: монографія / В.Ф. Усенко, В.А. Некрасов, В.Я. Мацюк. – К.: КНТ, 2007. – 204 с.
94. Хахановський В.Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення ОРД: основні поняття та нормативно-правова база / В.Г. Хахановський // Шляхи удосконалення оперативно-розшукової діяльності: Збірник наукових праць / Гол. ред. В.Л. Ортинський – Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2002. – 216 с.
95. Цехан Д.М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ: монографія / Д.М. Цехан. – Одеса: Юридична література, 2011. – 216 с.
96. Шендрик В.В. Міжнародний досвід використання підрозділів поліції для отримання оперативно-розшукової інформації / В.В. Шендрик // Право і Безпека. – 2009. – № 1. – С. 24-29.
97. Шендрик В.В. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України: монографія / А.В. Баб'як, В.П. Сапальов, М.В. Стащак, В.В. Шендрик. – Львів: Каменяр, 2010. – 167 с.
98. Шендрик В.В. Теорія і практика попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України: монографія / В.В. Шендрик. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. – 420 с.
99. Юхно О.О. Теорія і практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ: монографія / О.О. Юхно. – Одеса: Інтерпрінт, 2010. – 368 с.
100. Ященко В.А. Філософсько-правові засади оперативно-розшукової діяльності: монографія / В.А. Ященко. – К.: Вид-во НАСБ України, 2004. – 304 с.

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

1. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
2. Офіційний веб-сайт Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності. – Режим доступу: <http://aord.com.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/>
4. Офіційний веб-сайт Головного управління розвідки Міністерства оборони України. – Режим доступу: <http://gur.mil.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Державної пенітенціарної служби України. – Режим доступу: <http://www.dpsu.gov.ua/>
6. Офіційний веб-сайт Державної прикордонної служби України. – Режим доступу: <http://www.dpsu.gov.ua/>
7. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
8. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>
9. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/>
10. Офіційний веб-сайт Національної поліції України. – Режим доступу: <http://www.npu.gov.ua/uk/>
11. Офіційний веб-сайт Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>
12. Офіційний веб-сайт Служби безпеки України. – Режим доступу: <http://www.sbu.gov.ua/>
13. Офіційний веб-сайт Служби зовнішньої розвідки України. – Режим доступу: <http://www.szru.gov.ua/>
14. Офіційний веб-сайт Управління державної охорони України. – Режим доступу: <http://www.do.gov.ua/>

Навчальне видання

Албул Сергій Володимирович
Андрусенко Сергій Володимироавич
Мукоїда Руслан Вікторович
Ноздрін Дмитро Олександрович

ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

Серія: Теорія і практика ОРД

Комп'ютерна верстка та дизайн Романов О. Д.

Підписано до друку 04.04.2016. Формат 60x90/16. Папір
офсетний. Гарнітура «Times New Roman». Друк цифровий. Ум.
друк. арк. 15,12 Наклад 500 прим.
Видавництво ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009
р. тел. 048-7431393; 094-9464393email – ndrvt1@gmail.com